

Nummer I 2026 • Årgång 63

SOCIOLOGISK FORSKNING

**Tidskrift för Sveriges Sociologförbund
Journal of the Swedish Sociological Association**

Sociologisk Forskning

Sociologisk Forskning har givits ut sedan 1964 och är en facktidskrift som publicerar vetenskapliga arbeten inom sociologins fält. Tidskriften riktar sig mot sociologer och andra grupper inom och utom akademien som intresserar sig för den empiriska, teoretiska och metodologiska utvecklingen inom sociologin och samhällsvetenskaperna. Tidskriften har ett särskilt fokus på svenska och nordiska samhällsförhållanden. I Sociologisk Forskning presenteras kontinuerligt resultat från pågående forskningsprojekt, recensioner av svensk och internationell sociologisk och samhällsvetenskaplig litteratur, debattinlägg samt andra bidrag av relevans för svensk sociologisk forskning. Tidskriften ges ut av Sveriges Sociologförbund med stöd av Vetenskapsrådet och kommer ut med 4 nummer om året.

Sociologisk Forskning publiceras med omedelbar öppen tillgång (open access) under Creative Commons-licensen CC BY-NC-ND 4.0. Tidskriften indexeras löpande i Web of Science, Scopus, DOAJ, Artikelsök, Social Science Premium Collection (inklusive Sociological Abstracts) och SocINDEX. Alla texter i Sociologisk Forskning från 1993 och framåt finns öppet tillgängliga på tidskriftens hemsida. Tidskriften finns också tillgänglig via textdatabasen JSTOR (inom paketet Arts & Sciences X).

Redaktörer & ansvarig utgivare

Redaktörer: Marcus Persson och Christian Ståhl

Ansvarig utgivare: Åsa Wettergren

Grafisk produktion: RPform, Köping

Tryck: Reklamtryckeriet, Köping

Prenumerationshantering: Nätverkstan, Göteborg

ISSN 0038-0342 (tryckt version)

e-ISSN 2002-066X (elektronisk version).

© Sveriges Sociologförbund och författarna

Adress

Sociologisk Forskning, Christian Ståhl

Linköpings universitet

Institutionen för beteendevetenskap och lärande

Avdelningen för pedagogik och sociologi

581 83 Linköping

sociologiskforskning@sverigessociologforbund.se

Webbadresser

Tidskriftens hemsida: www.sociologiskforskning.se

Facebook: www.facebook.com/SociologiskForskning/

Instagram: www.instagram.com/sociologiskforskning/

Bluesky: [@sociologforskning.bsky.social](https://bsky.app/profile/sociologiskforskning.bsky.social)

LinkedIn: <https://www.linkedin.com/company/sociologisk-forskning/>

sociologisk-forskning.

Redaktion

Marcus Persson, Christian Ståhl,
Jelmer Brüggemann, Ida Seing,
Daniel Persson Thunqvist, Lisa Ferm,
Mattias Hellgren, Tina Lidström,
Karin Edberg, Kajsa-Stina Benulic
och Johanna Annerbäck

Redaktionsråd

Ylva Brännström Almqvist, Stockholms universitet
Patrik Aspers, University of St. Gallen, Schweiz
Alireza Behtoui, Södertörns högskola
Hannah Bradby, Uppsala universitet
Christofer Edling, Lunds universitet
Katrine Fangen, Universitetet i Oslo
Peter Hedström, Linköpings universitet
Mikael Hjerm, Umeå universitet
Tora Holmberg, Uppsala universitet
Kerstin Jacobsson, Göteborgs universitet
Bengt Larsson, Linnéuniversitetet
Christine Roman, Örebro universitet
Stefan Svallfors, Institutet för framtidsstudier
Östen Wahlbeck, Helsingfors universitet
Malin Åkerström, Lunds universitet

Sveriges Sociologförbund

Sveriges Sociologförbund är en fackligt och politiskt obunden intresseorganisation för socio-loger med syfte att främja sociologins vetenskapliga utveckling och praktiska tillämpning. Som medlem i Sociologförbundet får du bland annat nordiska sociologförbundets tidskrift *Acta Sociologica*, som utkommer fyra gånger per år, samt kan teckna en prenumeration på Sociologisk Forskning i tryckt form till reducerat pris.

Vill du bli medlem? Se Sociolog-förbundets hemsida www.sverigessociologforbund.se för information.

Sociologförbundets styrelse

Ordförande: Åsa Wettergren, Göteborgs universitet

Vice ordförande: Rikard Danell, Umeå universitet

Sekreterare: Josef Ginnerskov, Uppsala universitet

Kassör: Jonas Bååth, Sveriges Lantbruksuniversitet

Ordinarie ledamöter: Miia Bask, Uppsala universitet; Andreas Henriksson, Karlstads universitet;

Hernan Mondani, Umeå universitet; Magnus Persson, Linnéuniversitetet; Ylva Wallinder, Göteborgs universitet

Suppleanter: Lisa Flower, Lunds universitet; Lovisa Backman, Stockholms universitet

Innehåll

Redaktionen har ordet: Sociologiska krutdurkar	3
<i>Christian Ståhl & Marcus Persson</i>	
Vägval i miljösociologin: Expertis, klimatvetenskap och vetenskapsförnekelse	5
<i>Johan Söderberg</i>	
Debatt: Konstruktivistisk miljösociologi i tider av klimatnödläge – En replik på Johan Söderbergs kunskapsrealistiska tes	33
<i>Rolf Lidskog & Göran Sundqvist</i>	
Debatt: Slutreplik	49
<i>Johan Söderberg</i>	
Debatt: Folkmord och illegal ockupation gör en akademisk bojkott nödvändig	53
<i>Minoo Alinia, Alireza Behtoui, Anna Lundberg, Jeffrey Mitchell, Diana Mulinari & Håkan Thörn</i>	
Debatt: Förbundsstyrelsens svar till Alinia, Behtoui, Lundberg, Mitchell, Mulinari och Thörn	65
<i>Åsa Wettergren & Styrelsen för Sveriges Sociologförbund</i>	
Designsociologi i teori och praktik – en introduktion	75
<i>Anna Isaksson</i>	
Att poetisera – att teoretisera	95
<i>Carl-Göran Heidegren</i>	

Immigrants' trust	111
<i>Ingrid Grosse</i>	

Recensioner	137
-----------------------	-----

Gundenäs, Henrik.
Till tals. Yttrandefrihet förr, nu och sedan
Daidalos, 2025
Recension av *Karin Zackari*.

Schack, Lotte.
Children of the Crisis: Political subjectivity, responsibility and justice in the Swedish climate movement
University of Gothenburg, 2025
Recension av *Eugene Nulman*.

Sociologförbundet har ordet	145
<i>Åsa Wettergren</i>	

Sociologiska krutdurkar

I vårt förord till *Sociologisk Forskning* nummer 2 2024 konstaterade vi att sociologin rymmer många olika riktningar, men att det bredden till trots finns ett antal grundvärderingar som återkommer som gemensamma drag i mycket sociologi. I texten föreslog vi att respekt för människors liv, hälsa, autonomi och värdighet utgör sådana grundvärderingar, och att de ofta blir synliga genom de ämnesval vi gör i vår forskning. Inte sällan undersöker sociologer hur strukturella förhållanden skapar samhällsproblem och orättvisor som blir till hot mot dessa värden. Med detta sagt finns det gott om områden där sociologer kan bli oense och inta olika ståndpunkter.

Detta nummer av *Sociologisk Forskning* är kanske det mest debattinriktade någonsin. Men det handlar inte om de klassiska och ofta ganska sömniga konflikterna mellan strukturalism och konstruktionism eller mellan makro- och mikrosociologi. I stället är det två framträdande samhällsproblem som gjort att det tänt till inom skrået: klimatkrisen och Gazakriget. Båda dessa debatter kan sägas botten i sociologiska grundvärderingar, som här dock leder till olika slutsatser beträffande hur vi ska förhålla oss som sociologer.

Klimatkrisen var föremål för ett temanummer av *Sociologisk Forskning* 2023. I detta nummer diskuteras frågan om vilket fokus som finns eller borde finnas inom svensk miljösociologi. Johan Söderberg kritiserar denna för att vara alltför influerad av ett STS-perspektiv. Eftersom detta handlar om att problematisera hur klimatvetenskap konstrueras blir det problematiskt i en tid då klimatförnekelse blivit vanligare. I stället för att ifrågasättas behöver klimatvetenskapen uppvärderas, menar Söderberg. I artikeln pekar han ut Rolf Lidskog och Göran Sundqvist som två av de främsta företrädarna för detta perspektiv, och redaktionen har därför bjudit in dem att skriva en replik. I sitt svar menar de att Söderberg förenklar och förstör konflikter. De är överens med honom om att forskare har ett tydligt ansvar för att reflektera kring konsekvenser av sin forskning, men detta innebär inte att en kunskapssociologisk ansats skulle vara irrelevant eller felaktig. I sin slutreplik menar Söderberg att Lidskogs och Sundqvists uppmaning till samförstånd lutar åt den ena debattsidans perspektiv.

Den andra debatten har sin grund i att styrelsen för Sveriges sociologförbund skickade in en protest till International Sociological Association (ISA) mot att ISA tillfälligt sagt upp medlemskapet för Israels sociologförbund med anledning av kriget i Gaza. Styrelsens ordförande Åsa Wettergren försvarade protesten i förra numrets förbundstext genom att hänvisa till de många israeliska kolleger som är engagerade fredsaktivister och till vikten av att sociologer stödjer varandra internationellt för att värna demokrati och öppen debatt. Protestbrevet har mötts av starka reaktioner, bland

annat genom ett upprop i sociala medier, och i detta nummer publicerar vi en debattartikel där sex sociologer argumenterar för att protesten både är oförankrad bland förbundets medlemmar och sakligt felaktig. De menar att den akademiska bojkotten av Israel är nödvändig och att protestbrevet bör dras tillbaka. I sin replik skriver Åsa Wettergren och styrelsen att styrelsens agerande ligger i linje med hur publik sociologi bör bedrivas. De menar att flera av de anklagelser som framförs i debattartikeln är ensidiga och att författarna tillskriver styrelsen åsikter den inte företräder.

Dessa debatter är två exempel på hur aktuella samhällsproblem kan diskuteras inom sociologin och att det inte är självklart hur sociologer ska förhålla sig till och agera i politiska frågor. *Sociologisk Forskning* vill vara en arena där olika perspektiv kan brytas mot varandra på ett respektfullt och konstruktivt sätt. Med Sociologidagarna inför dörren hoppas vi att detta nummers debatter kan bidra till ytterligare diskussioner, och att skrårts firmafest, som går av stapeln i Växjö i mars, ska bli en plats för många samtal och möten.

I numret ryms också tre vetenskapliga artiklar. I Anna Isakssons artikel "Designsociologi i teori och praktik" introduceras designsociologi som en egen subdisciplin som särskilt intresserar sig för hur design *påverkas* av sociala och kulturella sammanhang och hur sociologi kan bedrivas dels *genom* design som forskningsverktyg, dels *med* design genom samarbeten mellan sociologer och designer. Isaksson ger exempel från ett projekt inom äldreomsorgen.

I nästa artikel, Carl-Göran Heidegrens "Att poetisera – att teoretisera", diskuteras hur sociologin kan lära av poesin och hur analyser av teoretiserandets konst, exempelvis hos Richard Swedberg, kan belysas genom paralleller till litteratur, här exemplifierat av romantikern Friedrich von Hardenberg (Novalis). En gemensam faktor är den "romantiska operationen", som omfattar uppfinningskonst, experimenterande och bruk av analogier som skärper den sociologiska blicken. I fråga om den senare diskuteras också den tyske sociologen Gerhard Schulzes idé om den sociologisk-operativa intelligensen.

I numrets sista artikel, Ingrid Grosses "Immigrants' trust", diskuteras integration av migranter med fokus på den samhälleliga tillitens roll. Genom att analysera data från World Values Survey argumenterar Grosse för att destinationslandets tillitsnivå har en avgörande betydelse för immigranternas tillitsnivå, men att denna också påverkas av religiös övertygelse och socioekonomiska faktorer.

Sist i numret publiceras två recensioner. Karin Zackari har recenserat Henrik Gundenäs bok *Till tals. Yttrandefrihet förr, nu och sedan* – som kan sägas anknyta till detta nummers debatter genom sitt fokus på fri debatt. Eugene Nulman recenserar Lotte Schacks avhandling *Children of the Crisis. Political subjectivity, responsibility and justice in the Swedish climate movement* – som även den anknyter till numrets debatt om klimatkrisen.

Slutligen flaggar vi i redaktionen och förbundet för att Linköpingsredaktionen nu går in på sitt sista år. Linköpings universitet har varit värd för tidskriften sedan 2023, och inför 2027 är det dags att rekrytera en ny redaktion till tidskriften. Mer information om hur detta förfarande går till finns i förbundets text i slutet av detta nummer.

Trevlig läsning!

Christian Ståhl & Marcus Persson

Vägval i miljösociologin: Expertis, klimatvetenskap och vetenskapsförnekelse

Abstract

The article examines theory choices and conceptions of knowledge within the field of environmental sociology against the backdrop of recent electoral successes of climate- and science-denying right-wing populist parties. The new political situation calls for a critical review of epistemological positions within the field. A central question concerns how findings from climate science should be integrated into sociological studies of the climate crisis – either as a point of departure or as an object of problematization. Another key tension lies between the risk that anti-democratic expert regimes may legitimize themselves by invoking a climate emergency, and the opposing risk that the public is misled and kept ignorant of the causes and consequences of climate change. How one positions oneself on these issues largely depends on whether expertise is understood as grounded in substantive knowledge of external realities or as a relational, socially attributed property. Positions within environmental sociology tend to be divided between a natural-scientific and/or political-economic orientation and an STS-inspired orientation. Through a close reading of the work of Rolf Lidskog and Göran Sundqvist – two prominent representatives of the latter approach – the article examines epistemological assumptions and lines of conflict within environmental sociology. The aim of the article is to clarify the crossroads facing environmental sociology in a time of climate emergency, crisis of trust in expertise, and authoritarian populism.

Keywords: Post-truth, STS, Expert knowledge, Climate denial, Environmental sociology

SOCIOLOGISK FORSKNING ÄGNADE ett temanummer åt miljösociologi år 2023. Det hade då gått 30 år sedan det senaste numret publicerades på samma tema. Under denna tidsperiod etablerade sig miljösociologin i Sverige samtidigt som klimatförändringarna blev alltmer påtagliga. Förutsättningarna för att studera miljö- och klimatpolitik har dock kastats om genom de senaste årens valframgångar för klimat- och vetenskapsförnekande, högerpopulistiska partier (Vowles 2024; Eklund & Pressfeldt 2022). Den nya politiska situationen påkallar en reflektion kring kunskapssyn och teorival inom det miljösociologiska fältet under den föregående 30-årsperioden.

Under decennierna som förflöt mellan det första och det andra temanumret av *Sociologisk Forskning* kom miljösociologifältet att domineras av en (social)konstruk-

tivistisk teoribildning.¹ I sina ingångsvärden är denna teoribildning inriktad mot att avvärja hotet från teknokrati och expertstyre. Dock har kritiken av expertis och vetenskapliga beslutsunderlag fått en annan politisk betydelse efter uppsvinget för den auktoritära populismen (Söderberg 2025). I artikeln efterlyser jag en diskussion om vilka förändringar på det teoretiska planet denna politiska omkastning påkallar. Saken fördes inte på tal i det senaste temanumret om miljösociologi. En vattendelare inom fältet är frågan hur naturvetenskaplig expertkunskap kan och bör integreras i sociologiska studier av klimatkrisen, antingen som en icke ifrågasatt utgångspunkt eller som ett objekt för kritik och problematiseringar. Den förra strategin ligger närmare en realistisk kunskapssyn medan den senare svarar mot en konstruktivistisk kunskapssyn (Antonio & Clark 2015).

För att approximera den konstruktivistiskt orienterade förgreningen av miljösociologifältet kommer jag i artikeln att diskutera två av fältets pionjärer, Rolf Lidskog och Göran Sundqvist. Tillsammans med sina många medförfattare har de bidragit till att introducera teknik- och vetenskapsstudier (eng. *Science and Technology Studies*, STS) i svensk miljösociologi. En indikation på deras centrala plats inom miljösociologifältet är att de är ensamma om att ha medverkat i båda temanumren av *Sociologisk Forskning*. Tillsammans har de varit handledare för 25 doktorander, suttit som bedömare i flera forskningsråd där finansieringsbeslut fattas med bäring på miljöfrågan (Formas, Energimyndigheten) och författat ett flertal läroböcker på området, varav en med titeln *Miljösociologi* (Lidskog & Sundqvist 2011a). Allt detta underbygger mitt anspråk att jag genom en närläsning av deras arbeten om klimatkrisen fångar upp en bredare intellektuell rörelse inom miljösociologifältet.

Under flera decennier har de två forskarna argumenterat mot föreställningen att det skulle gå att analytiskt särskilja en sfär av vetenskapliga praktiker från en sfär av politiskt-strategiskt handlande. Bilden av vetenskapen och politiken som en hybrid slår undan benen på föreställningen att vetenskapssamfundet kan tjäna som en kontrollinstans gentemot beslutsfattare (eng. *speaking truth to power*). Förhoppningen att miljö- och klimatvetenskaperna skulle kunna fylla en sådan funktion i klimatomställningen är enligt författarduon baserad på en naiv och felaktig kunskapssyn. Deras engagemang i miljöfrågan bottnar i farhågan att klimatkrisen ska tillhandahålla en ny legitimitetsgrund åt antidemokratiska expertvälden. Den kritiska udden är riktad mot idén om den "linjära modellen" (föreställningen att kunskap förmedlas från experter till allmänhet) och antagandet att det finns kunskapsluckor hos allmänheten som behöver täppas till med kunskap (eng. *deficit model*).

1 Det finns inte utrymme här att redogöra för den interna striden inom STS mellan en socialkonstruktivism som tar avstamp i det sociala för att relativisera naturvetenskapernas kunskapsanspråk och en "generaliserad" konstruktivism som tillämpar samma metod på de samhällsvetenskapliga analysverktygen. Jag instämmer i Finn Collins analys av STS som en "naturaliserad filosofi". Den generaliserade konstruktivismen fullföljer de destabiliserande och självupplösande tendenser som fanns latenta redan inom socialkonstruktivismen (2011). För att markera kännedom om denna åtskillnad utan att tillskriva den en avgörande betydelse, såsom "aktörerna" själva gör, infogar jag en parentes i beteckningen "(social)konstruktivism".

Med detta sagt vill jag inte förringa risken för att klimatfrågan infångas (eng. *capture*) av teknokratiska särintressen. Två aktuella exempel på detta är kärnkraftslobbyns försök att sälja in sig som ett klimatsmart energisystem och föreställningen att klimatkrisen kan lösas genom planetariskt geoingenjörskap. På ett mer allmänt plan kan man konstatera att det omöjliga går att ange var någonstans en experts domän-specifika kunskaper börjar och var de slutar. Därför föreligger alltid risken för att ett kotteri av experter överskrider gränserna för vad de kan uttala sig om, vilket bäddar för maktmissbruk och manipulation. Även i rådande klimatnödläge har sociologin en viktig uppgift i att problematisera förmenta kunskapsanspråk. Risken för expertstyre måste dock vägas mot den motsatta risken för att maktmissbruk och manipulation möjliggörs av en utbredd misstro mot vetenskapligt fastställda kunskapsunderlag. Den STS-inspirerade förgreningen av miljösociologi, här exemplifierad av Lidskog och Sundqvist och deras många medförfattare, har alltför ensidigt uppehållit sig vid den förra risken utan att ge tillbörlig akt på den senare. Ett tecken på detta är att STS-fältet under lång tid förbiset betydelser av den organiserade vetenskaps- och klimatförnekelsen (Porcelli & Besek 2021).

För att vara tydlig med mina egna teorival så sympatiserar jag med det läger i debatten om expertis där tyngdpunkten läggs vid expertisens substantiella vetande om yttre sakförhållanden. Inspiration hämtar jag i första hand från den klassiska kunskaps-sociologin med rötter i marxistisk ideologikritik. Denna tanketradition utesluter inte på förhand möjligheten att det kan finnas kunskapsluckor hos allmänheten. Gemene man känner inte sina objektiva klassintressen, som det hette en gång i tiden. Vidare tillhandahåller den klassiska kunskapssociologin en makrostrukturell lägesanalys som ger orientering i avvägningen mellan olika politiska risker och scenarion (till exempel den mellan teknokrati och populism). En annan fördel med denna tanketradition jämfört med de mikrosociologiska och aktörscentrerade teorier som dominerar inom STS-fältet är att den makrostrukturella analysen tar höjd för att det kan finnas antagonister i kunskapsbildningsprocessen.

Artikeln inleds med en översikt över två internationella debatter som legat till grund för diskussionerna inom de svenska STS- och miljösociologifälten. Den ena debatten handlar om den (social)konstruktivistiska teoribildningens (o)lämplighet när klimatkrisen ska analyseras, den andra om olika strategier för att bemöta "expertisens kris". Därefter följer en rekonstruktion av Lidskogs och Sundqvists positioneringar i dessa bägge debatter. I det efterföljande avsnittet undersöker jag hur författarnas kunskapssyn får genomslag i deras analyser av fenomenet klimatförnekelse. Avslutningsvis prövar jag tanken att rädslan för antidemokratiska expertvälden ska förstås mot bakgrund av den gamla disciplinära dragkampen mellan naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga förklaringsanspråk. Denna kamp aktualiseras på ett nytt sätt av den forskningspolitik som bedrivs mot bakgrund av klimatkrisen, där naturvetare och samhällsvetare sammanförs av forskningsfinansierare för att lösa de så kallade "stora utmaningarna" (eng. *grand challenges*).

Internationella debatter om den (social)konstruktivistiska kunskapssynen och miljöexpertisens kunskapsinnehåll

Inom det engelskspråkiga STS-fältet har det förts två debatter med bäring på hur miljöexpertis diskuteras i det svenska språkområdet. Dels har den (social)konstruktivistiska teoribildningens lämplighet som teoretisk resurs för studium av klimat- och miljöfrågor ifrågasatts och debatterats. Dels har en debatt förts om huruvida expertis är en alltigenom relationell egenskap, det vill säga om expertkunskap är vadhelst som erkänns som sådan av andra eller om expertrollen är förankrad i ett substantiellt, domänspecifikt kunskapsinnehåll. De två debatterna länkar in i varandra eftersom den (social)konstruktivistiska kunskapsteorin påbjuder en relationell förståelse av expertis, medan den substantiella förståelsen av expertis implicerar en realistisk kunskapssyn.

Vad avser den första av de två debatterna publicerades i *American Sociologist* i början av 1990-talet en artikel av Riley Dunlap och William Catton, där de förutsåg att kantringen åt (social)konstruktivism skulle bli utslagsgivande för sociologers sätt att ta sig an klimatfrågan. Om klimatförändringarna beskrevs som huvudsakligen en samhällelig konstruktion och inte som ett objektivet faktum, skulle det existentiella hotet mot mänskligheten inte tas på fullt allvar. Vägled av dylika teoribildningar skulle samhällsforskningen om klimatkrisen stanna vid att återge de motstridiga kunskapsanspråk som cirkulerar i offentligheten. Följaktligen skulle osäkerhetsfaktorerna i det vetenskapliga kunskaps- och beslutsunderlaget komma att överdrivas. Den skeptiska hållningen var i grund och botten konservativ eftersom den berövade beslutsfattare mandatet för politiska interventioner (Dunlap & Catton 1994; för en uppdatering och tillbakablick som bekräftar prognosen, se Freudenburg, 2008).

Det scenario som Dunlap och Catton målade upp överensstämmer till punkt och pricka med Brian Wynnes inlägg i klimatfrågan vid samma tid. Ingående beskrev Wynne de osäkerhetsfaktorer och godtyckliga gränsdragningar som låg bakom IPCC:s klimatmodeller. Han underströk att dessa modeller inte var någon "predictive truth-machine". Förvisso bedyrade han att den konstruktivistiska ansatsen inte syftade till att ogiltigförklara klimatvetenskapernas påståenden om mänskligt orsakad uppvärmning. Något sådant anspråk kunde Wynne inte heller göra, eftersom det vore detsamma som att ge sig själv det epistemologiska övertag som han förnekade naturvetarna. Likafullt hade hans skeptiska kunskapssyn konsekvenser för möjligheten till politisk mobilisering i klimatfrågan, något som han själv tillstod utan omsvep:

All of these sociological observations about the scientific knowledge of global warming could of course contribute to a deconstruction of the intellectual case for the environmental threat, and thus also to a political demolition of the "environmentalist" case for internationally effective greenhouse gas controls. (1996:372)

Efter detta medgivande försäkrade Wynne att den oro som Dunlap och Catton hyste var obefogad, eftersom deras kritik endast hade bäring på ett föråldrat, *social*konstruktivistiskt tänkesätt. Merparten av STS-fältet hade vid denna tid anammat analytiska

perspektiv som på ett mer konsekvent sätt ifrågasatte dikotomin mellan människa och natur. Wynne bemötte inte den givna invändningen, nämligen att de konservativa implikationerna av kunskapsskepticism inte försvinner med ett ännu mer långtgående ifrågasättande. Snarare än att söka dialog med Dunlap och Catton var han inbegripen i en strid mellan två läger inom den konstruktivistiska teoribildningen kring vilka förklaringsanspråk som kan knytas till det "sociala".

Två år tidigare hade Wynne gett ett annat svar på problemet med att den skeptiska kunskapssynen underminerar opinionsstödet för klimatåtgärder. Fastän klimatvetenskapernas utsagor om mänskligt orsakad uppvärmning är otillförlitliga, skrev han då, finns det andra skäl för att genomföra en klimatomställning: "the policies most likely to help in combating global warming are worth doing anyway, on social, political, moral and even economic grounds, regardless of what they may or may not do to the environment" (Wynne 1994:188). Han utvecklade inte detta påstående vidare. Varken den förra eller den senare försäkran är särskilt betryggande för den som, i likhet med Dunlap och Catton, tror att kraftfulla politiska åtgärder på klimatområdet förutsätter att hotet erkänns "på riktigt".

Bryan Wynne orienterar sig huvudsakligen efter ett annat hot, nämligen ett framtidsscenario där (miljö)expertisen missbrukar sin auktoritet för att inrätta sig själv som en ny teknokratisk elit. Denna rädsla överskuggar farhågan för att ekonomiska sårintressen ska underblåsa vetenskapliga kontroverser för att underminera opinionsstödet för marknadsregleringar (Michaels 2008). Dock hade Wynne kommit på andra tankar när han uttalade sig ett årtionde senare, strax efter den så kallade "Climategate"-skandalen. År 2009 hackades en server på University of East Anglia som innehöll e-postförsändelser mellan några av världens främsta klimatforskare. Förövarna tog sig stora friheter med att redigera om materialet för att skapa en medial bild av att forskarna hade manipulerat och gömt undan data. Wynne kommenterar Climategate utan en tillstymmelse av den kunskapsskepsis som han tidigare uttryckt beträffande riktigheten av klimatvetenskapernas prognoser.

These markedly intensify a long history of attempts to undermine the gathering and now unambiguous global scientific consensus that human greenhouse gas (GHG) emissions increases are "very likely" (i.e. over 90% probability, on collective expert judgement) a major causal contributor to climate change and global warming. (2010:290).

Trots det nya tonläget insisterade Wynne i den senare artikeln på att han hela tiden hade sagt samma sak. Den konstruktivistiska kunskapssynen syftade aldrig till att förneka klimatvetenskapernas observationssatser. Frågan som han dock lämnade obesvarad är om möjligheten till kraftfulla klimatåtgärder förutsätter den typ av försäkringar som Wynne gav i det ovanstående citatet, men som han tidigare ansett som överflödiga eller missvisande.

Wynne är inte den enda akademiker inom den konstruktivistiska skolbildningen som har framfört åsikter i klimatfrågan som harmonierar med klimatförnekande

diskurser utanför akademien. Filosofen Sven Ove Hansson har utrett de ömsesidiga referenserna och idéutbytet i en omfattande litteraturöversikt. Han sammanfattar sin studie på följande vis:

In the 1990s, climate science was a popular target among academic epistemic relativists. They used it as an allegedly clear example of claims by natural scientists that should be treated as mere social constructions, rather than as reports on the actual state of the natural world. (2020:37)

Den andra debatten inom STS-fältet med bäring på klimatfrågan handlar om expertkunskapernas innehåll och särställning i förhållande till avvikande kunskapsanspråk och perspektiv. Debatten tar avstamp i en problematik som Ulrich Beck (2000 [1986]) tidigt identifierade i sitt portalverk om risksamhället, nämligen att allmänheten och dess politiska representanter är utlämnade åt den vetenskapliga expertisen för att få kännedom om och för att kunna bedöma de nya faror som moderniteten alstrar. Dessa faror undflyr erfarenhetsbaserade omdömen och en traderad, lokalt förankrad livsvisdom. Problematiken står i centrum för Shelia Jasanoffs inlägg i klimatdebatten. Hon är en tungviktare inom det internationella STS-fältet och en återkommande referens i Lidskogs och Sundqvists arbeten. I en artikel om IPCC identifierar hon miljöfrågan som den nyckel med vilken vetenskapen återupprättar sin epistemologiska auktoritet över alternativa perspektiv och kunskapsformer:

Increasingly, however, the politics of nature occurs under the rubric of "environment" – a domain of ideas and entities accessible only with the aid of science and technology. (Jasanoff 2010:235)

Det är ingen slump att Wynne och Jasanoff är de två främsta företrädarna för den "relationella" synen på expertkunskap. Enligt detta synsätt är en expert den som erkänns som sådan av andra. Följaktligen är expertis en alltigenom social kategorisering, oberoende av det specifika kunskapsinnehållet. Dessa två forskare och deras många efterföljare argumenterar för att praktikerna i den vetenskapliga sfären kan likställas med det strategiska handlande som genomsyrar den politiska sfären. Genomgående insisterar de på samproduktionen (eng. *co-production*) (Jasanoff 2006) eller hybridiseringen (Irwin & Michael 2003) mellan dessa båda sfärer. Gränsen mellan vetenskap och politik upprätthålls genom praktiker och förhandlingar. Denna kunskapssyn ger argument för en "demokratisering" av kunskapsprocessen och påbjuder en motsvarande kritik av det hierarkiska förhållandet mellan vetenskaplig kunskap och andra former av vetande och tyckande. Analysen tar spjörn mot hotet från ett framväxande, icke-demokratiskt expertstyre. Som positiva motkrafter brukar STS-forskare framhålla medborgarforskning, patientaktivism, dialogpaneler och urfolksmetodologier, eller vad jag i ett annat sammanhang har benämnt "underdog-metafysik" (Söderberg 2022).

Den motsatta debattpositionen inom STS-fältet är att det sociala erkännandet endast kan vara en komponent i definitionen av expertis. Expertstatusen relaterar

också (och huvudsakligen) till ett substantiellt och domänspecifikt kunnande om yttre sakförhållanden. Således är det fullt tänkbart att någon äger expertkunskaper utan att bli erkänd som expert av det omgivande samhället. Två företrädare för det substantiella synsättet på expertis är Harry Collins och Robert Evans. I början av 2000-talet gjorde de avbön från sina tidigare ställningstaganden och tog på sig ett delansvar för framväxten av vetenskapsförnekande diskurser utanför akademien (2002). Detta ansvar delades av hela STS-fältet som ensidigt betonade osäkerhetsfaktorerna i det vetenskapliga kunskapsunderlaget och de sociala omständigheter som gör att någon erkänns som "expert". Collins och Evans uppmanade sina kollegor att erkänna särarten hos kunskapspraktikerna i den vetenskapliga sfären och deras särställning visavi rivaliserande kunskapsanspråk och försanthållanden. Likafullt betonade de att gränsen mot alternativa kunskapspraktiker och kunskapsformer alltid måste betraktas som provisorisk och hållas öppen för ständig diskussion och omförhandling (2002).

Bägge dessa aspekter går att förena i en analys av kunskapsanspråkens räckvidd, som Collins och Evans (2007) diskuterar under beteckningen "the problem of extension". Begreppet "räckvidd" implicerar en gräns för kunskapsanspråken bortom vilken de blir illegitima. Med andra ord finns det alltid en risk för att expertisen överskrider gränserna för vad de kan uttala sig om med den särskilda auktoritet som de har fått till låns av (natur)vetenskapen. Men det omvända gäller också. Även allmänhetens kapacitet att delta i vetenskaplig kunskapsproduktion har en begränsad räckvidd. Anhängare av den substantiella synen på expertis insisterar på att allmänheten och andra intressenter inte bör vara med och bestämma om vetenskapens innehåll och inriktning. I annat fall undergrävs tilltron till expertkunskapen, och tomrummet fylls av allehanda vilseledande och manipulativa påverkansoperationer (Durant 2010:192; Collins & Evans 2007). Mot bakgrund av tendensen inom STS-fältet att betona risken för antidemokratiska expertvälden väljer Collins och hans medförfattare att framhålla hotet mot demokratin i form av bristfällig uppslutning bakom ett vetenskapligt säkerställt kunskapsläge (Collins et al. 2020).

När Harry Collins och Robert Evans gjorde sitt tillkännagivande blev de hårt kritiserade av Wynne (2003) och Jasanoff (2003). Kritiken från ledande STS-forskare mot den så kallade "tredje vågens STS" har varit ihållande ända till dags dato (Epstein 2023). I en summering av de akademiska dispyterna om "expertisens kris" identifierar Gil Eyal tre beständiga debattpositioner (Eyal 2019). Den exkluderande strategin, som företräds av Harry Collins och Robert Evans, söker freda kunskapsproduktionen från inblandning av obehöriga särintressen. Den rakt motsatta, inkluderande strategin, vars främsta representanter är Wynne och Jasanoff, argumenterar för att allmänhetens förtroende för experter skulle stärkas med maximal öppenhet och delaktighet i kunskapsproduktionen. En tredje strategi försöker avskaffa expertens subjektiva omdöme genom att flytta beslutsprocessen till randomiserade kliniska studier eller, på senare tid, självlärande algoritmer. Eyal finner svagheter hos alla positionerna och konstaterar att det inte finns någon universallösning på expertisens kris.

Med avseende på argumenten i den här artikeln tar jag fasta på den svaghet som Eyal förknippar med den inkluderande strategin: "They possess no mechanisms for

bringing debate to an end, and no defenses against abuse by the merchants of doubt and other determined and interested parties” (Eyal 2019:190). ”The merchants of doubt” är nyckelfrasen för mitt vidkommande. Att företag och näringslivsanknutna tankesmedjor försöker påverka ramvillkoren för kunskapsproduktionen i syfte att förhindra marknadsregleringar är välbelagt sedan många år (Proctor & Schiebinger 2008; Oreskes & Conway 2010; Michaels 2008). Företeelsen blev dock svårare att bortse ifrån efter 2016, året då Trump valdes till president för första gången, något som följdes av en rad valsegrar för auktoritära populister runt om i världen. På så vis fick den företagssponsrade vetenskaps- och klimatförnekelsen en politisk plattform att verka utifrån och därtill inflytande över forskningspolitiken. Jag håller det för troligt att debattpositionerna inom STS- och miljösociologifälten kommer att ytterligare förskjutas under de kommande åren mot bakgrund av den andra Trump-administrationens angrepp mot den fria forskningen och universitetens autonomi.

Metoddiskussion

I artikeln rekonstruerar jag en kunskapsteoretisk position på basis av min genomläsning av en rad texter av Rolf Lidskog och Göran Sundqvist och deras medförfattare. Rekonstruktionen syftar till att klargöra begreppsliga otydligheter och lyfta fram konflikter i underliggande antaganden. Underlaget består av tio texter som Lidskog och Sundqvist har skrivit ihop, sex publikationer av Lidskog som antingen är egenförfattade eller samförfattade med någon annan forskare och åtta texter som Sundqvist skrivit själv eller tillsammans med någon ytterligare samarbetspartner. Studien är avgränsad till publikationer där författarna diskuterar miljöexpertis eller klimatfrågan. Publikationer som handlar om andra miljöfrågor, exempelvis kärnkraft, faller utanför den här studien.

Ett förbehåll är att författarduon publicerar sig i många olika sammanhang och med en skiftande uppsättning medförfattare. Man kan förmoda att tyngdpunkten hamnar på olika ställen beroende på vilka som är mottagare för budskapet och vem ens samarbetspartner är. När många forskare står som medförfattare blir det vanskligt att förknippa en viss position med ett individuellt författarskap. För kontextens skull har jag även läst sex publikationer med bäring på miljöexpertis och/eller klimatfrågan som är skrivna av återkommande medförfattare till Lidskog och Sundqvist (närmare bestämt Ugglå, Boström, Linke, Soneryd). I verk som författats utan Lidskog och Sundqvist behandlas delvis andra problemområden med inspiration från delvis andra teorier. Av utrymmesskäl har jag valt att lämna dessa texter utan vidare hänseende. Medförfattarna återkommer i olika konstellationer under en lång tidsperiod, i några fall under bortåt två decennier, vilket indikerar en hög grad av samsyn kring idéer och tillvägagångssätt. Förutom att skriva artiklar ihop samarbetar ovan nämnda forskare i en rad andra professionella sammanhang (forskningsprojekt, doktorandhandledning etc.).

Inbäddningen av de enskilda texterna i ett större forskarnätverk stärker mitt anspråk på att jag genom närläsning av Lidskogs och Sundqvists arbeten kan säga något om kunskapssynen inom ett bredare fält, det vill säga inom den STS-inspirerade

förgreningen av miljösociologi. Mellan de två författarna finns det också skillnader. Sundqvist identifierar sig tydligare med STS-ämnet. Det framgår bland annat av att han ofta i sina texter fastslår vad en STS-forskare tänker eller gör. Lidskog förhåller sig i högre grad till den allmänsociologiska kanonen. Dock lutar han sig mot pionjärer inom sociologiämnet såsom Peter Berger och Thomas Luckmann, vilka kan sägas ha föregått och berett väg för STS-perspektiven. Med andra ord finns det skäl för att anta en hög grad av samstämmighet hos författarna med avseende på deras kunskapssyn.

I genomläsningen har jag identifierat en pågående glidning över tid i de två författarskapen. Dock har inte positionsförskjutningen tillkännagivits som sådan av författarna själva, så som exempelvis är fallet med Collins och Evans *mea culpa* (2002). En sammanvägd bedömning visar otvetydigt att tyngdpunkten i deras textproduktion fortsatt ligger på att ifrågasätta kunskapshierarkier och varna för risken för expertvällden. Denna tendens kvarstår även med den kompromiss som Lidskog och Sundqvist föreslår mellan ytterlighetspositionerna i debatten om expertis.

Vetenskaplig kunskapsproduktion är reducerbar till politik

I skiftande författarkonstellationer har Lidskog och Sundqvist hävdade att den vetenskapliga kunskapsproduktionen ska förstås som en hybrid eller som samproducerad (eng. *co-produced*) med den politiska sfärens förhandlings- och maktspel. Exempelvis skriver författarduon i en antologi om miljöstyrning:

Instead of assuming a strong separation between science and policy, STS scholars advocate a view in which scientific knowledge and political order are seen as two sides of the same coin: science and policy are co-produced. (Lidskog & Sundqvist 2011b:36)

I en artikel som Lidskog skrivit tillsammans med Linda Soneryd och Ylva Uggla (2005) argumenterar författarna för att den modernistiska inramningen av vetenskaplig kunskapsproduktion är överspelad och därmed även föreställningen "that risks – through the exercise of science – are calculable and predictable" (ibid.:92). Kunskap och information om risker bör inte längre betraktas som något som inhämtas för att sedan användas eller missbrukas, utan som något som oupphörligen konstrueras och dekonstrueras. Vetenskap och politik kan inte hållas isär: "Instead, scientific knowledge and political strategies are co-produced" (ibid.:98). De kritiserar andra teoretiska tillvägagångssätt för att reproducera en förlegad bild av kunskapsproduktion som något väsentligt annorlunda än det strategiska handlandet i den politiska sfären:

Science is still perceived in a modernistic manner, clearly separated from political values and goals. The research process is seen as a discrete activity, the results of which can be exploited by various actors in their struggles to achieve certain goals. Science is still seen as an unproblematic input, coming from outside the sphere of the actors actually involved in negotiations. (ibid.:97)

Tio år senare argumenterar Lidskog och Sundqvist på liknande vis i en polemik mot vad som enligt deras mening är en konventionell kunskapssyn som uppställer dikotomier mellan vetenskap och politik. Den kritiska udden är riktad mot en idealbild av vetenskaplig expertis inom det statsvetenskapliga fältet, mot vilken författarna framhåller STS-fältets mer komplexa förståelse av relationen mellan expertkunskaper och beslutsfattande:

Behind a publicly presented separation between science and policy, a multiplicity of collaborations and connections among actors, activities, and spheres can be observed. Thus, science [...] is a representation that conceals deeper and more fundamental processes of hybridization, that is, coproduction. STS scholars argue that separating knowledge and science from policy creates a false dichotomy. (Lidskog & Sundqvist 2015:6, se även Sundqvist 2021:97f, 200).

I senare texter är författarna mer förbehållsamma i sin användning av den från det internationella STS-fältet inlånade begreppsapparaten. Exempelvis slår Lidskog och Monica Berg fast i en samförfattad artikel om global styrning av miljöpolitiken att vetenskap och politik utgör två olika handlingsfärer (Berg & Lidskog 2018:16). Dock motsägs detta påstående av deras tidigare konstaterande:

Science and policy are only distinct on the surface, where they most often are presented as two separate spheres with different rationalities and goals. On a more fundamental level, however, they are mutually shaped or co-produced (ibid.:2).

I en artikel från 2024 som Sundqvist skrivit tillsammans med Sebastian Linke återger författarna invändningar som andra forskare rest mot Jasanoffs begrepp "co-production". Kritiken går ut på att begreppet raserar den analytiska distinktionen mellan de institutionella logikerna som styr de vetenskapliga och de politiska praktikerna, vilket försvårar för analytikern att beskriva interaktionen däremellan. Sundqvist och Linke uttrycker ingen egen åsikt i saken, men de är förhoppningsfulla beträffande möjligheterna att överbrygga de olika debattpositionerna (Sundqvist & Linke 2024:531f).

I den samförfattade boken *Science and Democracy* kritiserar Sundqvist och Linda Soneryd idén om separation mellan vetenskap och politik, men de infogar brasklappen: "But an unsorted praise of hybrids also involves a risk [...]" (Soneryd & Sundqvist 2023:146). Risken som författarna diskuterar i det efterföljande stycket är att idealiseringen av hybrider kan skyla över informella maktrelationer och kunskapshierarkier. Varningen mynnar ut i ett argument för ökad inkludering av allmänheten i vetenskapliga processer. De nämner inte som en möjlig risk med hybridbegreppet att det kan slå undan benen för argumenten för att stärka vetenskapssamfundets autonomi gentemot den politiska beslutsnivån.

Ändå är Lidskog och Sundqvist fullt införstådda med att bilden som de målar upp av vetenskapen som en hybrid eller som samproducerad har konsekvenser för det sätt på vilket kunskapsproduktionen i samhället är organiserat och för vetenskapens

möjligheter att påverka politiken. I sin samförfattade artikel från 2015 kritiserar de statsvetenskapliga forskare som förordar ”armslängds avstånd” mellan vetenskapssamfundet och makthavare. Argumentet kretsar kring IPCC och huruvida organisationen skulle ha kunnat vara mer långtgående i sina rekommendationer om klimatforskarna inte hade varit underställda politiska beslutsfattare. Lidskog och Sundqvist bestrider detta påstående. Strävan efter att separera vetenskap och politik är i grunden feltänkt. I denna text liksom på många andra ställen polemiserar de mot idén om att vetenskapen har som uppgift att ”tala sanning mot makten” (eng. *speak truth to power*):

Thus, the validity of the model of ”speaking truth to power” – with its understanding that ”technical input to policy problems has to be developed independently of political influences” – needs to be reassessed. (Lidskog & Sundqvist 2015:1)

Citatet ovan skulle kunna tolkas som ett neutralt konstaterande om sakernas tillstånd. Dock är det betydelsefullt att författarna inte för något ytterligare resonemang om de negativa implikationerna av detta förmodade tillstånd. Den kritiska udden är i stället riktad mot forskare som klamrar sig fast vid det gamla upplysningsidealet om att vetenskapliga rön kan mobiliseras för att ställa makthavare till svars. Förespråkarna för detta ideal ger prov på ”a naive understanding of science” (ibid.:15). Även om författarduon ibland reserverar sig mot en begreppsapparat som beskriver vetenskapen som en hybrid eller som samproducerad, utvecklas inte dessa förbehåll. De uttalar inga betänkligheter kring att deras analytiska ramverk destabiliserar möjligheten att försvara vetenskapssamfundets autonomi och dess förmåga att ”tala sanning mot makten”. I detta ligger de svenska miljösociologerna hela tiden nära Jasanoffs analysmall, även om den senare uttrycker sig mer rakt på sak:

The framework of co-production has rendered obsolete the model of science policy captured in the well-known phrase ”speaking truth to power.” That description of the idealized relationship between science and politics firmly located truth-making on one side of a normative wall and political action on the other. (2022:32)

Misstänksamhet mot kunskapshierarkier och expertvärlden

Om vetenskap och politik är två sidor av samma mynt har vetenskapligt underbyggda sakpåståenden inte något självklart företräde framför andra, icke-vetenskapliga kunskapsanspråk (såsom trosuppfattningar, åsiktsyttringar ... etc.). Med en dylik kunskapssteori saknas godtagbara skäl för att begränsa det demokratiska deltagandet i den vetenskapliga kunskapsprocessen. Helt följdriktigt är den stående rekommendationen i Lidskogs och Sundqvists studier att allmänheten borde involveras mer i produktionen av vetenskaplig kunskap.

I en egenförfattad artikel diskuterar Lidskog (2008) tre teorier som försöker rita om bilden av hur vetenskap relaterar till allmänhet: *Mode 2*-kunskapsproduktion,

postnormal vetenskap och medborgarforskning. Samtliga tillvägagångssätt ifrågasätter det akademiska "elfenbenstornet" och tematiserar upplösningen av forskarsamhällets epistemiska auktoritet gentemot lekmän. Likafullt kritiserar Lidskog dessa ansatser för att de tar för givet utgångspunkter som befäster den rådande kunskapshierarkin. Om *Mode 2*-teorin skriver han:

Thus, it is not a place that welcomes the public in all its diversity, and where all kinds of arguments can flourish. In that sense, there still seems to be a hierarchy of knowledges [...] which in turn results in reproducing earlier hierarchical demarcations between science and the public. Instead of a hierarchy of different kinds of knowledge – wherein science is seen as superior – it is more appropriate to advocate a view of different knowledge fields all containing specific expertise (ibid.:81).

Teorin om postnormal vetenskap är mer djuplodande i sitt ifrågasättande av vetenskapens praktiker, dock utan att överge den realistiska kunskapssynen. Utvidgningen av den vetenskapliga kunskapsproduktionen begränsas därför till att ge lekmän en underordnad roll som kontrollinstans och bollplank åt forskarna (ibid.:77). Medborgarforskningen går längst i att inkorporera lärdomarna från konstruktivistisk teoriutveckling och ger störst företräde åt lekmannakunskap. Inte desto mindre dras denna teoribildning med otydligheter kring hur man ska förstå den kvardröjande åtskillnaden mellan experters och lekmäns kunskapsanspråk (ibid.:79, n.3). Lidskogs rekommendation går ut på att upplösa dikotomin mellan expert och lekmän. Vad som är tillförlitlig kunskap ska avgöras i dialog och konfrontation mellan alla berörda parter. I en passus infogar han dock följande varning: "At the same time warnings should be raised against attaching unlimited evaluative and deliberative capacity to citizens" (ibid.:82). Detta viktiga förbehåll utvecklas inte vidare i texten. Eftersom han inte specificerar gränserna för allmänhetens kognitiva förmågor och rätt till delaktighet i den vetenskapliga processen, är det oklart hur hans uppmaning till ökad mångfald i kunskapsproduktionen skiljer sig från det populistiska tillstånd han varnar för. På de efterföljande sidorna (ibid.:81–83) tar han upp fem risker med en inkluderande retorik. De flesta handlar på ett eller annat sätt om att medborgar- och dialogpanelernas löfte inte infrias, att panelerna tvärtom används för att förankra en på förhand uppgjord, teknokratisk agenda. I så fall återupprättas en hierarkisk kunskapssyn så att expertisens kunskapsanspråk på nytt höjs över allmänhetens lokala kunskaper. Ingen av de uppräknade riskerna handlar om att allmänheten kan manipuleras av särintressen till att dra felaktiga slutsatser om vetenskapligt underbyggda sakförhållanden. Artikeln landar i följande slutsats:

The spaces created for negotiation and deliberation should not be determined by scientifically produced facts. Instead science and risk management should be made more accessible, even in those cases where risks are claimed to be invisible to citizens. (ibid.:84)

En sammanvägd bedömning av såväl enskilda texter som helheten av Lidskogs och Sundqvists textproduktion under mer än ett decennium visar att tyngdpunkten i deras författarskap ligger vid att varna för antidemokratiska expertvålden. Exempelvis skriver författarduon i en artikel om miljöexpertis:

This means that environmental problems are often understood as science-based in the sense that science both identifies and solves environmental problems. This is close to the notion of "scientism," which is based on "the ingrained assumption that scientific evidence is the only authority that can justify policy action" (Lidskog & Sundqvist 2018a:310; den sista meningen i citatet är hämtad från en text av Brian Wynne).

Ibland nämner de även att det finns en motsatt risk för antidemokratisk populism, men implikationerna av detta påstående för deras analys utvecklas inte. Därmed framstår det mest som en brasklapp. Slagsidan i analysen består även i texter publicerade under senare år, det vill säga efter det att klimat- och vetenskapsförnekande partier har blivit statsbärande eller kommit att ingå i regeringsunderlaget i många länder. Så skriver exempelvis Lidskog och hans medförfattare i en artikel om miljöexpertis:

[t]he critique that the social sciences offer should, therefore, be applied to the very notion that science, as commonly conceived, should be the sole (or even principal) contributor and mediator of environmental knowledge for transformative change. (Lidskog, Standring & White 2022:261)

Författarna följer upp med argumentet att ett överdrivet fokus på det vetenskapliga underlaget till ett miljöproblem utestänger allmänheten från delaktighet i problemformuleringen (ibid.:261). Sundqvist målar upp en liknande bild i den egenförfattade boken *Vem bryr sig*, liksom i sin artikel i det senaste temanumret om miljösociologi i *Sociologisk Forskning*. I båda texterna kritiserar han tendensen i samhället att sätta vetenskapen på en piedestal. Den bristande folkliga uppslutningen bakom klimatåtgärderna förklarar han med att den dominerande föreställningen om en "piedestalvetenskap" har haft en passiviserande inverkan på allmänheten (Sundqvist 2021:39; 2023).

En kompromiss i debatten om expertis

I den pågående debatten om expertkunskaper inom det internationella STS-fältet positionerar Lidskog och Sundqvist sig mittemellan det relationella och det substantiella synsättet. De skriver: "There is no intrinsic contradiction between these two perspectives, and it is reasonable to argue that expertise is both about the possession of knowledge and the external recognition of this knowledge" (Lidskog & Sundqvist 2018b:173; se även Lidskog, Standring & White 2022:256). En expert behöver ha faktiska kunskaper inom ett område, slår de fast, det räcker inte med att hen erkänns som expert av andra:

The substantive view is correct in that expertise is about competence, and therefore it is important to recognise that some individuals have more than others. The relational view is correct when arguing that expertise is not absolute; if it is not recognised by anyone, a performance of skilled expertise means nothing. (Lidskog & Sundqvist 2018b:175)

Sakkunskaper antas utgöra en grund för anspråket på expertis, även om det endast är ett nödvändigt och inte ett tillräckligt villkor. I en andra, samförfattad artikel från samma år bekräftar de relevansen av denna analytiska distinktion:

Expertise is about social relations, but it is also about specific competences. Specialized knowledge is real; it is something that some people have and others lack. But this competence is acquired through socialization and training, which take place in particular social contexts and within specialized groups. Only within certain contexts and as part of a particular group can this specialist competence be acquired. (Lidskog & Sundqvist 2018a:322–323)

Allt detta instämmer jag i. Dock ställer jag mig tveksam till att definitionen av expertis med hänvisning till ett aldrig så litet substantiellt kunskapsinnehåll är förenlig med den konstruktivistiska kunskapssyn som författarduon företräder. Saken utreds inte i de ovanstående texterna. Däremot hittar jag stöd för mitt tvivel i andra texter av Lidskog och Sundqvist.

Tillsammans med Linda Soneryd recenserar Sundqvist den ”tredje vågens STS”, vilket är namnet på Collins och Evans programförklaring för att åter uppvärdera betydelsen av expertkunskaper. Denna inriktning av STS, skriver Soneryd och Sundqvist, avviker från det (social)konstruktivistiska synsättet genom att anamma de kunskaps-hierarkier som följer med en mer realistisk kunskapssyn. De pekar på likheter mellan Collins och Evans programförklaring och den linjära modellen (Soneryd & Sundqvist 2023:57–58). Att detta ska förstås som en belastande omständighet för den tredje vågens STS framgår av att författarna på flera andra ställen i boken är mycket kritiska till den linjära modellen. Bland annat skriver de om ”faulty and misleading ideas that underpin the linear model of knowledge” (ibid.:92).

På liknande vis kan man pussla ihop uttalanden av Lidskog för att nå fram till slutsatsen att kompromissförslaget i expertisdebatten inte är helt förankrat i hans kunskapssyn. Tillsammans med Adam Standring och James White återger Lidskog i korthet den substantiella och relationella definitionen av expertis för att sedan på nytt uppmana till en kompromiss mellan de två ytterlighetspositionerna. På den efterföljande sidan ifrågasätter författarna dock de centrala antagandena bakom det substantiella synsättet och kontrasterar dem med idén om samproduktion: ”In contrast to the view in which experts describe external and independent phenomena, a co-productive view sees the issue and the expert emerging simultaneously” (Lidskog, Standring & White 2022:257). Av stycket som följer efter citatet framgår det att författarna ansluter sig till idén om samproduktion som brukar associeras med den ena sidan i debatten om expertis

Med andra ord finns det många frågetecken kring förslaget om en kompromiss mellan den relationella och den substantiella definitionen av expertis. De textavsnitt där Lidskog och Sundqvist presenterar sin egen kompromiss tenderar att vara korta, oftast en eller två meningar. Inget resonemang förs kring tänkbara invändningar mot kompromissförslaget. Särskilt angeläget vore ett klargörande i de fall där de två definitionerna av expertis befinner sig på inbördes kollisionkurs med avseende på vilka handlingsstrategier som de implicerar. I sin exposé över "expertisens kris" argumenterar Eyal för att de två definitionerna leder till diametralt motsatta rekommendationer om hur man ska återupprätta allmänhetens förtroende för experter. En substantiell syn på expertkunskap leder till vad Eyal kallar för en exkluderande strategi gentemot lekmän och särintressen, medan den relationella synen påbjuder en inkluderande strategi. När Lidskog och Sundqvist ger rekommendationer till beslutsfattare och klimatforskare är det undantagslöst den inkluderande strategin som de förespråkar.

Det finns fler tecken på att författarduon står närmare ett av lägren i debatten om expertis. Den substantiella definitionen av expertis diskuteras nästan uteslutande i textavsnitt där författarna återger Collins och Evans debattinlägg. Begreppet tas inte i anspråk i Lidskogs och Sundqvists egna analyser. Över huvud taget är de sparsamma med referenser till Collins och Evans. Som jämförelse refererar Göran Sundqvist till Shelia Jasanoffs begrepp "co-production" i nästan samtliga publikationer som ingår i min litteraturstudie, och en av artiklarna har han skrivit ihop med Brian Wynne. Vidare kan man konstatera att Lidskog, Sundqvist, Jasanoff och Wynne alla delar en problembeskrivning som i första hand är orienterad mot att varna för risken för antidemokratiska expertvälden.

Lidskog och Sundqvist kan tänkas bemöta min kritik med att de inte kan avkrävas ett svar på när de lutar åt den inkluderande respektive den exkluderande strategin, eftersom deras huvudsakliga poäng är att detta beror på omständigheterna. Det är en empirisk fråga, skriver Sundqvist och hans medförfattare Ingemar Bohlin, Erlend Hermansen och Steven Yearly, när idén om separation mellan vetenskap och politik kan sägas vara befogad. Följaktligen måste saken prövas från fall till fall (Sundqvist et al. 2015:432).

Det låter klokt. Men som så ofta när diskussioner inom STS-fältet gränsar till filosofiska problemställningar behöver man ställa motfrågan: Med hänvisning till vilka principer eller kriterier ska man ta ställning i det enskilda fallet? Knäckfrågan är, med andra ord, om bestämningen av expertis är alltigenom situerad (och samproducerad) i den lokala kontexten eller om den är avhängig av ett större, kontextöverskridande meningssammanhang. Därmed inte sagt att jag bestrider att definitioner och handlingsstrategier måste anpassas efter skiftande omständigheter och styrkeförhållanden. I det följande undersöker jag hur Lidskogs och Sundqvists kompromiss mellan den relationella och den substantiella synen på expertis faller ut i ett specifikt fall, nämligen när den klimatvetenskapliga expertisens konsensusuppfattning om mänskligt orsakad global uppvärmning ifrågasätts av vetenskaps- och klimatförnekare.

Betydelsen av klimatförnekelse i teoretiseringar av expertkunskap

År 2021 kom Sundqvist ut med boken *Vem bryr sig?*, där han reflekterar över sina insikter från tio års studium av samspelet mellan vetenskap och politik i klimatpolitiken. Bristen på handlingskraft i klimatfrågan förklarar han med att företrädarna för klimatvetenskapen söker separera kunskap från politik. Denna retorik avskräcker allmänheten från att engagera sig i klimatfrågan (Sundqvist 2021:9). Kunskapsproduktionen behöver vara mer inbäddad i politiska sammanhang, inte mindre:

En lösning som ofta föreslås av dem som fokuserar på hinder är tydliga och separerade roller för forskare och beslutsfattare. Som vi såg tidigare är denna tanke också central för klimatpanelen. Detta innebär att hålla kunskapen borta från starka ekonomiska och politiska intressen, alltså från en möjlig korrupt påverkan. Det handlar om att bygga murar mot externa intressen, att värna kunskapens autonomi och integritet och på så sätt ge den ett större inflytande just för att den är oberoende. Men sociologiskt sett är detta fel väg att gå. Att göra kunskapen användbar innebär inte att särskilja den, sätta den på piedestal och betrakta den på avstånd. (ibid.:39)

Sundqvist kommenterar inte de uppenbara riskerna med att murarna rivs mellan klimatvetenskapen och ”starka ekonomiska och politiska intressen”. Det är anmärkningsvärt med tanke på det aktuella forskningsläget om den företagssponsrade klimatförnekelsen. Längre fram i texten tillstår Sundqvist att forskningen styrs av intressen, men eftersom den (social)konstruktivistiska teorin är lika agnostisk till intresseförklaringar som till faktapåståenden övergår detta konstaterande i ett allmänt resonemang om forskares intressen (att få forskningsmedel etc.). Ingen analytisk åtskillnad görs gentemot företags och näringslivsanknutna tankesmedjors intressen (ibid.:57, 61). På andra ställen i boken nämner Sundqvist att fossilindustrin motarbetar klimatomställningen (ibid.:180, 193, 280), men företagslobbyingens enda effekt (eller åtminstone den enda effekt som han anser värd att kommentera) är att IPCC sluter sig inåt och blir ännu mer ett ”epistemiskt monster” (ibid.:202).

Lidskog och Sundqvist anför forskning om organiserad klimatförnekelse mestadels i fältsammanfattande texter skrivna för handböcker och encyklopedier. Framför allt utreder de inte vad förekomsten av en dylik antagonist i kunskapsbildningsprocessen innebär för deras eget analysarbete och för den ”inkluderande” strategi som de förordar som lösning på expertisens kris.

Återkommande beskriver författarna IPCC som det organ som framför andra förkroppsligar idén om ”den linjära modellen”. Att detta är menat som ett negativt omdöme framgår av de otaliga textavsnitt där denna tankemodell beskrivs som förlegad, naiv och reduktionistisk. Exempelvis fastslår Sundqvist upprepade gånger att den linjära modellen har motbevisats empiriskt (Soneryd & Sundqvist 2023:93; Sundqvist & Linke 2024:4). Förutom att angripa den linjära modellen för att sedan associera IPCC med den är Lidskog och Sundqvist återhållsamma i sin kritik av IPCC. Mestadels går

kritiken ut på att de vetenskapliga rönen inte får genomslag i politiken (Hermansen et al. 2021:7; Lidskog & Sundqvist 2022a).

Alla som önskar se kraftfulla klimatåtgärder kan instämma i detta beklagande. Men invändningen fångar inte hela vidden av vad deras kritik går ut på. Saken framgår tydligare av deras förklaring av att IPCC brister i handlingskraft. Pudeln kärna är den linjära modellen och miljöexperternas anspråk på att uttala sig med ”monolitisk auktoritet” i klimatfrågan (Hermansen et al. 2021:13; se även Lidskog & Sundqvist 2015:13). Talande är en passus där Lidskog och Sundqvist diskuterar ”climategate”-incidenten, det vill säga just den incident som fick Brian Wynne att uttala sig om klimatvetenskaperna med större tillförsikt än han hade visat dessförinnan. Lidskog och Sundqvist återger händelsen i neutrala ordalag. Det intressanta är insikten som de söker utvinna ur händelsen. Fastän klimatforskarna i efterhand friades från anklagelser om fusk och oredlighet, så visar fallet enligt de två sociologerna: “[...] the intricate balance between internal and external credibility; it is not sufficient to have specialist skills. To become an expert, there is also a need to achieve and maintain external credibility” (Lidskog & Sundqvist 2018b:178–179). Med hänvisning till ”climategate”-incidenten vill de leda i bevis att expertis alltid rymmer ett inslag av ”stage management”. I manegen (eng. *frontstage*) framhåller klimatforskarna vetenskaplig säkerhet, medan osäkerhetsfaktorerna göms bakom teaterridån (eng. *backstage*). Händelsen tycks inte påkalla någon reflektion över det nätverk av organiserad klimatförnekelse som låg bakom dataintranget. En oinitierad läsare kan rent av få intrycket att klimatforskarna föll offer för sin egen bristfälliga interaktion med det omgivande samhället.

I boken *Science and Democracy* ägnar Sundqvist och medförfattaren Soneryd en kort diskussion åt fenomenet klimatförnekelse. Det instuckna förbehållet ”so-called” i meningen “[...] IPCC has been criticized by so-called ‘climate deniers’” (2023:46) antyder att författarna reserverar sig mot benämningen ”förnekare”. I det efterföljande stycket konstaterar de att klimatförnekarna har lyckats få IPCC att anamma mer transparenta arbetsmetoder. Diskussionen förs under en rubrik om den ”linjära modellen”. Det huvudsakliga budskapet i textavsnittet är att bristen på kraftfull omställningspolitik bottnar i denna feltänkta tankemodell. En ogenerös men fullt möjlig tolkning är att författarna menar att klimatförnekarna har bidragit till en bättre och kraftfullare klimatpolitik genom att tvinga IPCC att göra avsteg från den linjära modellen. Den rekommendation som Sundqvist och Soneryd ger senare i boken till miljöexpertisen om hur de bör hantera den vetenskapliga kontroversen är också talande: ”To see the new situation as a possibility and not a threat is a first important step towards a solution” (Soneryd & Sundqvist 2023:97). Vad detta innebär rent konkret förblir oklart, men lite längre ner i texten uppmanas miljöexpertisen att utvidga mötesplatsen för existerande kunskapsformer och att bjuda in nya sociala grupper i samtalet.

Rekommendationen till klimatforskarna upprepas i en artikel som Sundqvist skrivit tillsammans med tre andra författare: “[...] IPCC can anticipate and work constructively with heated political situations by working less closed-off from key actors such as civil society and the private sector” (Hermansen et al. 2021:15; se även Hermansen & Sundqvist 2022). Ingenstans i den ovan citerade artikeln nämner Sundqvist och hans

medförfattare att det kan finnas gränser för dessa icke-vetenskapliga aktörers inblandning i kunskapsprocessen. Inte heller anger de några legitima utestängningskriterier för "key actors" i klimatfrågan. Därför går det att tolka Sundqvist och hans medförfattare så att de menar att utvidgningen av dialogen till den privata sektorn bör inkludera de fossilexporterande länder (vilka nämns i förbigående i artikeln) och icke-statliga aktörer som försöker sabotera klimatomställningsarbetet.

Nu håller jag det för troligt att Sundqvist går mig till mötes i uppfattningen att fossilindustrin och dess hantlangare bör uteslutas från dialogpanelerna och IPCC-rapporterna. Men problematiken är mer långtgående än så. Är det ens tillrådligt att bjuda in en allmänhet som systematiskt bearbetas av klimat- och vetenskapsförnekande särintressen att dra vetenskapliga slutsatser om klimatförändringarna? På denna punkt förmodar jag att våra vägar skiljs åt. I den ideologikritiska traditionen är det fullt legitimt att ha som arbetshypotes att allmänheten blir förd bakom ljuset (Söderberg 2021). Denna arbetshypotes är förstås inte oproblematisk. Med vilken rätt kan experten eller sociologen göra anspråk på att veta bättre än andra om sakernas tillstånd? Fenomenet organiserad klimatförnekelse visar dock att det finns problem även med den motsatta hållningen. Med en kunskapssyn som i alla lägen bejakar en mångfald av perspektiv går det inte att döma ut något kunskapsanspråk som falskt. Utifrån ett dylikt synsätt kan man på sin höjd tillstå att inte heller de klimatvetenskapliga utsagorna är felaktiga. Detta är också den slutsats som Lidskog och Sundqvist landar i när de tillämpar STS-perspektiv på klimatfrågan:

The meaning that IPCC scientists have given to the understanding of climate change – in the form of science-based definitive statements about carbon emissions and the disastrous risks associated with them – is not false, but it is only one of many possible understandings. (Lidskog & Sundqvist 2015:13)

I texter publicerade under de senaste två åren har tonläget förändrats en del. Exempelvis nöjer sig Lidskog inte längre med att säga om IPCC:s utsagor att de "inte är felaktiga". I en bok samförfattad med Magnus Boström insisterar han på att de klimatvetenskapliga rönen inte får betraktas som blott en berättelse bland andra, i princip likvärdiga med klimatskeptikernas förvanskade tolkningar (Boström & Lidskog 2024:105). Vidare har Lidskog och Sundqvist börjat diskutera möjligheten att IPCC:s begränsade inflytande på klimatpolitiken hänger samman med den organiserade klimatförnekelsens påverkansoperationer. Första gången denna tanke lyfts, såvitt jag kunnat se i min litteraturstudie, är i en artikel publicerad i *Nature* år 2023. Då artikeln har 31 författare (Asayama et al. 2023) får man anta att Sundqvist och Lidskog inte hade stort inflytande över utformningen av den texten. I ett kort, samförfattat bidrag till en "encyklopedi" över miljösociologifältet från 2024 pekar författarduon ut organiserad klimatförnekelse som en betydelsefull omständighet i teorier om miljöexpertis (Lidskog & Sundqvist 2024:226). Förvisso kan man invända att encyklopedin är en genretext där skribenterna förväntas summera fältet snarare än utveckla egen teori. Mer betydelsefullt är att Sundqvist resonerar på samma vis när han samma år

tillsammans med Sebastian Linke diskuterar olika strategier för att kyla ner (eng. *cool down*) en vetenskaplig kontrovers:

Nevertheless, this ambition of separation is used strategically to survive in a hostile world of strong fossil fuel interests. Sticking to "pure science" is both a response to this situation and an example of how a division of labour between separate worlds is the result of processes of co-production. (Sundqvist & Linke 2024:17)

Konstaterandet att den organiserade klimatförnekelsen kan ha haft en negativ inverkan på klimatpolitiken är något av ett trendbrott. Separationen mellan expertis och allmänhet, i överensstämmelse med den linjära modellen och antagandet om allmänhetens brist på kunskaper (eng. deficit modell) förmodas inte vara den enda, kanske inte ens den huvudsakliga, anledningen till att klimatvetenskaperna är ifrågasatta och klimatomställningen har gått i stå. Sundqvist och Linke öppnar för att IPCC kan ha goda skäl till att anamma en separatistisk (exkluderande) strategi gentemot allmänheten med tanke på att organisationen motarbetas av fossilindustrin. Det låter rimligt. Att det dröjt så länge att nå fram till denna slutsats väcker dock en del frågor. Ironiskt nog hann "teknokraterna" på IPCC före de STS-inspirerade miljösociologerna med att börja tillmäta klimatförnekelse och desinformation analytisk betydelse, då de nämns för första gången i den sjätte utvärderingsrapporten (IPCC 2021:168).

Endast motvilligt och senfärdigt har det internationella STS-fältet tagit sig an fenomen som postsanning och företagsponsrad villfarelse (eng. *merchants of doubt*, *agnotologi* etc.). I en bibliometrisk studie jämför Scoville och McCumber tidskrifter specialiserade på miljöfrågor och STS-tidskrifter för att på vis approximera två förgreningar av miljösociologifältet. Den ena förgreningen tar de klimatvetenskapliga rönen som utgångspunkt för sina interventioner och den andra problematiserar dylika kunskapsanspråk. Scoville och McCumber finner att "[...] just under one quarter of *Environmental Sociology* articles in our sample included an analysis of climate change denial, skepticism, and/or obstruction, with very few in the STS journals having this emphasis" (Scoville & McCumber 2023).

Man kan spekulera i om den relativa avsaknaden av sådana studier i STS-tidskrifter hänger samman med den konstruktivistiska kunskapsteori som är dominerande inom detta fält. Ett kunskapsideal som hyllar "plural, partial and situated knowledges" (Lidskog, Standring & White 2022:262) kan svårligen döma ut avvikande perspektiv med tillmälet "vetenskapsförnekelse". Så snart som man tar detta ord i munnen ger man förnyat mandat åt den hierarkiska kunskapssynen. Rangordningen av kunskap omfattar inte bara experter och lekmän. Den inbegriper även en inomvetenskaplig hierarki där naturvetenskapliga utsagor tenderar att överordnas samhällsvetenskapliga. Avslutningsvis ska jag pröva tanken att en bidragande orsak till att den STS-inspirerade miljösociologin har varit så senfärdig med att tillmäta fenomenet klimat- och vetenskapsförnekelse betydelse är många STS-forskares ovilja att inordna sig i en arbetsdelning dikterad av denna inomvetenskapliga kunskapshierarki.

Miljösociologins kunskaps- och domänanspråk gentemot miljöexpertisen

I en forskningsöversikt publicerad i *Sociologisk Forsknings* temanummer om miljösociologi noterar Linn Rabe att klimatkrisen vidrör en konstituerande fråga för allmänsociologin. I vågskålen ligger åtskillnaden mellan natur och samhälle, och i förlängningen åtskillnaden mellan naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga förklaringsanspråk. Detta kan enligt hennes mening förklara sociologiämnets beröringskräck inför klimatkrisen (Rabe 2023). Här vill jag pröva idén att beröringskräcken inom den STS-inspirerade förgreningen av miljösociologi inför företagssponsrad klimatförnekelse bottnar i samma grundläggningsproblematik. Knäckfrågan är om eller hur de klimatvetenskapliga rönen ska integreras i (miljö)sociologiska studier av klimatkrisen, antingen som en utgångspunkt för studier eller som ett studieobjekt i sig självt.

Benägenheten att studera samhällsfenomen som om de vore oavhängiga av ekologiska och planetariska ramvillkor, noterade Catton och Dunlap för mer än 40 år sedan, är en bias som sociologiämnet ärvt från såväl sin franska, durkheimska utvecklingslinje som sin tyska, weberianska utvecklingslinje. Formuleringen av "det sociala" som autonomt studie- och kunskapsobjekt var avgörande för möjligheten att muta in ett område åt sociologiska förklaringsmodeller. Detta gjorde man gentemot ett förhärskande tänkesätt där samma fenomen förklarades med psykologisk och/eller biologisk reduktionism (Catton & Dunlap 1980; se även Scoville & McCumber 2023).

Efter det att Catton och Dunlap ställde denna diagnos har många röster från vitt skilda håll ifrågasatt om natur och samhälle kan hållas åtskilda i sociologiska teoretiseringar och analysarbeten. Men dikotomin kan överskridas på olika sätt (Freudenburg, Frickel & Gramling 1995; Porcelli & Besek 2021). Lever-Tracy uppmanar sina kollegor att anamma en realistisk kunskapssyn där sociologin hämtar sina problemställningar från naturvetenskaperna (Lever-Tracy 2008; för en kritik, se Grundmann & Stehr 2010). Även STS-forskare ogiltigförklarar dikotomin mellan natur och samhälle, men av detta brukar de dra den rakt motsatta slutsatsen: de etnografiskt inspirerade metoderna är fullt ut tillämpliga på studiet av såväl människor som icke-människor.

Det metafysiska spørsmålet om var naturen upphör och samhället börjar är inte enbart av "akademiskt" intresse. Frågan har bäring på sociologidisciplinens domänanspråk och autonomisträvanden. Diskussionen är uråldrig men aktualiseras på ett nytt sätt genom den forskningspolitik som bedrivs mot bakgrund av klimatkrisen. Att STS-forskare hamnat i medelpunkten för denna nya "strid mellan fakulteterna" är inte förvånande. Deras specialitet är att vara "inbäddade" i forskningsprojekt tillsammans med ingenjörer och naturvetare. Såväl Lidskog och Sundqvist som Jasanoff och Wynne har i olika sammanhang påtalat en kunskapslucka i klimatomställningsarbetet som STS-forskaren är väl lämpad att fylla:

[...] where does all this turbulence leave the social sciences? I have suggested that climate change, through the discordances it produces in established ways of understanding the human condition, offers unique opportunities for disciplines

that mainly concern themselves with the interpretive, sense-making capacities of human societies.” (Jasanoff 2010:249)

Lidskog och hans medförfattare framhåller “the crucial role that social science expertise has to play in the work for transformative change” (Lidskog, Standring & White 2022:256; se även Berg & Lidskog 2018:17). Lidskog och Sundqvist insisterar på att samhällsvetenskaperna skulle kunna integreras i IPCC:s kunskapsöversikter utan att detta måste medföra en oönskad politisering:

This does not imply that the IPCC needs to be policy-prescriptive in a narrow sense, telling governments what they should do. It is possible to assess studies on transformative change and present policy options – including evaluating their feasibility – without advocating one particular way forward. Social science has a long history of assessing policy development, analysing political experiments and exploring the conditions for transformative change, while not being prescriptive in the sense of giving firm advice. (Lidskog & Sundqvist 2022b:216)

Problemet som de brottas med är att den diskursiva konstruktionen av klimatkrisen inom policykretsar och bland allmänheten ger miljösociologen en underordnad roll i storskaliga, tvärdisciplinära ”Grand Challenges”-projekt. Samhällsvetenskapen tilldelas den otacksamma uppgiften att till allmänheten förmedla ett faktaunderlag som har utarbetats med naturvetenskapliga metoder och frågeställningar. Värre ändå: med en dylik inramning av klimatkrisen tenderar de tolkande och problematiserande ansatserna inom samhällsvetenskaperna att trängas undan av beteendevetenskapliga och neoklassiska inriktningar, det vill säga av ämnen som förvisso inordnas under den samhällsvetenskapliga fakulteten, men vilkas forskare imiterar naturvetenskapens metoder, förklaringsmodeller och objektivitetsanspråk (Bjurström & Polk 2011). Tidigt varnade Wynne för en sådan utveckling av forskningspolitiken:

The way in which social science has been brought into the global environmental change programmes of virtually all the significant national and international research and policy bodies [...] has been as a subordinate to the precommitments and agenda of the natural sciences. It either provides information to the natural sciences on human activities which perturb the natural processes, or takes the natural science predictions as given and then works out the social and economic consequences. (Wynne 1994:169).

[...] subordination to the basic agenda and epistemology of the natural sciences arises from the authority problem. Here social science is supposed to offer ways of educating global publics into better understanding and appreciation of the “real” hazard. (ibid.:170)

Kritiken mot den linjära modellen kan förstås i ljuset av denna (för miljösociologen) ofördelaktiga arbetsdelning i klimatomställningsarbetet. Kanhända bottnar rädslan

för ett framväxande expertvälde inte enbart i en dystopisk samhällsanalys, utan också i egna erfarenheter av medverkan i EU-finansierade, tvärvetenskapliga forskningsprogram. I den dragkamp om resurser och förklaringsanspråk som här utkämpas kan den (social)konstruktivistiska teoribildningen spela en viss roll.

David Bloor lade grunden till det moderna STS-fältet genom att ta avstånd från den klassiska kunskaps- och vetenskapssociologin. Han klandrade sina föregångare för att de hade uteslutit den naturvetenskapliga kunskapsprocessen som ett objekt tillgängligt för sociologiska studier. Karl Mannheim och Robert Merton hade låtit sig nöja med att undersöka de ideologier, institutioner och normer som strukturerar kunskapsprocessen (Bloor 1976:8; Scoville & McCumber 2023). Efter Bloors intervention, som radikaliserades ytterligare genom den fortsatta teoriutvecklingen inom STS-fältet, var det inte längre så att matematikers och naturvetares domänspecifika expertkunskaper begränsade räckvidden av STS-forskarens förklaringsanspråk.

Min uppfattning är att den klassiska kunskaps- och vetenskapssociologin gjorde rätt i att erkänna gränserna för de egna förklaringsanspråken och söka verka innanför denna domän. I gengäld kunde sociologens uppmärksamhet riktas mot de ideologier, utopier, institutioner, normerande ordningar, intressen och makrostrukturer som betingade kunskapsproduktionen ”utifrån”. Forskare inom STS-fältet tenderar att avfärda studier av den institutionella nivån som ett föråldrat och ytligt sätt att se på den vetenskapliga kunskapsprocessen. STS-kritiken mot institutionella förklaringar av kunskapsproduktionen tillämpas även på det miljö- och klimatvetenskapliga området:

Constructivists charge that treadmill of production, ecological rift, and other approaches, which portray capitalism as the main driver of climate change and other major ecological problems, oversimplify causal matrices; ignore local conditions, voices, and adaptive capacities; harbor Western biases; and ultimately justify nondemocratic top-down policies. (White 2006; se även Frickel & Moore 2006; Frickel & Arancibia, 2021)

Jag vill hävda att STS-forskare skulle ha haft bättre vägledning i avvägningen mellan olika politiska risker och framtidsscenario, exempelvis mellan teknokrati och auktoritär populism, med en teori om makronivån. Med det analytiska fokuset hos en Mannheim eller en Merton skulle med andra ord den STS-inspirerade miljösociologin ha varit mer uppmärksam på förekomsten av företagssponsrad klimatförnekelse.

Några avslutande ord

Artikeln inleddes med frågan hur naturvetenskapliga rön ska integreras i sociologiska studier av miljö och klimatpolitik, antingen som en utgångspunkt eller som ett objekt för problematiseringar. Svaret är förstås att båda tillvägagångssätten behövs. Även i rådande klimatnödläge måste det finnas ett utrymme för att kritiskt granska den naturvetenskapliga expertisens konsensusuppfattningar. Vetenskaps- och kunskaps-sociologin har en viktig uppgift i att bevaka om och när kottierier av experter överskrider

sina domänspecifika kompetenser. Den inledande frågan behöver därför preciseras till en fråga om var tyngdpunkten i den kritiska ansatsen bör ligga. Mitt svar är att detta måste bero på en sammanvägd bedömning av historiskt föränderliga styrkeförhållanden och politisk-ekonomiska tendenser i samtiden. I en sådan omvärldsanalys är man behjälpt av makrosociologiska teorier och begrepp (till exempel "kapitalism") och intresseförklaringar (till exempel "klassintressen"), det vill säga teoretiska resurser av det slag som den (social)konstruktivistiska teoribildningen har avhänt sig. Kanske det är en bidragande orsak till teorins fixering vid hotet från antidemokratiska expertvälden. Förvisso är det många forskare som nu omprövar sina tidigare politiska ställningstaganden i ljuset av valframgångarna för klimat- och vetenskapsförnekande, högerpopulistiska partier. Detta tycks vara fallet även med Rolf Lidskog och Göran Sundqvist att döma av den positionsförskjutning som jag tror mig kunna se i deras senaste publikationer. I så fall är det något som jag välkomnar. Jag efterlyser en diskussion om vad den nya omvärldsanalysen medför på det teoretiska planet. Hellre än ett framhastat kompromissförslag som riskerar att skylla över faktiska konfliktlinjer önskar jag se ett tydliggörande av skillnader i kunskapssyn och teorival mellan olika inriktningar inom miljösociologifältet. Med denna artikel hoppas jag att bidra till diskussionen om de vägval som fältet står inför i en tid av klimatanpassning, förtroendekris för expertisen och växande auktoritär populism.

Tackord

Tidigare versioner av denna text har lästs och kommenterats av deltagarna i studiecirkeln *Meta-perspectives on Climate Change Knowledge* på Nordiskt sommaruniversitet (NSU) och av mina kollegor Martin Hultman, Anton Törnberg, Kjell Vowles och Filippa Werner Sellbjer i Formas-projektet "I stormens öga. Klimatanpassning i tider av ökande polarisering och desinformation". Kommentarer från Rikard Warlenius och Adam Netzén samt från de två anonyma granskarna har ytterligare hjälpt mig att utveckla texten. Ett särskilt tack vill jag rikta till Göran Sundqvist för att han har varit villig att träffas och diskutera de ståndpunkter som jag framför i den här artikeln. Eventuella fel och brister i texten ansvarar jag själv för.

Författarpresentation

Johan Söderberg
Professor i vetenskapsteori
Göteborgs universitet
Kontakt: johan.soderberg@sts.gu.se

Referenser

- Antonio, R. & B. Clark (2015) "The climate change divide in social theory", 333–368 i R. Dunlap & R. J. Brulle (red.) *Climate Change and Society: Sociological Perspectives*. New York: Oxford University Press.
- Asayama, S., K. De Pryck, S. Beck, B. Cointe, P. N. Edwards, H. Guillemot, K. M. Gustafsson, F. Hartz, H. Hughes, B. Lahn, O. Leclerc, R. Lidskog, J. E. Livingston, I. Lorenzoni, J. P. MacDonald, M. Mahony, J. C. H. Miguel, M. Monteiro, J. O'Reilly, W. Pearce, A. Petersen, B. Siebenhüner, T. Skodvin, A. Strandring, G. Sundqvist, R. Taddei, B. Bavel, M. Vardy, Y. Yamineva & M. Hulme (2023) "Three institutional pathways to envision the future of the IPCC", *Nature Climate Change* 13 (9):877–880. <https://doi.org/10.1038/s41558-023-01780-8>
- Beck, U. (2000 [1986]) *Risksamhället: på väg mot en annan modernitet*. Göteborg: Daidalos.
- Berg, M. & R. Lidskog (2018) "Deliberative democracy meets democratised science: a deliberative systems approach to global environmental governance", *Environmental Politics* 27 (1):1–20. <https://doi.org/10.1080/09644016.2017.1371919>
- Bloor, D. (1976) *Knowledge and Social Imagery*. London: Routledge.
- Boström, M. & Lidskog, R. (2024) *Environmental Sociology and Social Transformations: Key Issues*. London: Routledge.
- Bjurström, A. & M. Polk (2011) "Physical and economic bias in climate change research: a scientometric study of IPCC Third Assessment Report", *Climatic Change* 108:1–22. <https://doi.org/10.1007/s10584-011-0018-8>
- Catton, W. & R. Dunlap (1980) "A New Ecological Paradigm for Post-exuberant Sociology", *American Behavioral Scientist* 24 (1):15–47. <https://doi.org/10.1177/000276428002400103>
- Collin, F (2011) *Science Studies as Naturalized Philosophy*. London: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-90-481-9741-5>
- Collins, H. & R. Evans (2002) "The Third Wave of Science Studies: Studies of Expertise and Experience", *Social Studies of Science* 32 (2):235–296. <https://doi.org/10.1177/0306312702032002003>
- Collins, H. & R. Evans (2007) *Rethinking Expertise*. Chicago: Chicago University Press.
- Collins, H., R. Evans, D. Durant & M. Weinel (2020) *Experts and the Will of the People: Society, Populism and Science*. Springer International Publishing. Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-26983-8>
- Dunlap, R. & W. Catton (1994) "Struggling with Human Exemptionalism: The Rise, Decline and Revitalisation of Environmental Sociology", *American Sociologist* 25 (1):5–30. <https://doi.org/10.1007/BF02691936>
- Dunlap, R. E. & A. M. McCright (2011) "Organized climate change denial", 144–160 i J. S. Dryzek, R. B. Norgaard & D. Schlosberg (red.) *The Oxford Handbook of Climate Change and Society*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhbk/9780199566600.001.0001>

- Durant, D. (2010) "Public Participation in the Making of Science Policy", *Perspectives on Science* 18 (2): 189–225. <https://doi.org/10.1162/posc.2010.18.2.189>.
- Ekberg, K. & V Pressfeldt (2022) "A Road to Denial: Climate Change and Neoliberal Thought in Sweden, 1988–2000", *Contemporary European History* 31(4): 627–644. <https://doi.org/10.1017/S096077732200025X>.
- Epstein, S. (2023) "The meaning and significance of lay expertise", 76–102 i G. Eyal & T. Medvetz (red.) *Oxford Handbook of Expertise and Democratic Politics*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190848927.013.4>.
- Eyal, G. (2019) *The Crisis of Expertise*. Cambridge: Polity Press.
- Freudenburg, W., S. Frickel & R. Gramling (1995) "Beyond the Nature/Society Divide: Learning to Think about a Mountain", *Sociological Forum* 10 (5):361–392. <https://doi.org/10.1007/BF02095827>
- Freudenburg, W. (2008) "Thirty Years of Scholarship and Science on Environment–Society Relationships", *Organization & Environment* 21 (4): 449–459. <https://doi.org/10.1177/1086026608328868>
- Frickel, S. & K. Moore (2006) *The New Political Sociology of Science: Institutions, Networks, and Power*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Frickel, S. & Arancibia, F. (2021) "Environmental Science and Technology Studies", i B. Caniglia, S. Malin, L. Peek, D. Pellow & A. Jorgenson (red.) *International Handbook of Environmental Sociology*. London: Springer.
- Grundmann, R. & N. Stehr (2010) "Climate Change: What Role for Sociology? A Response to Constance Lever-Tracy", *Current Sociology* 58 (6):897–910. <https://doi.org/10.1177/0011392110376031>
- Hansson, S. O. (2020) "Social constructivism and climate science denial", *European Journal for Philosophy of Science* 10 (37). <https://doi.org/10.1007/s13194-020-00305-w>
- Hermansen, E., B. Lahn, G. Sundqvist & E. Øye (2021) "Post-Paris policy relevance: lessons from the IPCC SR15 process", *Climatic Change* 169: 7. <https://doi.org/10.1007/s10584-021-03210-0>
- Hermansen, E. & G. Sundqvist (2022) "Top-down or bottom-up? Norwegian climate mitigation", *Climatic Change* 171: 26. <https://doi.org/10.1007/s10584-022-03309-y>
- IPCC (2021) *Climate change 2021: The physical science basis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Irwin, A. & M. Michael (2003) *Science, Social Theory & Public Knowledge*. Philadelphia: Open University Press.
- Jasanoff, S. (2003) "Breaking the Waves in Science Studies: Comment on H.M. Collins and Robert Evans, 'The Third Wave of Science Studies'", *Social Studies of Science* 33(3), 389–400. <http://www.jstor.org/stable/3183123>
- Jasanoff, S. (2006) *States of Knowledge: The Co-production of Science and Social Order*. London: Routledge.
- Jasanoff, S. (2010) "A new climate for society", *Theory, Culture & Society* 27 (2–3):233–253. <https://doi.org/10.1177/026327640936149>
- Jasanoff, S. (2022) "The Discontents of Truth & Trust in 21st Century America", *Daedalus* 151 (4):25–42.

- Lever-Tracy, C. (2008) "Global Warming and Sociology", *Current Sociology* 56 (3):445–466. <https://doi.org/10.1177/0011392107088238>
- Lidskog, R., G. Sundqvist & Y Uggla (2005) *Risk, expertis och demokrati: Allmänhetens inflytande i samhällets riskhantering*. Göteborg: STS Research Reports 10.
- Lidskog, R., L. Soneryd & Y. Uggla (2005) "Knowledge, power and control – studying environmental regulation in late modernity", *Journal of Environmental Policy and Planning* 7 (2):89–106. <https://doi.org/10.1080/15239080500338473>
- Lidskog, R. (2008) "Scientised Citizens and Democratised Science: Re-assessing the Expert–Lay Divide", *Journal of Risk Research* 11 (1–2):69–86. <https://doi.org/10.1080/13669870701521636>
- Lidskog, R. & G. Sundqvist (2011a) *Miljösociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Lidskog, R. & Sundqvist, G. (2011b) "Transboundary Air Pollution Policy in Transition", 19–62 i R. Lidskog & G. Sundqvist (red.) *Governing the Air. The Dynamics of Science, Policy, and Citizen Interaction*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Lidskog, R. & G. Sundqvist (2011c) "Science–Policy–Citizen Dynamics in International Environmental Governance", s. 417–464 i R. Lidskog & G. Sundqvist (red.) *Governing the Air. The Dynamics of Science, Policy, and Citizen Interaction*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Lidskog, R. & G. Sundqvist (2015) "When Does Science Matter? International Relations Meets Science and Technology Studies", *Global Environmental Politics* 15 (1): 1–20. https://doi.org/10.1162/GLEP_a_00269
- Lidskog, R. & G. Sundqvist (2018a) "Environmental expertise as group belonging: Environmental sociology meets Science and Technology Studies", *Nature and Culture* 13 (3), 309–31. <https://doi.org/10.3167/nc.2018.130301>
- Lidskog, R. & G. Sundqvist (2018b) "Environmental Expertise", 167–186 i M. Boström & D. Davidson (red.) *Environment and Society: Concepts and Challenges*. Basingstoke: Palgrave.
- Lidskog, R., & M. Berg (2022) "Expertise, lay/local knowledge and the environment", 257–269 i L. Pellizzoni, E. Leonardi & V. Asara (red.) *Handbook of Critical Environmental Politics*. Edward Elgar Publishing Ltd.
- Lidskog, R., A. Standing & J. M. White (2022) "Environmental expertise for social transformation: roles and responsibilities for social science", *Environmental Sociology* 8 (3):255–266. <https://doi.org/10.1080/23251042.2022.2048237>
- Lidskog R. & G. Sundqvist (2022a) "Lost in transformation: The Paris Agreement, the IPCC and the quest for national transformative change", *Frontiers in Climate* 4. <https://doi.org/10.3389/fclim.2022.906054>
- Lidskog R. & G. Sundqvist (2022b) "Political Context", 209–216 i K. De Pryck & M. Hulme (red.) *A Critical Assessment of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009082099>
- Lidskog, R. (2023) "Miljösociologi i går, i dag och i morgon", *Sociologisk Forskning* 60 (3–4): 371–377.
- Lidskog, R. & G. Sundqvist (2024) "Environmental Expertise", 225–229 i C. Overdevest (red.) *Elgar Encyclopedia of Environmental Sociology*. Cheltenham: Elgar.

- Michaels, D. (2008) "Manufactured Uncertainty", 90–107 i R. Proctor & L. Schiebinger (red.) *Agnotology: The making and unmaking of ignorance*. Stanford: Stanford University Press.
- Oreskes, N., & E. M. Conway (2010) "Defeating the merchants of doubt", *Nature* 465 (7299):686–687. <https://doi.org/10.1038/465686a>
- Porcelli, A. M. & J. F. Besek (2021) "Sub-disciplining Science in Sociology: Bridges and Barriers between Environmental STS and Environmental Sociology", *Environmental Sociology* 8 (2):149–160. <https://doi.org/10.1080/23251042.2021.1991647>
- Proctor, N. R., & L. Schiebinger (red.) (2008) *Agnotology: The making and unmaking of ignorance*. Stanford: Stanford University Press.
- Rabe, L. (2023) "Har Sociologisk Forskning något att säga om klimatkrisen? En forskningsöversikt av det senaste decenniets publikationer", *Sociologisk Forskning* 60 (3–4):229–249. <https://doi.org/10.37062/sf.60.25398>
- Scoville, C. & A. McCumber (2023) "Climate Silence in Sociology? How Elite American Sociology, Environmental Sociology, and Science and Technology Studies Treat Climate Change", *Sociological Perspectives* 66 (5):888–913. <https://doi.org/10.1177/07311214231180554>
- Sismondo, S. (2017) "Post-truth?", *Social Studies of Science* 47(1): 3–6.
- Soneryd, L. & G. Sundqvist (2023) *Science and Democracy: A Science and Technology Studies Approach*. Bristol: Bristol University Press.
- Sundqvist, G. (2014) "'Heating up' or 'cooling down'? Analysing and performing broadened participation in technoscientific conflicts", *Environment and Planning* 46 (9):2065–2079. <https://doi.org/10.1068/a4611>
- Sundqvist, G. & L. Soneryd (2019) *Vetenskap och demokrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Sundqvist, G., I. Bohlin, E. A. Hermansen & S. Yearley (2015) "Formalization and separation: A systematic basis for interpreting approaches to summarizing science for climate policy", *Social Studies of Science* 45 (3):416–440. <https://doi.org/10.1177/0306312715583737>
- Sundqvist, G. (2021) *Vem bryr sig? Om klimatforskning och klimatpolitik*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Sundqvist, G. (2023) "Vem bryr sig om klimatekologin?", *Sociologisk Forskning* 60 (3–4): 379–389. <https://doi.org/10.37062/sf.60.25973>
- Sundqvist, G. & S. Linke (2024) "Making Science Relevant: Comparing Two Science Advisory Organizations Beyond the Linear Knowledge Model", *Minerva* 62: 527–547. <https://doi.org/10.1007/s11024-024-09528-0>
- Söderberg, J. (2021) "The Moment of Post-Truth for Science and Technology Studies", i K. Rommetveit (red.), *Post-truth imaginations: New Starting Points for Critique of Politics and Technoscience*. Abingdon, New York: Routledge.
- Söderberg, J. (2022) *Kritik av underdog-metafysiken*. Lund: Celanders.
- Söderberg, J. (2025) "Har den vetenskapliga metoden bytt politisk färg? Från postmodernism till post-sanning", i V. Hallberg & A. Burman (red.) *Tillståndet: Om postmodernismen och dess lärdomar*. Göteborg: Daidalos.
- Vowles, K. (2024). "Fuelling denial: The climate change reactionary movement and

- Swedish far-right media”, Chalmers tekniska högskola. <https://search.proquest.com/openview/9eaa869377e796e89a0a614d67e653a3/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y>
- White, D. (2006) ”A Political Sociology of Socionatures”, *Environmental Politics* 15(1):59–77.
- Wynne, B. (1994) ”Scientific knowledge and the global environment”, 169–189 i M. Redclift & T. Benton (red.) *Social theory and the global environment*. London: Routledge.
- Wynne, B. (1996) ”SSK’s identity parade: Signing-up, off-and-on”, *Social Studies of Science* 26(2):357–391. <https://doi.org/10.1177/030631296026002007>
- Wynne, B. (2003). ”Seasick on the Third Wave? Subverting the Hegemony of Propositionalism: Response to Collins & Evans (2002)”, *Social Studies of Science* 33(3): 401–417. <http://www.jstor.org/stable/3183124>
- Wynne, B. (2010) ”Strange weather, again”, *Theory, Culture and Society* 27 (2–3):289–305. <https://doi.org/10.1177/0263276410361499>

Konstruktivistisk miljösociologi i tider av klimatnödläge

En replik på Johan Söderbergs kunskapsrealistiska tes

Rolf Lidskog, Miljösociologiska sektionen, Institutionen för humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap, Örebro universitet. rolf.lidskog@oru.se

Göran Sundqvist, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet. goran.sundqvist@sts.gu.se

JOHAN SÖDERBERG TAR upp en viktig fråga i sin artikel. I vad mån bör samhällsforskaren ta hänsyn till de politiska riskerna de egna forskningsresultaten kan medföra (det vill säga hur forskning kan användas och missbrukas)? Hans huvudbudskap är att klimatnödläget kräver att forskare intar en viss kunskapsteoretisk och miljösociologisk position för att undvika att forskningen utnyttjas av klimat- och vetenskapsförnekande rörelser. I en tid då klimatkrisen förvärras bör sociologiska analyser av kunskapspraktiker och kunskapsinstitutioner inom klimatvetenskap och klimatexpertis undvikas. Det finns dock, enligt Söderberg, undantag från denna regel. När den naturvetenskapligt präglade klimatkunskapen infångas av företagsintressen och lobbyism, som till exempel kärnkraft och geotekniska lösningsförslag på klimatkrisen, bör dessa expertregimer bli föremål för sociologisk granskning. Det är i korthet hur vi uppfattar hans huvudbudskap.

Merparten av artikeln ägnar han åt att kritisera den position som han rekonstruerar utifrån sin läsning av ett urval av våra uppsatser. Detta sker dock på bekostnad av utveckling av den egna positionen och diskussion av dess möjligheter och begränsningar. Han anger att hans kunskapssyn inspireras av klassisk kunskapsociologi med rötter i marxistisk ideologikritik och att han sympatiserar med en substantiell syn på expertis. Utöver detta utvecklar han dock inte sin ståndpunkt teoretiskt och han anger inga referenser som stöd för sin egen positionsbestämning. Att hävda att politiska förändringar bör påverka forskningens kunskapsteoretiska och teoretiska val är givetvis möjligt, men det krävs en mer utvecklad diskussion för att en läsare ska kunna bedöma denna positions hållbarhet.

Vad som framgår i uppsatsen är att han implicit utgår från en dikotom (binär) logik som ger begränsat utrymme för positioner som försöker överbrygga motsättningar och spänningar. Detta blir särskilt tydligt i uppsatsens abstract. Där formuleras de

centrala frågorna som ett antal val där man antingen utgår från den naturvetenskapliga klimatkunskapen *eller* problematiserar den; som en avvägning där det står mellan antingen risken för teknokrati *eller* risken för populism, där expertis antingen förstås som substantiell *eller* som relationell, och där miljösociologin antingen orienteras mot en naturvetenskaplig och/eller ekonomisk-politisk analys *eller* mot en vetenskapssociologisk analys.

I denna replik kommer vi att argumentera för att vetenskapligt arbete alltid innebär val, och vi instämmer med Söderberg i att vissa vägval bör lyftas fram och diskuteras. Däremot delar vi inte hans uppfattning om vilka vägval som är centrala för den miljösociologi han diskuterar och som han menar domineras av en STS-orientering i Sverige. På en punkt är vi tydligt oeniga. Söderberg inleder sin artikel med att hävda att en "vattendelare inom fältet är frågan hur naturvetenskaplig expertkunskap kan och bör integreras i sociologiska studier av klimatkrisen, antingen som en icke ifrågasatt utgångspunkt eller som ett objekt för kritik och problematisering". Att bedriva STS-inspirerad miljösociologi innebär att göra kunskap till ett centralt studieobjekt. Vetenskapligt arbete handlar inte om att ta sitt studieobjekt för givet, utan om att problematisera det. Till skillnad från Söderberg, som vill ta en viss kunskap (den naturvetenskapliga klimatforskningen) för given, vill vi kritiskt granska den. När det gäller hans övriga dikotomier och uppdelningar menar vi att dessa ofta bygger på missförstånd, förenklingar och överdrifter. Vi menar att ett mindre dikotomt perspektiv ofta är mer fruktbart.

I det följande kommer vi att granska Söderbergs (bristfälliga) beskrivningar av både det miljösociologiska forskningsfältet och hans egen kunskapsposition. Därefter presenterar vi det vetenskapssociologiska forskningsfältet (STS) och dess bidrag till studiet av klimatpanelens (IPCC:s) arbete. Därigenom tydliggör vi skillnaderna mellan Söderbergs och vår ståndpunkt, och hävdar att det både är vetenskapligt legitimt och politiskt nödvändigt att studera klimatexpertisen. Vi framhåller dock att forskare som studerar klimatexpertisen och de som studerar klimatförnekare kan lära av varandra.

Hur beskriva ett forskningsfält?

En första fråga som väcks vid läsningen av Söderbergs artikel rör den valda forskningsuppgiften. Inledningsvis anger han att syftet är att karakterisera det svenska miljösociologiska fältet och dess vägval utifrån de senaste 30 årens forskning. Denna uppgift förskjuts dock snabbt till att enbart fokusera två forskares arbeten. Det stämmer att vi är två sociologer som under lång tid varit verksamma på det svenska miljösociologiska fältet, att vi introducerat STS inom detta fält och att vi haft ett visst inflytande över utvecklingen. Men det forskningsfält som vi verkar inom görs inte tydligt. Söderberg kopplar vår forskning till "internationella debatter", som han ger stort utrymme, men han begränsar sig till att redovisa några arbeten som presenteras utifrån hur realister har visat på problem med konstruktivistiska ansatser. Trots att miljösociologins vägval sägs stå i fokus, beskriver han varken hur det svenska eller det internationella miljösociologiska fältet ser ut, hur de förhåller sig till varandra eller

hur vi placeras in i dessa. En möjlig tolkning är att Söderberg menar att realismen har en starkare ställning internationellt än i Sverige och att detta beror på att svensk miljösociologi är mer präglad av STS – något han i sin tur menar att vi starkt bidragit till. Men några kunskapsfält där vägval och avvägningar gjorts och görs redovisas inte. Det är också oklart på vilken grund Söderberg hävdar att våra arbeten om klimatkrisen fångar upp ”en bredare intellektuell rörelse inom miljösociologifältet”. Det finns flera andra professorer i sociologi som länge varit verksamma inom miljösociologin och som på olika sätt anknyter till STS, till exempel Magnus Boström, Mikael Klintman, Linda Soneryd och Ylva Uggle. Vad hade resultatet blivit om Söderberg inkluderat deras arbeten i en analys av det svenska miljösociologifältet?

Vi har troligtvis påverkat svensk (och även internationell) miljösociologi såväl genom våra forskningspublikationer som genom vårt infrastrukturella engagemang (till exempel som arrangörer av konferenser och sessioner och som redaktörer för antologier och specialnummer av tidskrifter). Men Söderberg analyserar inte utan påstår endast att vårt bidrag kan förstås som ”en bredare intellektuell rörelse inom miljösociologifältet”. Det finns skäl som talar för vårt inflytande men också skäl som talar emot.

Ett exempel kan hämtas från Sociologidagarna som Sociologförbundet senast arrangerade i Göteborg 2024. I arbetsgruppen för miljö- och risksociologi (ledd av Lidskog) presenterades 22 uppsatser. Tolv av dessa behandlade klimatutmaningen, varav åtta hade klimat eller IPCC i titeln. Endast två av dessa presentationer anknöt till vetenskapssociologi och STS.

Ett annat exempel kan tas från tidskriften *Sociologisk Forskning*. Söderberg skriver att de miljösociologiska arbeten som publicerats i tidskriften 1995–2023 dominerats av en (social)konstruktivistisk teoribildning. Men Linn Rabe (2023) visar i sin översiktsartikel om klimatrelaterade publikationer i *Sociologisk Forskning* under perioden 2012–2022 att av totalt åtta artiklar utgår ingen från en konstruktivistisk ansats. I temanumret ”Klimatkris” (2023) utgår ingen av de fem forskningsartiklarna från en konstruktivistisk ansats, och av de fem kortare reflektionstexterna berör endast en (Sundqvist 2023) den fråga som Söderberg diskuterar, nämligen sociologins bidrag till klimatforskning och klimatpolitik.

Som vi nämnt ovan är Söderberg återhållsam med att redovisa sin egen position, men det hade varit intressant för läsaren att få veta hur han förhåller sig till forskningsfälten miljösociologi och STS. Är han en del av dem eller står han utanför? Söderberg har en doktorsexamen i STS från Göteborgs universitet och är professor i vetenskapsteori vid samma universitet. Under senare år har han arbetat i forskningsprojekt och publicerat arbeten om klimatförnekelse. Men som vi uppfattar honom väljer han i sin artikel att inta en position utanför svensk miljösociologi, svensk STS-inspirerad miljösociologi, internationell STS och internationell miljösociologi. Den bild han ger av sig själv är att han är en vetenskapsteoretiker som inte är verksam inom miljösociologifältet och inte anser att man bör studera vetenskapliga praktiker. Han uppger endast att han är inspirerad av ”den klassiska kunskapssociologin med rötter i marxistisk ideologikritik”. Huruvida denna ryms inom något av de ovan nämnda fälten (miljösociologi och STS) förblir oklart, men vår tolkning är att han anser att den inte gör det.

Sammanfattningsvis är titeln på Söderbergs artikel, "Vägval i miljösociologin", missvisande. Uppsatsen ger inte någon tydlig bild av vad svensk miljösociologi är som ett forskningsfält och vilka avvägningar och vägval som faktiskt görs där.

Litteratururval och tolkningsstrategi

Söderberg anger i sitt metodavsnitt att urvalskriteriet för de 24 arbeten han analyserar är att de diskuterar miljöexpertis och klimatfrågan och att uppsatser vi författat om andra miljöfrågor inte analyseras. Det är ju ett rimligt urvalskriterium, men vad han inte nämner är att han väljer att enbart studera ungefär hälften av det vi producerat inom detta område, och då utgår vi enbart från de uppsatser som har klimat, IPCC eller miljöexpertis i titeln. Därutöver har vi ytterligare ett antal uppsatser om miljöexpertis, men utan att klimat eller miljöexpertis nämns i titlarna.

I flera av de uteslutna uppsatserna diskuterar vi aspekter som ligger i linje med vad Söderberg efterfrågar; det handlar om expertisens roll, betydelse och ansvar för att påverka klimatpolitiken. Uppsatserna diskuterar bland annat hur klimatpanelens ojämlika sammansättning och infrastruktur påverkar dess representativitet och legitimitet (Berg & Lidskog 2024; Standring & Lidskog 2021), hur den vetenskapliga inramningen gör att de politiska lösningsförslagen blir mindre radikala och att det krävs nya typer av kunskapsutvärderingar för att öka deras relevans och inflytande på klimatpolitiken (Berg & Lidskog 2018; Lidskog et al. 2020; Lidskog 2024), hur vetenskapen i ett klimatanödläge kan bidra till att skapa en starkare offentlig miljödiskurs och politiskt ansvarstagande (Lidskog & Standring 2023). Dessa aspekter har vi även utvecklat i våra analyser av expertisens roll inom andra miljöområden, inte minst biologisk mångfald (Gustafsson & Lidskog 2023; White & Lidskog 2023), kärnkraft och kärnavfall (Sundqvist 2002; Lidskog & Sundqvist 2004a) samt långväga luftföroreningar (Lidskog & Sundqvist 2004b, 2011).

Söderbergs analys aktualiserar inte bara hans urvalsstrategi, utan även hans texttolkning. Delar av det vi hävdar i dessa uppsatser återkommer i de arbeten som Söderberg anger att han har analyserat, till exempel hur IPCC behöver förändras för att få starkare inflytande på det politiska beslutsfattandet (Lidskog & Sundqvist 2022a, 2022b; Sundqvist 2021, 2026). Men han går i tysthet förbi centrala delar av vår argumentation och lyfter endast fram det som är relevant för den tes han så starkt vill driva.

De empiriska studier som vi ägnat mest tid åt i vårt samarbete har varit långväga luftföroreningar och klimatförändringar med fokus på hur expertisen är organiserad i relation till politiskt beslutsfattande och hur detta samarbete kan utvecklas med sikte på önskat resultat, alltså minskade utsläpp. I dessa talrika studier – varav Söderberg refererar till flera (Lidskog & Sundqvist 2011; 2015, 2022a, 2022b; Sundqvist 2021) – saknas helt fokus på allmänhetens medverkan i produktionen av vetenskaplig kunskap. Det är anmärkningsvärt att Söderberg påstår att "den stående rekommendationen i Lidskogs och Sundqvists studier [är] att allmänheten borde bli mer involverad i produktionen av vetenskaplig kunskap". Vi skulle själva beskriva vårt arbete i våra många studier om samspelet mellan expertis och politik som en ansats att problematisera

existerande samspelsformer med utgångspunkt i att de behöver förbättras. Många miljöfrågor berör olika expertområden, och vilken expertis som är relevant eller tillräcklig är sällan en enkel fråga. Att belysa frågor om hur denna relevans skapas är avgörande för att miljöproblemen ska kunna hanteras med hjälp av relevanta kunskaper.

Det är bland annat denna komplexitet som vi avser när vi betonar att miljöfrågor och miljöexpertis samproduceras. Detta kan ses som en relationell expertdefinition (utan att vi för den skull påstår att expertis inte handlar om kompetens och kunskap). Vi står fast vid ståndpunkten – som vi har hävdad gemensamt, enskilt eller i andra författarkonstellationer – att man inte bör spela ut en relationell och en substantiell expertdefinition mot varandra (se t.ex. Lidskog & Sundqvist 2018, 2024). Samproduktion handlar ju om att epistemiska och sociala aspekter är samproducerade och inte får reduceras åt något håll.

Som hermeneutiken betonar sker all texttolkning utifrån en viss förförståelse och vissa metodologiska principer, och dessa tolkningsprinciper bör vara uttalade och explicita. Söderberg anger dock inte vilka principer han utgår från i sin texttolkning. Vår bedömning är att han tillämpar en illvillig snarare än en välvillig hermeneutik, där han söker texter och tolkningar som stärker den ståndpunkt han själv argumenterar för. Han skriver till och med, när han diskuterar vår syn på klimatförnekelse, att han gör ”en ogenerös men fullt möjlig tolkning” av oss.

Vidare anges att vi inte tar i anspråk den substantiella definitionen av expertis i våra egna analyser, trots att vi tycks ha vissa – enligt Söderberg oklara – sympatier för detta synsätt. I två uppsatser, som Söderberg inte inkluderat i sin granskning, har Lidskog utgått från en substantiell expertdefinition när han empiriskt analyserat internationella expertorganisationers sammansättning och kunskapssynteser (Lidskog 2025a, 2025b). En uppsats, som också den saknas i urvalet, har Sundqvist (2024) helt ägnat åt att visa på en kontinuitet mellan vad Collins och Evans kallar den andra och den tredje vågen i STS-forskningen (den relationella respektive den substantiella förståelsen av expertis). Dessa båda ansatser karakteriserar Söderberg som ”ytterlighetspositioner”. Men den tidiga STS-forskningen, med David Bloor och Harry Collins som viktiga företrädare, hade både en substantiell och en relationell förståelse av vetenskaplig kunskap. Collins och Evans har i sin tredje vågen-forskning tyvärr dramatiserat denna skillnad så att efterföljare som Söderberg tror att det handlar om ytterligheter och som ett tvingande val mellan realism och konstruktivism. Vi återkommer till Collins och Evans i diskussionen nedan där vi diskuterar STS och där vi också kommer in på vad Söderberg kallar vårt ”kompromissförslag”.

Sociologiska studier av den vetenskapliga kunskapen – STS

En av sociologins centrala utgångspunkter är att man söker förstå ett fenomen genom att placera det i dess kontext. Kunskapssociologin tog fasta på detta och tillämpade det på folkliga kunskaper. Durkheim (1976 [1912]) hävdade att alla samhällen har föreställningar (kollektiva representationer) som delas och tas för givna av deras medlemmar. Ur individens perspektiv uppfattas dessa representationer som sanningar,

vilket vi kan benämna *sociala sanningar*: gemensamma och förgivettagna sätt att förstå verkligheten. Dessa sanningar uppstår ur och upprätthålls genom sociala praktiker; de produceras och reproduceras kollektivt. Sambandet mellan kollektiva representationer, vardagliga praktiker och sociala institutioner är starkt i varje samhälle. Utan gemensamma föreställningar finns inget samhälle.

STS-forskningen, som växte fram under 1970-talet, utgick från dessa kunskapssociologiska antaganden men gjorde något nytt: tillämpade dem på vetenskaplig kunskap. Utgångspunkten var att all kunskap kan analyseras sociologiskt (eller ”problematiseras”, som Söderberg skulle säga). I den bok som ofta betraktas som STS-fältets första klassiska text hävdar David Bloor (1991 [1976]) att all vetenskaplig kunskap, oavsett om den bedöms som sann eller falsk, kräver en sociologisk förklaring (se även Sundqvist 2021: 117). Detta radikala synsätt utgår från en symmetrisk förståelse av vetenskaplig kunskap: föreställningar som anses vara sanna eller falska ska förklaras med samma typ av orsaker. Processen från vetenskapliga hypoteser till accepterade vetenskapliga sanningar blir därmed ett sociologiskt studieobjekt. Detta synsätt kan sammanfattas som att kunskap inte är sann i sig, utan *blir* sann genom sociala processer.

Enligt detta synsätt är sociala faktorer inte ett hinder för den vetenskapliga kunskapsutvecklingen, utan tvärtom en viktig del av den. Detta gäller både det inomvetenskapliga acceptandet av vetenskaplig kunskap och det samhälleliga acceptandet. Det senare har ofta varit ett centralt fokus i våra studier. För att vetenskaplig kunskap ska kunna användas och påverka samhället – bli till social sanning – måste den genomgå en samhällelig tillblivelseprocess.

Mot denna bakgrund kan vi bättre förstå några viktiga skiljelinjer mellan Söderbergs syn på vetenskaplig kunskap och vår. Söderberg gör flera påståenden om vår kunskaps-syn. Enligt honom hävdar vi att det inte går att analytiskt skilja vetenskaplig praktik från politiskt handlande. Han fördjupar detta och hävdar att vi förstår vetenskap och politik som samproducerade, vilket enligt honom innebär att den vetenskapliga praktikens särart utraderas, att vetenskaplig kunskap inte kan ges företräde framför icke-vetenskapliga kunskapsanspråk och att alla kunskapshierarkier försvinner.

Det är svårt att följa Söderbergs tillskrivningar och tolkningar. Det blir oklart vad han faktiskt förstår och missförstår vad gäller vår position. Han har rätt i att vi menar att vetenskap och politik påverkar varandra, men det innebär inte att skillnaderna mellan dessa praktiker förnekas eller att vetenskapens särart och kunskapshierarkier utplånas. Inom STS har detta betonats starkt och fångats med begreppet samproduktion (Callon & Law 1982; Jasanoff 2004). Vad som här framhålls är att även om vetenskapen inte är skild från samhället, kan den inte reduceras till sociala faktorer och materiella intressen. Vetenskapen är något unikt, men samtidigt inbäddad i en social kontext som påverkar vad som prioriteras, vilka risker som ses som acceptabla och vilken kunskap som får uppmärksamhet.

Låt oss ta ett enkelt pedagogiskt exempel för att tydliggöra vad vi menar med ”påverkan”. Fotboll påverkas av väderförhållanden. Oavsett typ av väder – regn eller uppehåll, starka vindar eller inga vindar, snö och kyla eller torrt och varmt – påverkas både själva verksamheten (att spela fotboll) och spelarnas agerande. Matchens utfall påverkas alltså av vädret. På

det sättet blir fotbollsmatchen ett samproducerat resultat av spel och väder. Detta innebär dock inte att fotboll kan reduceras till väder, att det inte går att skilja mellan fotbollsspelet och väderförhållandena eller att spelet saknar regler (särart och hierarkier).

STS-forskningen har sedan starten hävdad två saker som är viktiga för att förstå vår position och Söderbergs kritik. För det första är vetenskapliga praktiker högst specialiserade verksamheter med en tydlig särart som innefattar en mängd regler (vilket vi, med Söderberg, förstår som särart och hierarkier). För att bli forskare måste man tillägna sig dessa regler (vilket man till exempel gör genom forskarstudier). För det andra påverkas dessa vetenskapliga verksamheter av faktorer utanför vetenskapen (vilka vi grovt kan sammanfatta som kontextuella eller till och med som politiska faktorer). STS-forskningen är i hög grad empirisk och har genomfört ett stort antal fallstudier av vetenskapliga praktiker. Dessa praktiker och kunskaper förstås som specialiserade och reella (substantiella) – men de är inte absoluta, oföränderliga eller oberoende av omgivande faktorer. Det är denna påverkan som ger STS dess existensberättigande: studiet av hur de vetenskapliga praktikerna fungerar i sin komplexitet och hur de samspelar med omgivande faktorer. Detta innebär en traditionell sociologisk ansats fast med vetenskapliga praktiker som studieobjekt. Sammanfattningsvis är det Söderberg kallar för vårt ”kompromissförslag” – som enligt hans mening är ett otydligt (och för honom kanske omöjligt) försök att förena ytterlighetspositioner – för oss ett uttryck för klassisk STS-forskning: studiet av substantiella kunskapsaktiviteter på ett relationellt sätt.

På en punkt är Söderberg ytterst tydlig; han hävdar att klimatvetenskapliga praktiker inte ska studeras utan tas för givna. Hans studieobjekt är klimatförnekelse, och för att han ska kunna studera detta fenomen på det sätt han önskar menar han att den naturvetenskapliga klimatkunskapen måste tas för given och inte studeras (problematiseras). Detta är i sig en legitim forskningsstrategi – alla forskningsstudier måste ta vissa saker för givna och problematisera andra (studieobjektet). Men Söderberg går längre: han menar att det är epistemiskt och normativt fel att ha klimatvetenskapliga praktiker som studieobjekt och att kritiskt analysera dem. I denna fråga är vi oeniga med honom.

Vi kan därmed konstatera att Söderberg och vi har olika studieobjekt. Vi studerar vetenskapsbaserade aktiviteter, medan Söderberg, trots att han är vetenskapsteoretiker, studerar något annat.

För Söderberg verkar klimatnödläget vara den centrala utgångspunkten både för hans egen forskning och för hans kritik av vår forskning. På ett normativt plan är vi troligtvis överens, men vi är däremot oeniga om hur samhällsforskning bör bedrivas i detta nödläge. Vår tolkning är att Söderberg menar att det i dagens situation är oansvarigt att bedriva STS-forskning, det vill säga att studera hur den vetenskapliga praktiken påverkas av sociala faktorer.

Söderbergs kunskapsrealistiska och ideologikritiska position

Söderberg är mycket återhållsam med att redogöra för sin egen position, men han är tydlig med att han utgår från en kunskapsrealism, vilket för honom innebär att ta den naturvetenskapliga klimatkunskapen för given. Samtidigt säger han sig dela

vår uppfattning att det är möjligt att överbrygga en relationell och en substantiell expertdefinition, dock utan att förklara hur denna ambition förhåller sig till hans kunskapsrealistiska position. Han medger att vetenskapen ibland kan leda till expertstyre, och att det därför inte är fel att bedöma, problematisera och dekonstruera expertuttalanden. Men han anger inte hur detta ska avgöras: När bör expertis problematiseras och när bör den inte det? Han hävdar att forskare måste överväga de politiska riskerna med sin kunskapsproduktion, som till exempel att en problematisering av klimatvetenskapen kan utnyttjas av klimatförnekande rörelser, men han säger inget om vem som bör avgöra när dessa risker är så stora att sociologiska studier av klimatexpertis bör undvikas.

Hur ska det avgöras om ett intresse har infångat en fråga och när saknar forskare och experter trovärdighet och legitimitet? Söderberg ger ett exempel: experter som förespråkar kärnkraft och geotekniska lösningar som svar på klimatförändringarna bör problematiseras. Han menar vidare att kunskapssociologi och "makrostrukturell lägesanalys" kan vägleda sådana avvägningar. Vad han avser med dessa "lägesanalyser" och hur de ska avgöra om ett kunskapsanspråk bör problematiseras förblir oklart. Klimatforskning ligger till exempel till grund för scenarier om hur ett netto-nollutsläpp ska kunna nå globalt 2050. Dessa scenarier fördelar hur utsläppsminskningarna bör ske över sektorer samt hur snabbt utsläppsminskningarna behöver ske för att målet ska uppnås. Behöver expertisen att ta fram dessa scenarier problematiseras eller inte? Behöver någon utanför klimatvetenskaperna över huvud taget sätta sig in i vad "netto-noll-utsläpp" betyder och vad det innebär att klimatmålen utgår från denna räkneexercis kring utsläpp och sänkor? Det är högst oklart hur Söderberg menar att "marxistisk ideologikritik" ska användas för att avgöra när en fråga blivit alltför teknokratisk eller alltför populistisk så att sociologen behöver kallas in för att problematisera ett kunskapspåstående.

Att i en fullängdsartikel använda så mycket utrymme åt att kritisera en ståndpunkt utan att utveckla sin egen framstår som anmärkningsvärt. Frågan om när och hur expertisen och dess inflytande bör studeras är central, men här svajar Söderberg och hävdar något motsägelsefullt: experternas kunskaper bör tas för givna, men ibland bör de problematiseras. Några principer för hur denna paradox kan och bör hanteras besvärar han sig inte med att redovisa.

STS-fältet uppstod som en reaktion på ett asymmetriskt tänkande som Söderberg blir ett tydligt exempel på: att ibland ta forskningsresultat för givna – som korrekta "reports on the actual state of the natural world" (Söderberg citerar här Hansson 2020) – men ibland se dem som ideologiska villfarelser som kräver sociologisk förklaring eftersom forskarna är vilseledda, korrupta eller har teknokratiska ambitioner. Som vi nämnt ovan var en grundläggande utgångspunkt för STS-forskningen det symmetriska tänkandet: att vetenskaplig kunskap bör studeras med samma typer av förklaringar oavsett hur denna kunskap bedöms (som sann eller falsk, som rationell eller irrationell, som framgångsrik eller misslyckad). Det är, som Bloor (1991 [1976]) och efter honom STS som forskningsfält hävdar, orimligt att tänka sig att sociologiska faktorer, som politiska intressen, bara ibland har betydelse och att detta avgörs av om sociologen

ställer sig positiv eller negativ till kunskapen i fråga. Ett sådant asymmetriskt tänkande i analysen av vetenskaplig kunskap är i grunden ovetenskapligt, eftersom det då styrs av godtyckliga bedömningar och politiska konjunkturer.

En kunskapsrealist som Söderberg, som utgår från att vetenskaplig kunskap ibland avspeglar den aktuella verkligheten men ibland inte, måste kunna svara på frågan hur vi vet när det ena eller det andra gäller. Realisternas vanliga svar brukar vara att detta avgörs av de involverade forskarna. Men hur kan då Söderberg ha synpunkter på kärnkraftsforskare och geotekniker? Har han särskild kompetens att avgöra att deras forskning inte är "reports on the actual state of the natural world"?

Vi kan konstatera att Söderberg är kritisk till att sociologer uppmärksammar hur klimatforskningen påverkas av politiska faktorer, i varje fall i rådande klimatnödläge. I stället bör den naturvetenskapliga klimatkunskapen tas för given. Samtidigt vill han, under vissa omständigheter, öppna för en problematisering av forskningen: en "ideologikritisk analys" ska avgöra vad som bör problematiseras.

Söderberg ger inga svar på centrala frågor kring den kunskapsrealistiska tesen, vilket blir särskilt problematiskt när han öppnar för ideologikritiska bedömningar. Den avgörande frågan om hur vi sociologiskt bör studera vetenskaplig kunskap och klimatexpertis lämnas obesvarad. Han antyder dock att STS-forskningen bör återvända till vad den kunde ha varit om den inte hade uppstått och utgå från den forskning som föregick STS: "det analytiska fokuset hos en Mannheim eller en Merton". Vi tolkar hans oklarheter och inskjutna referenser till klassisk kunskapssociologi och marxistisk ideologikritik som ett försök att avfärda och avveckla STS-forskningen. I den nuvarande politiska konjunkturen av klimatnödläge är STS-forskningen oönskad, enligt hans mening.

Vi är oeniga med Söderberg i denna fråga och vill avslutningsvis visa hur en konstruktivistisk, STS-inspirerad miljösociologi är viktig i en situation av klimatnödläge. Vårt exempel är IPCC som vi i flera arbeten har ägnat oss åt att konstruktivt problematisera.

IPCC: mellan vetenskap och politik

FN:s klimatpanel IPCC utgör i dag den främsta miljöexpertisen på klimatområdet. Dess uppdrag är att utvärdera vetenskaplig kunskap relaterad till klimatförändringar. Detta innebär att beskriva pågående klimatförändringar, deras effekter och framtida risker, samt att identifiera vilka möjligheter samhället har att dels begränsa utsläppen, dels anpassa sig till de klimatförändringar som sker och väntas ske. Sedan bildandet år 1988 har IPCC genomfört sex omfattande kunskapsutvärderingar och har nu påbörjat sin sjunde (2023–2029).

IPCC utgår från en linjär kunskapsmodell där vetenskapen förväntas vara värdefri och enbart beskriva sakernas tillstånd, så att politiker kan fatta välinformerade beslut (Lidskog & Sundqvist 2025). Klimatpanelen sammanfattar den bästa vetenskapliga kunskapen, identifierar trender och utvecklar en rad handlingsförslag och scenarier för att begränsa klimatpåverkan. Dessa inkluderar exempelvis mer kärnkraft,

omfattande återbeskogning och minskad konsumtion (IPCC 2018, 2022). Kännetecknande för dessa förslag är att de i huvudsak är tekniskt inramade och sällan behandlar sociala konsekvenser och politisk genomförbarhet (Beck & Mahoney 2018; Berg & Lidskog 2024; Kikstra et al. 2022; Lahn & Sundqvist 2017; Lidskog & Sundqvist 2022a, Sundqvist 2021, 2026).

Det är ett rimligt antagande att IPCC, genom sin utformning, sin kunskapsproduktion och sin roll, har påverkat klimatpolitiken – inte minst genom sin vetenskapliga auktoritet och kompetens. Vi delar Söderbergs uppfattning att kompetens är ett nödvändigt villkor för expertis, och detta framgår tydligt i våra publikationer om IPCC. Vi utgår från en reell och substantiell förståelse av IPCC:s kompetens. Samtidigt menar vi att den expertis som IPCC representerar inte enbart är knuten till dess vetenskapliga kompetens utan även till den sociala position den tilldelats och utvecklat.

IPCC bör inte förstås som en vetenskaplig organisation (såsom en universitetsinstitution, ett forskningscentrum eller en disciplin), utan som en hybridorganisation (*boundary organisation*) med både vetenskapliga och politiska dimensioner (Gustafsson & Lidskog 2018; Lidskog & Sundqvist 2022a; Sundqvist & Linke 2024). Den har en särart som är viktig att studera, och den har utvecklats över tid. IPCC beskriver sig själv som en unik organisation i gränslandet mellan vetenskap och politik. Det är stater som nominerar vilka forskare och politiska representanter som ska delta i en utvärdering, det är de politiska representanterna som beslutar om utvärderingarnas inriktning och forskarna som selekterar och bedömer vetenskapliga artiklar samt sammanfattar det vetenskapliga kunskapsläget om klimatet i tre huvudrapporter. Utifrån dessa produceras en kortfattad rapport riktad till politiker ("Summary for policymakers") som är IPCC:s viktigaste kommunikation till politiken och samhället. Denna rapport förhandlas fram mening för mening av nationella politiska representanter i plenum där också forskare deltar. Slutresultatet – rapporten till beslutfattare – består av de framförhandlade meningar som politiska representanter fått påverka för att därmed kunna vara beredda att stödja resultatet i en omröstning om rapportens godkännande. Som en IPCC-expert uttrycker saken i en av våra intervjustudier: "But the scientific part is not the one that I am utterly worried about. The part that I am worried about is being on a rotation of melatonin and Diet Coke for a week at the approval session, trying to defend my chapter from people from like Saudi or like Brazil" (intervju 20-04-09).

Den komplexa process som ligger bakom IPCC:s rapporter pendlar mellan faser av vetenskaplig självständighet och faser av politiska granskning (vilka innefattar politiska voteringar). Men även den del av processen där forskarna arbetar självständigt med att sammanfatta klimatforskningen är långt ifrån oproblematiserad. I den senaste utvärderingen (AR6) deltog närmare 800 vetenskapliga experter i granskningen av 66 000 artiklar. De preliminära versionerna av de tre rapporterna fick över 200 000 kommentarer vilka alla besvarades av forskare och politiska representanter (Lidskog 2024). De tre slutrapporterna omfattar tillsammans över 8 000 sidor. Att sammanfatta ett så brett kunskapsfält som klimatforskning är en enormt krävande uppgift, inte bara på grund av mängden publikationer, utan även därför att forskningen bedrivs inom många olika discipliner. Intervjustudier, däribland sådana vi själva gjort, visar att

forskare ofta brottas med att sammanfatta områden där de själva inte är experter och att relatera väldigt olika kunskapsområden till varandra (Lidskog 2024, 2025a, 2025b).

Det finns spänningar och oenigheter i IPCC:s arbete: mellan discipliner, forskningstraditioner, epistemologiska inriktningar och metodologiska tillvägagångssätt. Flera studier har visat på att modelleringar och kvantitativ kunskap dominerar IPCC:s kunskapssammanställningar på bekostnad av mer kontextberoende och kvalitativ kunskap (Berg & Lidskog 2024; Guillemot 2022; Lidskog 2024, 2025a; Petersen 2022). Därtill är arbetet med att beskriva framtida utsläppsscenarier och deras konsekvenser på global nivå extremt krävande och förknippat med betydande kunskapsosäkerhet (Lidskog 2025c; Sundqvist 2021).

Denna utförliga beskrivning av IPCC, som är välkänd för många miljöforskare, gör vi för att visa att en konstruktivistisk miljösociologi med intresse för klimatexpertis kan utgå från att expertisen, särskilt i IPCC:s fall, redan är politiserad. IPCC befinner sig i ett gränsland mellan vetenskap och politik och är en hybridorganisation. De politiska intressena är uttalade, arbetsprocessen är politiserad och forskarna som deltar i arbetet med att sammanfatta klimatforskningen är väl medvetna om denna situation. Forskningen är alltså redan problematiserad genom den existerande arbetsprocessen.

De stora utsläppsländerna och länder med starka fossila intressen sitter tillsammans med forskare i plenum och förhandlar, rad för rad, om hur klimatforskningen ska sammanfattas. Det blir därför märkligt när Söderberg hävdar att vi (Sundqvist) inte kommenterar ”de uppenbara riskerna med att murarna rivs mellan klimatvetenskapen och ’starka ekonomiska och politiska intressen’”. Vi har i en rad studier analyserat IPCC:s praktik, och vår utgångspunkt har varit det faktum att murarna redan är rivna, vilket vi tydligt beskrivit ovan. Våra arbeten har fokuserat på att studera hur denna praktik fungerar och hur den kan förbättras, särskilt med tanke på att utsläppen av växthusgaser ökat med över 60 procent sedan IPCC:s första rapport 1990, samtidigt som rapporter bedömer klimatförändringarna som alltmer allvarliga. Behovet av att förbättra samspelet mellan vetenskap och politik är därför uppenbart.

En av de frågor vi diskuterar, och som Söderberg har starka invändningar mot, är hur fossila intressen kan förmås att närma sig klimatforskningen. Detta tycks Söderberg tolka som att vi vill sälja ut forskningen till dessa intressen eller att vi reducerar kunskapen till fossila intressen. Vi har i flera arbeten studerat forskning om långväga luftföroreningar och forskning om kärnkraft, särskilt planeringen för slutförvaring av högaktivt kärnavfall. I båda dessa fall har forskningen samarbetat närmare med politiska och ekonomiska intressen än vad som är fallet med klimatforskningen. Vad gäller kärnavfallshanteringen har i Sverige politiker beslutat om att producentansvar ska gälla: den som producerar oönskade produkter – kärnavfall – har ansvaret för att dessa omhändertas på ett säkert sätt så att inga utsläpp sker. För att kunna ta detta ansvar har kärnkraftsindustrin investerat stort i forskning och teknisk utveckling, som bedrivits inte nära utan i centrum av dessa starka ekonomiska intressen.

Sundqvist (2021: 51) ställer frågan hur det skulle se ut om fossilindustrin gjordes ansvarig för de utsläpp som deras produkter orsakar och om IPCC förvandlades från ett FN-organ till fossilindustrins forskningsinstitut med uppdrag att utveckla och

implementera åtgärder utifrån ett producentansvar. Frågan är halsbrytande, men fungerar som ett tankeexperiment för att belysa vårt fokus på hur samspelet mellan forskning och åtgärdsbeslut är organiserat och hur det kan förbättras. Vi menar att kritiska studier av IPCC ger denna expertorganisation möjligheter att förbättra sitt arbete med kunskapssammanställningar och sin policyrelevans. I denna ambition är vi en del av ett framväxande forskningsområde som benämns IPCC-studier (De Pryck & Hulme 2022; Sundqvist 2026).

Konklusion: ett möjligt samarbete?

Johan Söderberg har utsett oss till representanter för ”en bredare intellektuell rörelse inom miljösociologifältet” och kritiserar denna påstådda rörelse med exempel från vår forskning. Efter sin polemiska och tesdrivande diskussion avslutar han med att säga att det behövs både forskning som tar klimatvetenskap som utgångspunkt och som gör den till objekt för problematisering. Även om det rådande klimatnödläget gör att det förra bör ha prioritet, framhåller han också att ”i rådande klimatnödläge måste det finnas ett utrymme för att kritiskt granska den naturvetenskapliga expertisens konsensusuppfattningar”.

Vi delar Söderbergs uppfattning att forskare behöver reflektera över konsekvenserna av sin forskning. Det är dock sällan möjligt att förutse vilka konsekvenser forskningen kommer att få, vilka intressen som kommer att använda resultaten och på vilka sätt de kommer att nyttjas. Men vi instämmer i att sådana reflektioner är en viktig del av forskarens ansvar – något vi själva har betonat i flera av våra artiklar.

För att fullgöra detta ansvar kan forskaren ta hjälp av sådant som Söderberg lyfter fram: att reflektera över forskningens tyngdpunkter, avvägningar och vägval. Som framgår av vår replik accepterar vi endast vissa av Söderbergs utgångspunkter. Den kanske allra viktigaste delar vi dock: att forskning handlar om att välja vad som ska göras till studieobjekt (problematiseras) och vad som ska tas för givet. Detta är en klassisk vetenskaplig fråga som all forskning möter – även om den inte alltid hanteras explicit. I vårt fall är studieobjektet kunskap, särskilt expertkunskap som skapas för att bilda underlag till politiska beslut. I Söderbergs fall är studieobjektet något som inte har med kunskapsproduktion att göra.

Vi avslutar vår replik med att återknyta till den viktiga frågan om studieobjekt och formulerar en öppen fråga som även kan ses som en inbjudan: Hur ser det studieobjekt ut som samtidigt studerar (problematiserar) både expertis och förnekelse? Att gräva skyttegravar kring den frågan är enligt vår mening inte en konstruktiv väg. Vi menar att mycket finns att vinna på ett samarbete mellan forskare som studerar båda dessa aspekter av klimatfrågan.

Författarnas tack

Vi vill tacka Linda Soneryd (Örebro universitet) för konstruktiva kommentarer på en tidigare version av denna text.

Referenser

- Beck, S., & M. Mahony (2018) “The politics of anticipation: the IPCC and the negative emissions technologies experience”, *Global Sustainability* 1: e8. <https://doi.org/10.1017/sus.2018.7>
- Berg, M., & R. Lidskog (2018) “Deliberative democracy meets democratised science: a deliberative systems approach to global environmental governance”, *Environmental Politics* 27(1):1–20. <http://dx.doi.org/10.1080/09644016.2017.1371919>
- Berg, M., & R. Lidskog (2024) “Global environmental assessments and transformative change: The role of epistemic infrastructures and the inclusion of social sciences”, *Innovation. The European Journal of Social Science*. <https://doi.org/10.1080/13511610.2024.2322642>
- Bloor, D. (1991 [1976]) *Knowledge and social imagery*, andra utgåvan. Chicago: The University of Chicago Press.
- Callon, M., & J. Law (1982) “On interests and their transformation: Enrolment and counter-enrolment”, *Social Studies of Science* 12 (4):615–625. <https://doi.org/10.1177/030631282012004006>
- De Pryck, K., & M. Hulme (2022) (red.) *A critical assessment of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009082099>
- Durkheim, É. (1976 [1912]) *The elementary forms of the religious life*. London: George Allen & Unwin.
- Guillemot, H., (2022) “Climate models”, 126–136 i K. De Pryck & M. Hulme (red.) *A Critical Assessment of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge, UK: Cambridge. <https://doi.org/10.1017/9781009082099.018>
- Gustafsson, K., & R. Lidskog (2023) “Expertise for policy-relevant knowledge. IPBES’s epistemic infrastructure and guidance to make environmental assessments”, *Journal of Integrative Environmental Sciences* 20 (1): 2187844. <https://doi.org/10.1080/1943815X.2023.2187844>
- Gustafsson, K., & R. Lidskog. (2018) “Boundary organizations and environmental governance: Performance, institutional design, and conceptual development”, *Climate Risk Management* 19:1–11. <https://doi.org/10.1016/j.crm.2017.11.001>
- Hansson, S. O. (2020) “Social constructivism and climate science denial”, *European Journal for Philosophy of Science* 10 (37). <https://doi.org/10.1007/s13194-020-00305-w>
- IPCC. (2018) *Global Warming of 1.5°C: An IPCC Special Report on the Impacts of Global Warming of 1.5°C Above Pre-industrial Levels and Related Global Greenhouse Gas Emission Pathways*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009157940>
- IPCC. (2022) *Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change*. Working Group III contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (AR6). <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg3/>
- Jasanoff, S. (2004) “The idiom of co-production”, 1–12 i S. Jasanoff (red.) *States of knowledge: The co-production of science and social order*. London: Routledge.

- Kikstra, J. S., Z. R. J. Nicholls, C. J. Smith, J. Lewis, R. D. Lamboll, E. Byers et al. (2022) "The IPCC Sixth Assessment Report WGIII climate assessment of mitigation pathways: from emissions to global temperatures", *Geoscientific Model Development* 15:9075–9109. <https://doi.org/10.5194/gmd-15-9075-2022>
- Lahn, B., & G. Sundqvist (2017) "Science as a 'fixed point'? Quantification and boundary objects in international climate politics", *Environmental Science and Policy* 67:8–15. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2016.11.001>
- Lidskog, R. (2025a) "Expert advice and global environmental governance: institutional and epistemic challenges for assessment bodies", *Sustainability* 17 (17):7876. <https://doi.org/10.3390/su17177876>
- Lidskog, R. (2025b) "Navigating global environmental challenges: Disciplinarity, transdisciplinarity, and the emergence of mega-expertise", *Climate* 13 (1):20. <https://doi.org/10.3390/cli13010020>
- Lidskog, R. (2025c) "From climate facts to climate risks. How the IPCC treats risk and uncertainty", *Journal of Risk Research* 28 (1):1-16. <https://doi.org/10.1080/13669877.2025.2488392>
- Lidskog, R. (2024) "Science for transformative change: the IPCC, boundary work and the making of useable knowledge", *Frontiers in Climate* 6: 1408513. <https://doi.org/10.3389/fclim.2024.1408513>
- Lidskog, R., I. Elander & A. Strandring (2020) "COVID-19, the climate and transformative change: Comparing the social anatomies of crises and their regulatory responses", *Sustainability* 12 (16):6337; <https://doi.org/10.3390/su12166337>
- Lidskog, R., & A. Strandring (2023) "Accountability in environmental crisis: From microsocial practices to moral orders", *Environmental Policy and Governance* 33 (6):583–592. <https://doi.org/10.1002/eet.2083>
- Lidskog, R., A. Strandring & J. White (2022) "Environmental expertise for social transformation: Roles and responsibilities for social science", *Environmental Sociology* 8 (3):255–266. <https://doi.org/10.1080/23251042.2022.2048237>
- Lidskog, R., & G. Sundqvist (2004a) "On the right track? Technology, geology and society in Swedish nuclear waste management", *Journal of Risk Research* 7 (2):251–268. <https://doi.org/10.1080/1366987042000171924>
- Lidskog, R., & G. Sundqvist (2004b) "From consensus to credibility: New challenges for policy-relevant science", *Innovation. The European Journal of Social Science Research* 7 (3):205–226. <https://doi.org/10.1080/1351161042000241144>
- Lidskog, R., & G. Sundqvist (2011) (red.) *Governing the air: The dynamics of science, policy, and citizen interaction*. Cambridge: MIT Press.
- Lidskog, R., & G. Sundqvist (2015) "When and how does science matter? International Relations meets Science and Technology Studies", *Global Environmental Politics* 15 (1):1–20. https://doi.org/10.1162/GLEP_a_00269
- Lidskog, R., & G. Sundqvist (2018) "Environmental expertise as group belonging: Environmental sociology meets Science and Technology Studies", *Nature and Culture* 13 (3):309–331. <https://doi.org/10.3167/nc.2018.130301>
- Lidskog, R., & G. Sundqvist (2022a) "Lost in transformation: The Paris Agreement,

- the IPCC, and the quest for national transformative change”, *Frontiers in Climate* 4: 906054. <https://doi.org/10.3389/fclim.2022.906054>
- Lidskog, R., & G. Sundqvist (2022b) “Political context”, 209–216 i K. De Pryck & M. Hulme (red.) *A Critical Assessment of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009082099.028>
- Lidskog, R., & G. Sundqvist (2024) “Environmental expertise”, 225–230 i C. Overdevest (red.) *Elgar Encyclopedia of Environmental Sociology*. Cheltenham: Edward Elgar. <https://doi.org/10.4337/9781803921044.ch40>
- Lidskog R. & G. Sundqvist (2025) “From product to process: Science and the making of international environmental governance”, 268–283 in B. Bliesemann de Guevara, K. Kaczmarek, X. Kurowska, B. Poopuu & A. Warnecke (red.) *Knowledge and Expertise in International Politics. A Handbook*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780192871145.003.0019>
- Petersen, A. (2022) “Disciplines”, 107–115 i K. De Pryck & M. Hulme (red.) *A Critical Assessment of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009082099.016>
- Rabe, L. (2023) ”Har Sociologisk Forskning något att säga om klimatkrisen? En forskningsöversikt av det senaste decenniets publikationer”, *Sociologisk Forskning* 60 (3–4):229–249. <https://doi.org/10.37062/sf.60.25398>
- Standring, A., & R. Lidskog (2021) “(How) does diversity still matter for the IPCC? Instrumental, substantive and co-productive logics of diversity in global environmental assessments”, *Climate* 9 (6):99. <https://doi.org/10.3390/cli9060099>.
- Sundqvist, G. (2002) *The bedrock of opinion: science, technology and society in the siting of high-level nuclear waste*. Dordrecht: Kluwer.
- Sundqvist, G. (2021) *Vem bryr sig? Om klimatforskning och klimatpolitik*. Göteborg: Daidalos.
- Sundqvist, G. (2023) ”Vem bryr sig om klimatsociologen?”, *Sociologisk Forskning* 60 (3–4): 279–389. <https://doi.org/10.37062/sf.60.25973>
- Sundqvist, G. (2024) “Expertise, legitimacy, and decision-making”, 377–386 i U. Felt & A. Irwin (red.) *Encyclopedia of Science and Technology Studies*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781800377998.ch39>
- Sundqvist, G. (2026) “Intergovernmental Panel on Climate Change”, 168–178 i W.A. Robinson (red.) *Encyclopedia of Atmospheric Sciences*, vol. 5. Elsevier, Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-96026-7.00187-9>
- Sundqvist, G. & S. Linke, S. (2024) “Making science relevant: Comparing two science advisory organizations beyond the linear knowledge model”, *Minerva* 62 (4): 527–547. <https://doi.org/10.1007/s11024-024-09528-0>
- White, J., & R. Lidskog (2023) “Pluralism, paralysis, practice: Making environmental knowledge usable”, *Ecosystems and People* 19(1):2160822 <https://doi.org/10.1080/26395916.2022.2160822>

Slutreplik

Johan Söderberg

Göran Sundqvist och Rolf Lidskog har många invändningar mot hur jag framställer deras position och den STS-inspirerade inriktningen av miljösociologifältet. En invändning går ut på att min framställning baseras på ett för litet urval av deras samlade verk (närmare bestämt tjugofyra texter, varav sex böcker), att jag borde ha inkluderat ytterligare fyra professorer i miljösociologi i min återgivning av fältet och att jag därutöver borde ha lämnat en utförlig redogörelse för min egen kunskapsteoretiska position. Det går naturligtvis inte att täcka in allt detta i en artikel på tio tusen ord som också ska närgranska texterna i fråga och underbygga påståenden med citat. Men deras invändning illustrerar en tendens inom STS-fältet som jag finner problematisk, särskilt när den överförs på politiskt omtvistade frågor som miljö- och klimatfrågor. Nämligen att komplexiteten och mångfalden i empirin framhävs till en punkt där den analytiska och kritiska ansatsen går förlorad.

För att gå Sundqvist och Lidskog till mötes ska jag kommentera tre artiklar vilka de i sin replik framhåller som särskilt viktiga för sin position i debatten om expertis. I två egenförfattade artiklar bygger Lidskog (2025a, 2025b) vidare på Harry Collins begrepp "contributory expertise" och "interactional expertise" för att analysera tvärvetenskapliga samarbeten, som exemplifieras av IPCC. Åtskillnaden syftar till att uppmärksamma en förbisedd typ av expertis som möjliggör interaktion med andra experter inom ett specialiserat kunskapsfält men som inte är tillräcklig för att producera ny kunskap. Uppdelningen mellan dessa två typer av expertis är okontroversiell, även för Collins meningsmotståndare. Det kontroversiella med Collins position är att han öppnar för en kunskapssyn som ger epistemiskt och normativt företräde för expertkunskaper i vetenskapliga kontroverser. Detta diskuterar Lidskog inte i någon av de två artiklarna. Det skulle inte ha gjort vare sig från eller till om artiklarna hade ingått i underlaget till min första kritik.

Den tredje text som författarduon åberopar i sin replik är en egenförfattad text där Sundqvist (2024) i neutrala ordalag sammanfattar Collins position i debatten om expertis. Sammanfattningen kulminerar i en presentation av två begrepp, "framing" och "civil epistemology", som har myntats av Brian Wynne respektive Sheila Jasanoff. Av texten framgår det att Sundqvist finner dessa begrepp användbara, särskilt det senare. I förbigående noterar han att "civil epistemology" går att förena med Collins poäng om att expertis förvärvas genom socialisation (ibid.: 384). Detta utesluter dock mycket annat i Collins substantiella definition av expertis som inte låter sig inordnas i Jasanoffs terminologi. I texten nämns inte att Jasanoff är en av Collins främsta motståndare i

debatten om expertis. I den avslutande meningen i artikeln ställer Sundqvist sig bakom den inkluderande strategi (i förhållande till allmänheten) som förespråkas av Wynne och Jasanoff som en lösning på förtroendekrisen för expertisen och som kritiseras av Collins och hans medförfattare. Med hänvisning till IPCC:s misslyckande i fråga om att påverka klimatpolitiken skriver Sundqvist:

The solution to the problem of lack of action, which is also a problem for the public authority of scientific knowledge, is to improve existing civic epistemologies in relation to inclusion, participation, and engagement, and in collaboration with expert knowledge. (ibid.)

I denna argumentation återfinns mycket av det som jag kritiserade hos Sundqvists och Lidskogs kompromissförslag i min första text. De analytiska skiljelinjerna suddas ut i en allmänt hållen uppmaning till samförstånd, samtidigt som författarna ger rekommendationer som väsentligen upprepar den ena debattsidans talepunkter. Om målsättningen är att fördjupa förståelsen av expertkunskaper utanför de inkörda hjulspåren, då krävs i stället ett resonemang som synliggör de underliggande antagandena, erkänner oförlösta motsättningar och bemöter tänkbara invändningar. Jag skulle tro att det är denna uppmaning till analytisk klarhet som författarduon beskriver som "en dikotom (binär) logik" (denna tidskrift: 33) hos undertecknad.

Många av Sundqvists och Lidskogs övriga invändningar är varianter på temat att jag inte är hemmastadd i (miljö)sociologi och oinitierad i STS-perspektiv. Låt mig därför klargöra att jag inte alls ställer mig utanför STS som kunskapsfält. Jag publicerar mig i de centrala STS-tidskrifterna och presenterar min forskning på 4S/EASST-konferensen och STS-dagarna. Dock identifierar jag mig med en strömning inom STS som studerar vetenskap och teknologi med stöd i politisk ekonomi (Mirowski 2012) och politisk sociologi (Frickel & Moore 2015). I slutändan handlar vår träta inte så mycket om realism kontra konstruktivism som om behovet av en teoretisk förståelse av kapitalismen, även när man ägnar sig åt empiriska studier av expertkunskaper och tvärvetenskapliga samlarbetsorganisationer.

Sundqvist och Lidskog lyfter en viktig fråga som jag är skyldig att besvara. Hur menar jag att det ska avgöras om ett expertområde är infångat av ett särintresse till den grad att forskare och experter på området saknar legitimitet? De vill få det framstå som om jag inte har tänkt igenom saken. På ett inkonsekvent sätt pekar jag ut kärnkraft och geoteknik som infångade, samtidigt som jag undantar klimatvetenskaperna från sociologisk granskning.

Svaret som de ger på frågan är att forskaren alltid bör förhålla sig agnostisk till såväl sanningsanspråk som intresseförklaringar. Det är denna metodregel som gör det svårt för många STS-forskare att erkänna betydelsen av organiserad klimatförnekelse, desinformation och falsk gräsrotsaktivism (eng. *astroturfing*). Symmetriprincipen utesluter på förhand möjligheten att kunskapsprocessen formas av antagonistiska intressen, det vill säga det som är ideologikritikens utgångspunkt (jag utvecklar påståendet i Söderberg 2021). Relevansen av det senare synsättet kommer att framgå allt tydligare i ett samhälle där den auktoritära populismen (eller fascismen) vinner terräng.

Mitt svar då? Allt annat lika tror jag att forskare kan vägledas av en makroteoretisk

lägesanalys mot att fatta bättre beslut om var de ska lägga sitt krut någonstans. Med detta sagt är ingen enskild, inte heller någon utrustad med en ideologikritisk teori, försäkrad om att göra rätt avvägningar alla gånger. Därför behöver vetenskapen beforskas ur många olika perspektiv. Tvärtemot vad Sundqvist och Lidskog påstår anser jag inte att STS-forskningen är oönskad. I min första text skrev jag: "Även under rådande klimatnödläge måste det finnas ett utrymme för att kritiskt granska den naturvetenskapliga expertisens konsensusuppfattningar" (denna tidskrift: 26).

Symmetriprincipen har en roll att spela i detta gemensamma åtagande. Problemet med den konstruktivistiska teoribildningen är enligt min mening att den under de gångna trettio åren uppnådde en sådan dominans inom STS-fältet och på annat håll att dess metodregler blev lagstiftande. Sundqvists och Lidskogs utläggning om vad "klassisk STS" är (och följaktligen, vad det inte är) ger en vink (denna tidskrift: 39). Detta har bäring på mitt svar på frågan hur avvägningen ska göras mellan teoretiska perspektiv som huvudsakligen kritiserar vetenskaplig kunskapsproduktion och sådana perspektiv som tar vetenskapliga fakta som utgångspunkt för vidare studier. Förutom att det måste finnas utrymme för olika teoretiska skolbildningar måste viktningen mellan dessa prövas i en ständigt pågående, kritisk-konstruktiv dialog. Och för att avslutningsvis bemöta påståendet att jag saknar ett kunskapsobjekt, så betraktar jag det som en uppgift för mitt ämne, vetenskapsteori, att föra en sådan dialog på tvärs med etablerade positioner och disciplinära skiljelinjer.

Referenser

- Frickel, S. & K. Moore (red.) (2015) *New Political Sociology of Science: Institutions, Networks, and Power*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Lidskog, R. (2025a) "Expert advice and global environmental governance: institutional and epistemic challenges for assessment bodies", *Sustainability* 17 (17):7876. <https://doi.org/10.3390/su17177876>
- Lidskog, R. (2025b) "Navigating global environmental challenges: Disciplinarity, transdisciplinarity, and the emergence of mega-expertise", *Climate* 13 (1):20. <https://doi.org/10.3390/cli13010020>
- Mirowski, P. (2011) *Science-Mart: Privatizing American Science*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sundqvist, G. (2024) "Expertise, legitimacy, and decision-making", 377–386 i U. Felt & A. Irwin (red.) *Encyclopedia of Science and Technology Studies*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781800377998.ch39>
- Söderberg, J. (2021) "The Moment of Post-Truth for Sciences and Technology Studies", i K. Rommetveit (red.) *Post-truth imaginations*. Abingdon, New York: Routledge.

Folkmord och illegal ockupation gör en akademisk bojkott nödvändig

Minoo Alinia, Uppsala universitet, *Alireza Behtoui*, Södertörns högskola
Anna Lundberg, Lunds universitet, *Jeffrey Mitchell*, Umeå universitet
Diana Mulinari, Lunds universitet, *Håkan Thörn*, Göteborgs universitet

Inledning: ISA:s avstängning av Israels sociologförbund

Den 29 juni 2025 beslöt styrelsen för International Sociological Association (ISA) om en tillfällig avstängning ("suspension") av medlemskapet för Israeli Sociological Society (ISS). Avstängningen, som föregicks av en serie initiativ och uppmaningar från ISA:s nationella medlemsorganisationer, hänvisar dels till ett tidigare beslut om att avbryta alla relationer med offentliga israeliska institutioner, dels till att ISS inte på ett tydligt sätt fördömt Israels handlingar i Gaza (ISA 2025a).

Av ISA:s 65 nationella sociologförbund har tre lämnat in en protest mot avstängningen, förutom Sverige Tyskland och Österrike. I de två sistnämnda länderna har parlamenten antagit resolutioner som förordat indragen offentlig finansiering av dem som deltar i bojkotter av Israel. I detta ljus framstår Sveriges sociologförbunds (SSF:s) position i denna fråga som internationellt unik.

Styrelsen för SSF lämnade in sin protest i form av ett brev till ISA:s styrelse den 27 oktober (SSF 2025). Brevet publicerades på SSF:s hemsida den 14 november. Styrelsen tog initiativ till denna protest utan någon som helst förankring hos, eller diskussion med, förbundets medlemmar.

Några veckor senare cirkulerade ett upprop som krävde att SSF skulle dra tillbaka sin protest. Den undertecknades av 107 yrkesverksamma inom svensk sociologi. Med anledning av uppropet höll SSF:s styrelse den 16 december ett extrainsatt möte, där det beslöts att inte dra tillbaka protesten mot avstängningen av ISS. Som ett resultat av uppropets kritik ändrades emellertid brevvets inledande mening (vilket vi ska återkomma till), varpå protestbrevet på nytt skickades till ISA:s styrelse.¹ Uppropets initiativtagare skickade då uppropet, med samtliga underskrifter, till ISA:s styrelse.

1 Den ursprungliga meningen lyder: "The Swedish Sociological Association recognizes the devastating consequences of the war in Gaza as well as the tragic terrorist attack on civilians in Israel on October 7, 2023." Den ändrades till: "The board of the Swedish Sociological Association recognizes the devastating consequences for Palestinian civilians of the war in Gaza, as well as the tragic terrorist attack on civilians in Israel on October 7, 2023." I det nya brevet korrigerade också styrelsen det felaktiga påståendet att ISS utesluts ur ISA, då det handlar om en tillfällig avstängning.

I den här artikeln ska vi utveckla och contextualisera kritiken i uppropet och även bemöta de argument som styrelseordförande Åsa Wettergren framförde i en text i *Sociologisk Forskning* (Wettergren 2025). Wettergren skriver i denna text att ISS nu "tar avstånd från kriget i Gaza" (ibid.: 442), men vi är eniga med ISA:s styrelse om att ISS' senaste uttalande om kriget i Gaza, som inte fördömer dokumenterade folkrättsbrott, är långt ifrån tillräckligt.² Vi menar också att det finns ytterligare skäl för att upprätthålla avstängningen: den riktar sig mot en organisation som är verksam vid israeliska universitet vilka spelar centrala roller i ockupation och krigföring. Därtill menar vi att SSF:s/Wettergrens motivering av protesten mot avstängningen av ISS inte bara är motsägelsefull utan också problematisk ur ett etiskt, professionellt och demokratiskt perspektiv.

Vi utvecklar vårt argument i fyra delar. För det första förklarar vi varför styrelsen motsäger sig själv när den i sitt brev hävdar att den är opolitisk. För det andra argumenterar vi varför vi anser att den akademiska bojkotten är nödvändig och varför den måste inbegripa ISS. För det tredje menar vi att styrelsens försök att inta en "neutral" ståndpunkt står i motsättning till den samhällsengagerade och kritiska sociologiska traditionen. Avslutningsvis hävdar vi att styrelsen för SSF inte bara har fel i sak, utan också att det sätt på vilket den genomförde sin protest mot ISA är problematiskt ur demokratisynpunkt.

Varför SSF:s styrelse inte är opolitisk

I sitt brev till ISA skriver SSF:s styrelse: "a scientific association is not primarily a political actor and should not be expected to issue condemnations in international conflicts" (SSF 2025). Detta är ett principiellt ställningstagande. Ändå lämnade styrelsen inte in någon protest när det ryska sociologförbundet suspenderades. Redan denna selektivitet visar att den påstådda "opartiskheten" inte är en neutral ståndpunkt, utan ett politiskt val.

I sin text i *Sociologisk Forskning* förklarar Åsa Wettergren att SSF:s styrelse diskuterat ett ställningstagande kring Gaza vid ett flertal tillfällen sedan oktober 2023 och att man valt att inte ge sig in i "en upphettad och starkt politiserad debatt" (Wettergren 2025: 442). Styrelsen motsäger emellertid sin "opolitiska hållning" redan i den inledande (reviderade) meningen i sitt brev till ISA, som illustrerar det absurda i uppfattningen att det går att förhålla sig neutral till situationen i Gaza: "The board of the Swedish So-

2 Formuleringen om Gaza i ISS:s svar på avstängningen innehåller knappast något avståndstagande från "kriget i Gaza", eller ens någon kritik av den israeliska regeringen: "We share the deep concern and anguish over the horrifying scale of destruction, death, and human suffering inflicted upon the people of Gaza by the Israeli government" (ISS 2025). Som ett offentligt uttalande måste ISS' text betraktas som väl övervägd. Därför är det signifikativt att den citerade meningen inte innehåller ord som "ta avstånd ifrån", "fördöma" eller "är kritiska till". Att säga att man "känner oro och ångest över den fruktansvärda skala på den förstörelse, död och det mänskliga lidande som den israeliska regeringen åsamkat folket i Gaza" är ju inte detsamma som att kritisera eller fördöma Israels handlingar i Gaza.

ciological Association recognizes the devastating consequences for Palestinian civilians of the war in Gaza, as well as the tragic terrorist attack on civilians in Israel on October 7, 2023" (SSF 2025). När styrelsen efter uppropets kritik reviderade denna mening lade man till "palestinska civila", en korrigering som förmodligen är avsedd att bättre svara mot den eftersträlvade "neutrala" positionen. Men det finns ingenting neutralt med detta språkbruk. Också i den reviderade meningen är det endast israeliska civila som är offer för en aktörs aktiva handling (en terroristattack), medan de tiotusentals dödade, sårade och lemlästade palestinerna sveps in i det passiva språkets dimridå; de framstår som "collateral damage" (sidoförluster) i ett (subjektöst) "krig". Att tala om minst 70 000 dödade (varav minst 80 procent civila), 170 000 skadade, total förstörelse av materiell infrastruktur, inklusive sjukhus, skolor och kulturarv, samt utsvaltning av en hel befolkning som "de förödande konsekvenserna av kriget i Gaza" är inget annat än en förskönande omskrivning av vad som definierats som ett folkmord i en FN-rapport (Kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter 2025) samt av en mängd experter på internationell rätt, folkmordsforskare och organisationer för mänskliga rättigheter.³ Amnesty International har i en nyligen publicerad rapport visat att folkmordet fortfarande pågår (Amnesty International 2025). Därtill presenterade Sydafrika redan i december 2023, i sin stämningsansökan mot Israel enligt folkmordskommissionen (ICJ 2023), övertygande bevisning för att Israel begår folkmord i Gaza.

Enligt FN:s folkmordskonvention från 1948, som Sverige ratificerade 1952, definieras folkmord som avsikten att helt eller delvis förinta en nationell, etnisk, religiös eller rasmässig grupp. I en rapport från juli 2024, "Anatomy of a Genocide", konstaterar Francesca Albanese att "there are reasonable grounds to believe that the threshold indicating the commission of the following acts of genocide against Palestinians in Gaza has been met" (Albanese 2024a: 25). Albanese identifierar i rapporten tre handlingar från Israels sida som motsvarar tre av de fem punkter som enligt konventionen utgör folkmordsbrott:

- att döda medlemmar av gruppen;
- att tillfoga medlemmar av gruppen svår kroppslig eller själslig skada;
- att uppsåtligt påtvinga gruppen levnadsvillkor som är avsedda att medföra dess fysiska undergång helt eller delvis.

I en av rapportens viktigaste slutsatser visar Albanese dessutom hur Israels militära ledning systematiskt förvrängt krigets lagar (*jus in bello*) och undergrävt deras skyddande funktioner i ett försök att legitimera folkmordshandlingar mot det palestinska folket. Albanese slår även fast att våldet inte kan förstås som isolerade militära operationer,

3 86 procent av de medlemmar i Association of Genocide Scholars som deltog i en omröstning ansåg att Israel begår folkmord (Tondo 2025). Till de etablerade förintelseforskare som uttalat sig offentligt om detta hör exempelvis den israeliske historikern Amos Goldberg och de judisk-amerikanska historikerna Omer Bartov och Raz Segal (som kallat Israels handlingar för "ett skolboksexempel på folkmord" (Segal 2023).

utan som del av en strukturell, statligt organiserad och långsiktig politik med syfte att tvinga palestinierna att lämna sina hem.

I en senare rapport av Albanese från oktober 2025 (Albanese 2025), som ännu inte antagits officiellt av FN:s generalförsamling, visar hon att det pågående folkmordet i Gaza är ett kollektivt brott som upprätthålls genom medverkan av inflytelserika stater som har möjliggjort långvariga systematiska brott mot internationell rätt från Israels sida. Genom att bidra till en avhumanisering av palestinier och ge direkt stöd till Israel i form av materiell hjälp, diplomatiskt skydd och i vissa fall aktivt deltagande, har tredjeländer bidragit till folkmordet.⁴

Internationella domstolen i Haag (ICJ) har ännu inte tagit ställning till om Israel begår folkmord i Gaza, men redan den 26 januari 2024 fattade domstolen beslut om vissa provisoriska åtgärder som innebär att *inte bara Israel, utan också alla stater som undertecknat folkmordskonventionen, måste verka för att förhindra brott mot konventionen* (SÖ 1952:64, artikel 1; ICJ 2024). I september samma år uttalade FN:s experter med ovanligt starka ord vilka konsekvenser ett passivt förhållningssätt kan medföra: "Failure to act now jeopardises the entire edifice of international law and rule of law in world affairs" (OHCHR 2024b).

Oavsett om Israels agerande i Gaza bedöms som folkmord i någon juridisk instans i framtiden har vi alltså en situation som kräver att vi agerar. Att förhålla sig passiv inför de pågående övergreppen innebär i sig ett ställningstagande. Inget land ska tillåtas begå grova brott mot internationell rätt, och inget land kan rättfärdiga systematiskt dödande av civila med hänvisning till självförsvar. Den internationella dokumentationen pekar samstämmigt på att detta sker i Palestina. Flera oberoende källor, inklusive FN-organ, har sedan 2024 fastslagit att Israel brutit mot krigets lagar och internationell rätt – inte enbart i Gaza, utan även på Västbanken. I en rapport från en oberoende internationell undersökningskommission för de ockuperade palestinska områdena, inklusive Östra Jerusalem och Israel, tillsatt 2021 av FN:s råd för mänskliga rättigheter (UNHRC 2024) och publicerad i juni 2024 (FN:s generalförsamling 2024), konstateras att både Israel och Hamas begått krigsbrott samt att Israels handlingar också utgör brott mot mänskligheten (se s. 73 och s. 80). Vidare förklarade ICJ den 19 juli 2024 att Israels ockupation av palestinska territorier strider mot internationell rätt. Fyra månader senare utfärdade Internationella brottmålsdomstolen (ICC) en häktningsorder mot Israels premiärminister Benjamin Netanyahu och tidigare försvarsministern Yoav Gallant för svält som krigshandling och brott mot mänskligheten (det senare ett brott som också de sedermera dödade Hamasledarna Ismail Haniyeh, Yahya Sinwar och Mohammed Deif efterlystes för, se FN 2024).

Som ett led i den systematiska dokumentationen av Israels krigsbrott har FN också använt begreppet *scholasticide*, som betecknar avsiktlig förstörelse av ett folks akademiska och utbildningsmässiga infrastruktur (OHCHR 2024a).⁵ Enligt det palestinska

4 Se även Albaneses rapport från oktober 2024, "Genocide as colonial erasure" (Albanese 2024b).

5 Begreppet *scholasticide* myntades av statsvetaren Karma Nabulsi (Scholars Against the War on Palestine 2024).

utbildningsministeriet har omkring 20 000 studenter och 1 000 lärare dödade, och samtliga universitet har förstörts (Wafa 2025). Att SSF:s styrelse/ordföranden inte ens nämner något av detta underminerar onekligen trovärdigheten i det stolta försvaret för akademisk frihet i brevet till ISA: "The role of a sociological association is to safeguard conditions for independent, critical, and empirically grounded sociological research" (SSF 2025).

För att sammanfatta vår kritik av hur Sveriges sociologförbunds styrelse/ordförande valt att formulera sig om situationen i Gaza: att aktivt avstå från att kritisera krigsbrott och folkmord eller från att över huvud taget namnge den stat som begår dessa handlingar är liktydigt med ett tyst accepterande.

Varför den akademiska bojkotten är nödvändig

Styrelsens viktigaste argument mot ISA:s avstängning av ISS i brevet till ISA är att den "isolerar kollegor som arbetar under svåra omständigheter" (SSF 2025). I sin artikel i *Sociologisk Forskning* tillägger Åsa Wettergren att "många av våra israeliska kolleger sedan länge är engagerade fredsaktivister och aktiva i de pågående protesterna mot regeringen". Hon skriver också: "Att sociologer stödjer varandra internationellt i sin forskning är avgörande för att värna demokratin och den öppna debatten" (Wettergren 2025: 442).

Detta argument bygger dock på en missvisande beskrivning av vad den akademiska bojkotten faktiskt innebär. Avstängningen gäller ISS som organisation och dess institutionella relationer, inte enskilda israeliska sociologer. ISA har tvärtom på sin hemsida länkat till ett protestbrev undertecknat av 200 israeliska sociologer och antropologer i vilket Israels massmord på civila i Gaza och den etniska rensningen på Västbanken fördöms i skarpa ordalag (ISA 2025b). ISS har dessutom i ett offentligt brev själv bekräftat att det råder oenighet inom organisationen om avstängningen, då det finns israeliska sociologer som anser att den är legitim (ISS 2025).⁶ Sammantaget innebär detta att SSF:s styrelse, paradoxalt nog i demokratins och den öppna debattens namn, tar ställning *mot* just de israeliska sociologer som stödjer avstängningen av ISS och vågat rikta långtgående kritik både mot Netanyahus auktoritära israeliska regering och mot den israeliska statens bosättarkolonialism. Vi vill också understryka att styrelsen därtill har tagit ställning mot det palestinska sociologförbundet (Palestinian Sociological and Anthropological Association), som hör till dem som stödjer avstängningen och som inte nämns i styrelsens/ordförandens texter.

SSF:s styrelse/ordförande bortser emellertid inte bara från att den akademiska bojkotten endast gäller organisationer och institutioner, utan också från att de israeliska

6 ISS skriver: "Nevertheless, within our community, there is a diversity of views on the ISA's decision and the broader question of academic suspension" (ISS 2025). Det är också värt att notera att ISS i brevet inte beklagar själva avstängningen utan de omständigheter som förorsakat den: "The Israeli Sociological Society (ISS) regrets the reality that has led to the International Sociological Association's decision to suspend our collective membership" (ibid.).

universitet där ISS aktivt verkar är djupt involverade i ockupationen och folkmordet. Här är lärdomarna från bojkotten mot apartheidregimens Sydafrika avgörande. Den internationella bojkott som initierades av den sydafrikanska motståndsrörelsen 1958 och kulminerade under 1980-talet blev, som forskningen visar (Thörn 2010), en viktig del av den samlade internationella press som bidrog till regimen fall. I efterhand framstår kraven på bojkott mot Sydafrika som närmast självklara. Men under apartheididåren möttes de av samma typ av kritik som i dag riktas mot dem som hör samman BDS-rörelsens uppmaning till bojkott av Israel: man varnade för risken för att "isolera" akademiker, att skada den akademiska friheten och att försämra möjligheterna till dialog. Förespråkare av den akademiska bojkotten svarade med att visa hur centrala de sydafrikanska universiteten var för att upprätthålla apartheidssystemet (se t. ex. Festenstein, Sachs, Hepple & Hall 1987: 570).

På motsvarande sätt har den judisk-israeliska forskaren Maya Wind i sin bok *Towers of Ivory and Steel* (2024) pekat på hur djupt involverade de israeliska universiteten är i ockupationen av palestinska territorier, den etniska rensningen, krigföringen och upprätthållandet av det apartheidsystem som också präglar universitetslivet, där palestinska forskare (i likhet med många regimkritiska judisk-israeliska forskare) knappast åtnjuter den akademiska frihet som bojkottkritikerna åberopar. Wind pekar också på hur israeliska universitet gärna framhåller förekomsten av palestinska studenter som ett bevis på tolerans och mångfald, samtidigt som just dessa studenter löpande utsätts för trakasserier, övervakning och repressalier.

Ett konkret exempel på hur både akademisk frihet och yttrandefriheten inskränks vid israeliska universitet är Hebrew-universitetets behandling av den regimkritiska kriminologen Nadera Shalhoub-Kevorkian. Hon avstängdes med motiveringen att man ville skapa "en trygg miljö på campus" (Wassap 2025; Odeh 2024). När hon våren 2024 greps efter att ha medverkat i podden Makdisi Street, där hon berättade om sin forskning, fick hon heller inget stöd av sitt universitet. Sedermera ledde detta till att hon sade hon upp sig (Bweerat 2024). Så ser den "akademiska frihet" ut som SSF:s styrelse implicit ber sociologer att värna genom att motsätta sig avstängningen av ISS.

Lika illustrativa är de många dokumenterade samarbetena mellan israeliska universitet och landets militär- och vapenindustri. Vid Tel Avivs universitet finns Institute for National Security Studies, som bland annat har förespråkats blockering av humanitär hjälp till den palestinska befolkningen som en militär strategi, en form av kollektiv bestraffning och ett krigsbrott som utförts i Gaza (Wassap 2025; Riemer 2023). Technion i Haifa har, i nära samverkan med vapenföretaget Elbit Systems, bland annat utvecklat en fjärrstyrd bulldozer som använts för att riva palestinska hus på ockuperad mark samt det akustiska vapnet "The Scream", som skapar ett ljud som på 100 meters avstånd är outhärdligt och kan orsaka hjärtattack, och som använts mot fredliga protester (Loewenstein 2023; Weizman 2017; Wassap 2025).

Universitetet i Haifa driver tre militärhögskolor vilkas utbildning enligt universitetets egen beskrivning utgör ryggraden i den israeliska försvarsmaktens elitutbildningsprogram och håller dessutom kurser på militärbasen Glilot (Heights 2018; WASSAP 2025). I samarbete med den israeliska militären har samma universitet bidragit till att utveckla

den så kallade Dahiyadoktrinen (Khalidi 2014), som uttryckligen förespråkar attacker på civila och civil infrastruktur med ”oproportionerlig kraft”, också detta ett krigsbrott som vi har sett prov på i Gaza. Ariel University ligger på ockuperad mark och har ett nära samarbete med Elbit. Hebrew University i östra Jerusalem är delvis uppfört på mark som exproprierats från den palestinska byn Isaawiyehs; universitetets expansion innebar att omkring 90 procent av byn togs i anspråk (Wind 2024).

Mot denna bakgrund menar vi att det finns fler skäl till att suspenderingen är nödvändig utöver ISS:s ovilja att entydigt fördöma Israels handlingar i Gaza:

- Trots försäkringar om motsatsen bojkottar ISS inte universitet på ockuperad mark. Exempelvis är Ariel University listat på ISS:s hemsida.
- ISS fortsätter att arrangera möten och konferenser vid universitet och forskningsinstitut som genom sitt samarbete med Israels försvarsmakt aktivt medverkar till den illegala ockupationen och de brott mot internationell rätt som begås mot den palestinska befolkningen.

Att mot denna bakgrund motsätta sig avstängningen av ISS i namn av ”akademisk frihet” och ”internationellt stöd till kollegor” innebär i praktiken att legitimera och normalisera universitet som centrala aktörer i ett systematiskt våld. Det är svårt att se hur detta kan förenas med vare sig sociologins professionella etik eller den demokratiska och kritiska samhällsroll som SSF:s styrelse påstår sig värna.

Varför vi behöver en engagerad global sociologi

I sitt protestbrev till ISA skriver SSF:s styrelse att ”sociologin som disciplin spelar en viktig roll för att främja samhällets självreflektion genom att analysera maktrelationer, ojämlikhet, uteslutning, inkludering, integration och social förändring” (SSF 2025). Vi saknar några ord i denna framställning, såsom ”kritik”, ”samhällsdebatt” och ”engagemang”. Sociologin föddes (liksom övriga samhällsvetenskaper) med ett janusansikte som fortfarande gör sig påmint, kanske även i denna debatt. Å ena sidan var dess perspektiv på världen djupt inbäddat i den europeiska kolonialismen. Å andra sidan analyserade den på ”hemmaplan” (i sina nationella kontexter) en rad destruktiva konsekvenser av industrikapitalismens genombrott. I dessa analyser utvecklade de tidiga sociologerna teorier med ambitionen att genomlysna samhället med kritisk blick, och de genomförde empirisk forskning i anslutning till djupt värdeladdade problemställningar. Med hänvisning till denna forskning deltog de aktivt och engagerat i de debatter och sociala konflikter som präglade deras samtid (det gällde inte minst liberalt och konservativt sinnade sociologer som Émile Durkheim och Max Weber). Med få undantag har sociologer som satt avtryck i vår disciplin under de senaste 150 åren inte bara analyserat utan också kritiserat, debatterat och engagerat sig i bekämpning av exploatering, alienation, könsförtryck, rasism, miljöförstöring, kolonialism och militär upprustning, alltid med utgångspunkt i teoretiskt genomsyrad forskning om dessa förhållanden. Den kritiska samhällsvetenskapens etos har aldrig varit neutralt inför förtryck.

Mot denna bakgrund framstår SSF:s ambition att, som Wettergren skriver, undvika att ge sig in "i en upphettad politisk debatt" inte bara som själv motsägande, utan också som epistemologiskt naiv. Idén att sociologen bör inta en neutral ståndpunkt – en "gudsblick" utanför samhällets konflikter – har länge varit föremål för kritik inom ämnet. Sociologer är ofrånkomligen inskrivna i sin historiska kontext. Att avstå från att sätta ord på och analysera pågående massövergrepp är i sig ett normativt ställningstagande.

Om den tidiga sociologin oftast närmade sig samhällsdebatten med ett nationellt fokus är dagens sociologiska engagemang med nödvändighet globalt. Initiativet Global Sociologists for Palestine (<https://www.gs4p.org/>), liksom den omfattande debatt inom ISA som ledde fram till avstängningen av ISS, illustrerar vad man med den tidigare ISA-ordföranden Michael Burawoy skulle kunna kalla för en global "public sociology" (Burawoy 2021) som rör sig bortom det koloniala arvet. Den står i bjärt kontrast mot det så kallade "neutrala" förhållningssätt till samtidens konflikter som SSF:s styrelse/ordförande förespråkar. Vi lever i en mörk tid då politiska makthavare samlat angriper *både* de vetenskaper som likt klimatvetenskapen och den kritiska samhällsvetenskapen identifierar de strukturella orsakerna till de kriser, konflikter och ojämlika maktförhållanden som präglar samtiden *och* de globala institutioner som under efterkrigstiden skapats för att övervaka, rapportera om och motarbeta kolonialism, illegala ockupationer, folkmord, krigsbrott, brott mot mänskligheten och miljöförstöring.

I detta läge krävs ett engagerat försvar för både den kritiska samhällsvetenskapens integritet och den systematiska och vederhäftiga kunskapsproduktion som globala institutioner såsom FN står för. Vi har svårt att tro att SSF:s styrelse anser att klimatforskare bör avstå från att ta ställning för Parisavtalet, trots den tydliga politiseringen i klimatfrågan. Likväl förespråkar man ett "neutralt" förhållningssätt till den situation i Gaza som dokumenterats i ett stort antal rapporter och utredningar av internationella organ, där det lagts fram bevis för att Israel utför handlingar som uppfyller kriterierna för folkmord enligt folkmordskonventionen.

Om SSF:s styrelse framhårdar i att vilja framstå som "opolitisk" är den likväl bunden att följa de etiska principer som ligger till grund för både universitetet som institution och för sociologin som profession. Den akademiska friheten bygger på de mänskliga rättigheter som ger forskare möjlighet att verka fritt. Att upprätthålla relationer och samarbeten med organisationer som samverkar med en ockupationsmakt vilken urskillningslöst bombar civila, förstör skolor och universitet och angriper forskare och studenter utgör ett flagrant brott mot de principer som sociologin och universiteten som institution vilar på.

Varför SSF:s styrelse står på fel sida av historien

SSF:s styrelse tog initiativ till sin protest utan någon som helst förankring hos eller diskussion med förbundets medlemmar. Det är förstås möjligt att hävda att den som demokratiskt vald styrelse hade mandat att göra detta. Men styrelsens förtroendeuppdrag torde också innebära en förmåga att avläsa vilka strömningar som rör sig inom

svensk sociologi. Att ta kontroversiell politisk ställning i en av de frågor som präglar vår samtid och engagerar många svenska sociologer (130 av dem hade undertecknat Uppsaladeklarationen när styrelsen lämnade in sin protest, <https://uppsaladeclaration.se/>) vittnar i bästa fall om tondövhet och i värsta fall om bristande respekt för förbundets medlemmar. Denna bild bekräftades när styrelsen, ställd inför ett upprop som på relativt kort tid (två veckor) fått mer än hundra underskrifter, valde att inte dra tillbaka sitt protestbrev i avvaktan på en medlemsomröstning. Vi uppmanar nu styrelsen att på årsstämman ge utrymme för en debatt som låter alla synpunkter ventileras innan själva omröstningen sker.

Den 25 oktober 2023 skrev Omar El Akkad en tweet om situationen i Gaza som också gav titeln till en bok (Akkad 2025): "One day, when it's safe, when there's no personal downside to calling a thing what it is, when it's too late to hold anyone accountable, everyone will have always been against this." För att parafrasera detta skulle man kunna säga att en dag kommer alla att ha varit för en total bojkott i protest mot Israels bosättarkolonialism, etniska rensning och folkmord, precis som i fråga om apartheidregimens Sydafrika. I detta ljus ser det onekligen ut som om styrelsen för Sveriges sociologförbund har ställt sig på fel sida av historien.⁷

7 Författarna vill tacka Anton Törnberg och Catharina Thörn för noggrann läsning och konstruktiva förslag på förbättringar av texten.

Referenser

- Akkad, O. E. (2025) *One day, everyone will have always been against this*. New York: Alfred A. Knopf.
- Albanese, F. (2024a) "Anatomy of a genocide. Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967", <https://docs.un.org/en/A/HRC/55/73>.
- Albanese, F. (2024b) "Genocide as colonial erasure. Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967", <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/a79384-report-special-rapporteur-situation-human-rights-palestinian>.
- Albanese, F. (2025) "Gaza Genocide: a collective crime. Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967", <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/a80492-gaza-genocide-collective-crime-report-special-rapporteur-situation>.
- Amnesty International (2025) "Israel/OPT: Post-ceasefire: Israel's genocide in the occupied Gaza strip continues", <https://www.amnesty.org/en/documents/mde15/0527/2025/en/>.
- Burawoy, M. (2021) *Public sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Festenstein, H., J. Sachs, B. Hepple & S. Shall (1987) "Boycott of South Africa", *Nature* 328: 570.
- FN (2024) "ICC issues arrest warrants for Netanyahu, Gallant and Hamas commander", <https://news.un.org/en/story/2024/11/1157286>.
- FN:s generalförsamling (2024) "Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel", A/HRC/56/26.
- Heights (2018) "University of Haifa to lead Israel's military colleges". Heights: University of Haifa Magazine, <https://magazine.haifa.ac.il/index.php/winter-2018/113-university-of-haifa-to-leadisrael4>.
- ICJ (2023) "Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel)", <https://www.icj-cij.org/case/192>.
- ICJ (2024), "Summary of the Order of 26 January 2024", <https://www.icj-cij.org/node/203454?>.
- ISA (2025a) "ISA Executive Committee Decision on the Israeli Sociological Society", <https://www.isa-sociology.org/en/about-isa/isa-human-rights-committee/ec-decision-israeli-sociological-society>.
- ISA (2025b) "Presidential Letter, August 2025", <https://www.isa-sociology.org/en/about-isa/executive-committee/presidential-corner-23/lfp-presidential-letter-august-2025>.
- ISS (2025) "Response by the Israeli Sociological Society (ISS) to the International Sociological Association's decision to suspend our collective membership", <https://www.sisp.it/wp-content/uploads/Response-by-the-Israeli-Sociological-Society-2.pdf>.
- Khalidi, R. (2014) "From the Editor: The Dahiya doctrine, proportionality, and war crimes", *Journal of Palestine Studies* 44(1): 5-13.

- Loewenstein, A. (2023). *The Palestinian laboratory: How Israel exports the technology of occupation around the world*. London: Verso.
- Odeh, S. (2024) "The orchestrated persecution of Nadera Shalhoub Kevorkian", +972 Magazine den 30 april, <https://www.972mag.com/nadera-shalhoub-kevorkian-israeli-academia>.
- OHCHR (2024a) "UN experts deeply concerned over 'scholasticide' in Gaza", https://www.un.org/unispal/document/un-experts-deeply-concerned-over-scholasticide-in-gaza-ohchr-press-release/?utm_source=chatgpt.com
- OHCHR (2024b) "UN experts warn international order on a knife's edge, urge States to comply with ICJ Advisory Opinion", <https://www.ohchr.org/en/statements-and-speeches/2024/09/un-experts-warn-international-order-knifes-edge-urge-states-comply>.
- OHCHR (2025) "A/80/492: 'Gaza Genocide: a collective crime' – Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967", <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/a80492-gaza-genocide-collective-crime-report-special-rapporteur-situation>.
- Riemer, N. (2023) *Boycott theory and the struggle for Palestine: Universities, intellectualism and liberation*. London: Rowman & Littlefield.
- Scholars Against the War on Palestine (2024) *Tool kit: International actions against Scholasticide*. <https://www.scholarsagainstawar.org/>.
- Segal, R. (2023) "Israel begår folkmord i Gaza", *Konkret* den 21 november.
- SSF (2025), "Brev från Sociologförbundet till ISA", <https://www.sverigessociologforbund.se/nyheter/2025/11/14/brev-frn-sociologfrbundets-styrelse-till-isa>.
- SÖ (1952:64) "Konvention om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord (genocide)".
- Thörn, H. (2010) *Antipartheidrörelsen och framväxten av det globala civilsamhället*. Stockholm: Atlas.
- Tondo, L. (2025) "Israel committing genocide in Gaza, world's top scholars on the crime say", *The Guardian* den 1 september.
- UNHRC (2024) "The Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel", https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/co-israel/index?utm_source=chatgpt.com.
- Wafa (2025), "Education ministry says 20,080 students killed since start of Israeli aggression on Palestine since Oct. 7", Wafa den 28 oktober, <https://english.wafa.ps/Pages/Details/163818>.
- Wassap (2025) "Boycott, Divestment and Sanctions Report for Swedish Universities: Academic Boycott as an Act of Justice for Palestine", <https://www.wassap.se>.
- Weizman, E. (2017) *The least of all possible evils. A short history of humanitarian violence*. London: Verso.
- Wettergren, Å. (2025) "Ordföranden har ordet", *Sociologisk Forskning* 4: 441–442.
- Wind, M. (2024). *Towers of Ivory and Steel: How Israeli universities deny Palestinian freedom*. London: Verso.

Förbundsstyrelsens svar till Alinia, Behtoui, Lundberg, Mitchell, Mulinari och Thörn

INLEDNINGSVIS VILL JAG beskriva några av de händelser, möten och samtal som pågått kring det omdebatterade brevet som Sveriges sociologförbunds (SSF:s) styrelse skrivit till Internationella sociologförbundet (ISA). Alinia m.fl. vill utmåla brevet som unikt, ej förankrat hos medlemmarna och frikopplat från pågående diskussioner om ISA:s agerande. Detta är inte fallet.

På SSF:s styrelsemöte i september diskuterades frågan om ISA:s tillfälliga avstängning ("temporary suspension") av Israeliska sociologförbundet (ISS). Den 13 oktober höll Europeiska sociologförbundet (ESA) ett online-möte med ordförandena i samtliga nationella medlemsförbund om huruvida ESA skulle göra samma sak. I texten "Ordföranden har ordet" i *Sociologisk Forskning* nr 4 2025 beskrev jag detta möte så här:

Även Israeliska sociologförbundet var inbjudet till diskussionerna. Det var ett föredömligt möte med stor transparens och öppenhet där alla ståndpunkterna i frågan lades fram tydligt och välargumenterat av dem som var för, emot och mitt emellan. Av mötet framgick att Israeliska sociologförbundet tar avstånd från kriget i Gaza och att många av våra israeliska kolleger sedan länge är engagerade fredsaktivister och aktiva i de pågående protesterna mot regeringen. De tyska och österrikiska förbunden, som tidigare har protesterat mot ISA:s uteslutning av Israeliska sociologförbundet, förklarade sin hållning. Liksom Sveriges sociologförbunds styrelse menar de att sociologin som disciplin spelar en viktig roll för att främja samhällets självreflektion genom att analysera maktrelationer, ojämlikhet, uteslutning, inkludering, integration och social förändring. Att sociologer stödjer varandra internationellt i sin forskning är avgörande för att värna demokratin och den öppna debatten. Det var också denna uppfattning jag lade fram på ESA-mötet och som styrelsen beslutat att förmedla i ett brev till ISA. Mittemellan-positionen, som ESA-mötet landade i, handlar om att vi i nuläget, oavsett hur vi ser på frågan, bör avvakta utvecklingen av de pågående fredsförhandlingarna. (Wettersgren 2025: 442)

Dagen efter ESA-mötet, den 14 oktober, informerade jag samtliga svenska medlemsinstitutioner om styrelsens hållning i fråga om avstängningen av ISS i förbundets årliga prefektbrev i samband med påminnelse om förnyat institutionsmedlemskap. SSF var

vid det tillfället inte betalande förbundsmedlem i ISA, men stod fortfarande listat som "regular member institution" på ISA:s hemsida. I och med detta, samt med tanke på att styrelsens hållning meddelats på ESA-mötet och att vi i förekommande fall hade valt att rösta emot en avstängning, var det rimligt att offentliggöra vår hållning även till ISA.

Den version av styrelsens brev (hädanefter ISA-brevet) som alla i styrelsen kunde enas om blev klar först två veckor senare. Vi mejlade brevet till ISA den 27 oktober 2025. I samband med detta skrevs också texten "Ordföranden har ordet" till förbundets sida i *Sociologisk Forskning*, och styrelsen beslutade att lägga upp information med ISA-brev och mejlsvar från ISA:s ordförande, Geoffrey Pleyers, på förbundets hemsida. Därefter följde en mejlkonversation med Pleyers som i huvudsak handlade om att SSF:s styrelse önskade förnya sitt förbundsmedlemskap för att nås av utskick och kallelser från ISA samt för att ha möjlighet att delta i kommande omröstningar rörande nationella förbund. Det visade sig att ett förbundsmedlemsmöte skulle hållas i Pune, Indien, i mitten av december. Där skulle en omröstning om avstängningen av ISS tas upp med representanter för de nationella förbunden. SSF:s kassör höll då på att reda ut administrativa problem med förnyelsen av vårt medlemskap, så det var osäkert om vi skulle ha rätt att rösta över huvud taget, men vi bad att åtminstone få delta på mötet via länk. Denna förfrågan fick vi inget svar på. Glädjande är dock att vi lyckats förnya vårt medlemskap i ISA så att förbundsstyrelsen har möjlighet att fortsätta följa frågan och kanske delta i framtida omröstningar. Utfallet av omröstningen i Pune är i skrivande stund okänt.

Så till sakfrågan. Det är till att börja med viktigt att understryka att frågan om huruvida det är rätt eller fel av ISA att tillfälligt stänga av Israeliska sociologförbundet är komplicerad och det finns flera perspektiv och många olika argument som talar såväl för som emot ISA:s agerande i frågan. Detta skriver också ISA:s president Geoffrey Pleyers i sitt mejlsvar där han meddelar att ISA-brevet har tagits emot (SSF 2025). Pleyers bekräftar även frågans komplicerade natur på ISAs hemsida, vilket går att utläsa av följande citat: "The ISA's decision to suspend the collective membership of the Israeli Sociological Society has indeed triggered a broad debate. Differing positions on such a sensitive topic are not only legitimate but also indispensable for a lively discussion in scholarly organisations" (Pleyers 2025).

Utdraget är hämtat från en förkortad version av Pleyers' svar på en debattartikel i *Frankfurter Allgemeine Zeitung* som Alexander Bogner (ordförande för Österrikiska sociologförbundet) och Caspar Hirschi skrivit med titeln "Rollentausch von Aktivisten und Antiakademikern" ("Rollbyte mellan aktivister och antiakademiker") (Bogner & Hirschi 2025). Utan att gå vidare in på detaljer i debatten mellan Pleyers och Bogner/Hirschi kan det vara bra att känna till att debatten i sak handlar om huruvida politiska ställningstaganden kan skada förtroendet för sociologin som vetenskap, äventyra mångfald och åsiktsfrihet inom sociologin och i värsta fall ge upphov till en sammanblandning av ideologi och vetenskap som underminerar akademisk frihet.

I sin kritik påstår Alinia med kollegor att ISA-brevet är "utan någon som helst förankring". De menar att styrelsen borde ha genomfört en omröstning bland alla

enskilda medlemmar innan den tog ställning i frågan om tillfällig avstängning av ISS från ISA. I den förtroendevalda styrelsen finns nio av sexton medlemsinstitutioner representerade. I förbundets stadgar kan man läsa att:

§1 Sveriges Sociologförbund har till uppgift:

- att främja den vetenskapliga utvecklingen inom sociologin och dess tillämpningsområden,
- att verka för en ökad förståelse hos myndigheter, organisationer och bland allmänheten för sociologin som samhällsvetenskap,
- att stärka sociologers yrkesmedvetande och yrkesansvar. (SSF u.å.)

Som styrelsen tolkar stadgarna har vi som förtroendevald styrelse av SSF:s medlemmar fått mandat att verka för svensk sociologi. Som nationell förbundsmedlem i ESA, där samtliga nationella förbund representeras genom sina respektive styrelser, ombads SSF i form av styrelsen och mig som ordförande att denna höst delta i diskussionen och eventuellt rösta i frågan om att, liksom ISA, tillfälligt avstänga Israeliska sociologförbundet. SSF har så länge jag kan minnas (och jag var styrelseledamot som doktorand för snart trettio år sen) haft stora problem med sitt medlemsregister, men en av de förbättringar som den sittande styrelsen bidragit med är att vi har upphandlat ett digitalt medlemsregister som sätts i december 2025. Oavsett detta vore den direktdemokrati genom medlemsomröstning som Alinia m.fl. uttryckligen efterlyser en alltför betungande uppgift för en ideellt arbetande styrelse. Det är också uppenbart att det skulle omöjliggöra meningsfull representation av Sveriges sociologförbund på internationella förbundsmöten.

Reaktioner mot styrelsens ISA-brev kom i mitten av november efter det att en engagerad person i den svenska delen av den internationella akademiska bojkottrörelsen mot Israel träffat ISA:s ordförande Geoffrey Players, vilket ledde till mobilisering mot ISA-brevet. "Uppropet till svenska sociologer" (hädanefter uppropet), med samma kritikpunkter som debattartikeln skriven av Alinia m.fl., spreds både nationellt och anmärkningsvärt nog internationellt och resulterade i drygt hundra underskrifter. Styrelsen tog emot uppropet med underskrifterna den 9 december. Uppropets undertecknare, varav omkring fyrtio personer vid tidpunkten var individuella medlemmar i SSF, krävde *i första hand* att styrelsen skulle dra tillbaka ISA-brevet inom tio dagar. *I andra hand* yrkade uppropet på en medlemsomröstning om tillbakadragande av brevet på SSF:s kommande förbundsstämma, som kommer att hållas i mars 2026 i samband med Sociologidagarna vid Linnéuniversitetet. SSF har mer än trehundra femtio individuella medlemmar och styrelsen undersöker i skrivande stund hur en eventuell omröstning bland medlemmar gällande ISA-brevet skulle kunna organiseras utan att skapa en dominoeffekt av förseningar på Sociologidagarna. Vi vill självklart att så många medlemmar som möjligt deltar i omröstningen för att utfallet av densamma på bästa sätt ska kunna representera hur svenska sociologer ser på frågan.

Det verkar vara särskilt upprörande för Alinia m.fl. att SSF:s ISA-brev gör att förbundet finner sig "i lag med" de tyska och österrikiska förbunden. Varför är oklart,

men det påpekas att det enligt respektive nationell lagstiftning kan vara straffbart för dessa förbund att ägna sig åt bojkott. Jag kan bara konstatera att inga sådana skäl anges i dessa två förbunds protestbrev, ej heller i Bogners och Hirschis artikel i *Frankfurter Allgemeine Zeitung* eller i respektive ordförandes muntliga redogörelse av förbundens hållning på ESA-mötet i oktober. De argument som förs fram är, som redan nämnts, i sak desamma som i SSF:s styrelses ISA-brev: det handlar om att försvara den akademiska friheten och särskilt sociologin som en världsomspännande samhällsvetenskaplig disciplin. Det kan tilläggas att i skrivande stund är ISS fortfarande ett fullvärdigt medlemsförbund i ESA. Allt detta visar att SSF:s styrelses ställningstagande knappast är "unikt" som Alinia m.fl. hävdar. Det är bevisligen ett av flera legitima ställningstaganden och som sådant oundgängligt för en livaktig demokratisk diskussion inom sociologin, för att parafrasera den tidigare citerade ISA-ordföranden Geoffrey Pleyers.

Alinia m.fl. gör en stor sak av det som de kallar styrelsens önskan att framstå som "opolitisk" samt påminner om att det inte finns någon neutral "gudsblick" (!). Vi passar på gudsblickargumentet, som slår in öppna dörrar och framstår som mycket malplacerat. När det gäller politik har varken jag eller styrelsen uttalat oss om att sociologin ska vara opolitisk, men vi har sagt att vi (som så vill) *kan* sträva efter att låta våra vetenskapliga resultat tala för sig själva. Som påpekas i ISA-brevet har sociologisk kunskap en inneboende politisk laddning, vilket är ett av skälen till att sociologin är en nagel i ögat på auktoritära regimer. Detta medför dock inte en moralisk skyldighet att som sociolog vara politiskt aktiv eller ta politisk ställning. Ingenstans i brevet skriver vi heller att vi förespråkar neutralitet, men vår uppmaning att värna sociologin som samhällsvetenskaplig verksamhet, inte som politisk-ideologisk dito, tolkas så av Alinia m.fl.

Alinia m.fl. hänvisar till Burawoys begrepp "public sociology" (offentlig sociologi) i sin argumentation för att sociologin alltid måste vara "engagerad". I sitt ordförandetäl inför Amerikanska sociologförbundet 2004 beskriver Burawoy offentlig sociologi som en reflexiv sociologi som på olika vis, genom undervisning, medverkan i medier, tredje uppgiften och politiskt engagemang, sprider sociologisk kunskap utanför akademien (Burawoy 2005).¹ Historiskt sett karaktäriserades Sverige, tillsammans med sina grannländer, av ett slags sociologi som Burawoy kallar "policysociologi", som riktar in sig på att tjäna staten genom att generera instrumentell kunskap (Burawoy 2009:236). En poäng som Alinia m.fl. tycks förbise är att all sociologisk kunskap som skapas för grupper utanför akademien måste vila på det som Burawoy kallar "professionell sociologi". Professionell sociologi beskrivs som den akademiskt inriktade sociologi vars kvalitet garanteras genom sakkunniggranskning, som bedrivs i en mängd överlappande forskningsprogram, som ägnar sig åt empiriskt grundad teoriutvecklande forskning utifrån beprövade vetenskapliga metoder och med förankring i tidigare forskning. Professionell sociologi bygger enligt Burawoy upp den samlade vetenskapliga kunskap

1 Burawoy har senare tolkat innebörden av sitt begrepp om publik sociologi på olika sätt, men i sitt tal inför ASA är han tydlig med definitionerna och nödvändigheten av alla fyra typerna av sociologi och deras ömsesidiga beroende. Alinia m.fl. hänvisar till Burawoy 2021.

om samhället som är sociologins fundament, men som också måste göras tillgänglig för – ”översättas tillbaka till”, som han säger – samhället genom offentlig sociologi, till exempel genom populärvetenskapliga publikationer, debattartiklar eller det som på 1970-talet i Sverige kallades aktionsforskning.

Den engagerade offentliga sociologin kan dock lika lite som den deskriptiva policysociologin ersätta den professionella sociologin. Offentlig sociologi bör, enligt Burawoy, ses som ”the complement and not the negation of professional sociology” (Burawoy 2005:5). Utan professionell sociologi ingen offentlig sociologi. Och utan offentlig sociologi – samt även den andra formen av reflexiv kunskapsproduktion som Burawoy kallar ”kritisk sociologi” (Burawoy 2009:236), det vill säga en sociologi som flyttar gränserna för sociologins forskningsfält *samt kritiskt granskar och reflekterar kring* sociologi som vetenskap och praktik – skulle professionell sociologi stagnera och bli irrelevant.

Man kan förstå Burawoys argument så att sociologin har en offentlig dimension som sociologer har ett ansvar för att engagera sig i, men knappast så att all form av offentlig sociologi ska vara aktivistisk eller aktivt välja sida i politiska konflikter. En sociolog kan ägna sig åt offentlig sociologi genom att engagera sig i allt från undervisning, samverkan, populärvetenskap, debatt och politisk expertverksamhet till politisk aktivism. Offentlig sociologi kan således påverka samhället på många olika sätt, och andemeningen i Burawoys argument är att sociologer ska kliva ned från den professionella sociologins elfenbenstorn och göra sin forskning tillgänglig utanför akademien.

Alinia med kollegor skriver: ”Initiativet Global Sociologists for Palestine [...] illustrerar vad man med den tidigare ISA-ordföranden Michael Burawoy skulle kunna kalla för en global ’public sociology’”. De hävdar att det är ”tondövt” av mig och styrelsen att inte lyssna in de ”många svenska sociologer” som engagerat sig i denna rörelse. Men som debatten efter ISA:s avstängning av ISS visat finns fler tongångar och nyanser i både den internationella och den svenska offentliga sociologin. De flesta sociologer, liksom SSF:s styrelse, är förmodligen eniga om att Israels massaker på palestinier i Gaza och agerande mot palestinierna även på Västbanken är avskyvärda. Men den internationella debatten och ISA-ordförandens egna uttalanden visar att det inte är så enkelt som att därmed vilja stänga av ISS och enhetligt sluta upp bakom en akademisk bojkottkampanj. Offentlig sociologi är inte detsamma som att slå fast *en* moralisk position som alla måste bekänna sig till. Enligt Burawoy utgör offentlig sociologi grunden för en sociologisk gemenskap och solidaritet som bygger på *en mångfald* av perspektiv:

Public sociology should be sure to arrive at public positions through open dialogue, through free and equal participation of our membership, through deepening our internal democracy. The multiplicity of public sociologies reflects not only different publics but different value commitments on the part of sociologists. *Public sociology has no intrinsic normative valence, other than the commitment to dialogue around issues raised in and by sociology.* (Burawoy 2005: 8–9, min kursivering)

I vår samtid är demokratin på global tillbakagång (Haug Andersson 2025). Det framgår med fasansfull tydlighet att de demokratiska värden som en bräcklig och på intet vis perfekt världsordning sagt sig värna är försumbara storheter när det privilegierade, vita, kapitalistiska och patriarkala monstret bestämmer sig för att lämna skamvrån och tala maktspråk. Våg efter våg av moraliskt rättfärdigad vrede och desperation sköljer över våra samhällen, över världen, och många söker en fast punkt, en överordnad katastrof, en princip eller ett rättesnöre att hålla fast vid. Med tanke på SSF:s styrelses mandat att främja sociologin var vårt väl övervägda beslut att i allt detta stå upp för önskan att vårt enda globala sociologiska förbund, Internationella Sociologförbundet, ska stå pall och även fortsättningsvis utgöra en plattform för vetenskapliga möten och kunskapsutbyten oavsett vilka länder dess medlemsförbund verkar inom och oavsett enskilda sociologers politiska engagemang.

ISA-brevet talar varken för eller emot en internationell bojkott av Israel och israeliska institutioner, men påpekar att ett vetenskapligt förbund har som sin främsta uppgift att främja den vetenskapliga disciplinen, inte att vara en politisk aktör. Detta argument kan självklart också användas för att ifrågasätta ISA:s tillfälliga avstängning av Ryska sociologförbundet (RSS), ett beslut som fattades före Pleyers tid som ISA:s president. Pleyers hänvisar till detta beslut i sin ovannämnda artikel, eftersom den tillfälliga avstängningen av RSS anförts av de medlemmar i ISA:s styrelse som förespråkade att också tillfälligt stänga av ISS. På det ovannämnda ESA-mötet med de nationella förbunden i oktober 2025 diskuterades att RSS direkt efter invasionen använde den statligt sanktionerade och felaktiga beteckningen ”konfliktsituation” i ett uttalande präglad av starka eufemismer och har sedermera publicerat inbjudningar till konferenser där kriget behandlats på ett tydligt proryskt sätt (RSS u.å.; RSS 2025). Detta måste ställas mot ISS, som tydligt (dock inte tydligt nog enligt ISA och uppropet) uttalat sig mot massakern i Gaza. Detta diskuterades på mötet som en potentiellt viktig skillnad mellan de båda förbunden; omständigheterna i det ryska och det israeliska fallet är olika och kan ligga till grund för olika behandling av förbunden. En annan sak som diskuterades i samband med detta var betydelsen av ordet ”tillfällig”.

Frågan på den nuvarande SSF-styrelsens bord under mandatperioden 2024–2026 var inte att ta ställning till en tillfällig avstängning av RSS utan att ta ställning till en tillfällig avstängning av ISS. Dock skriver vi i ISA-brevet: ”A scientific association is not primarily a political actor and should not be expected to issue condemnations in international conflicts”, och vidare: ”Suspending academic associations on a national basis isolates colleagues who are working under difficult circumstances and weakens the collective capacity of sociology worldwide to contribute to knowledge and critical understanding” (SSF 2025).

Vad exemplet med RSS visar är att om ett internationellt vetenskapligt förbund väl börjat med att stänga av nationella förbundsmedlemmar i länder med diktatoriska eller autokratiska regimer som begår folkrättsbrott, öppnar det för en uppsjö av följdfrågor. Vilka andra förbund bör tillfälligt stängas av? Vilka staters våldshandlingar och vilket förtryck kräver vi att våra förbund officiellt ska ta avstånd från för att få stanna kvar i ISA-värmen? Det räcker ju inte heller enligt Alinia m.fl. att officiellt ta avstånd. Det

krävs dessutom att man i avståndstagandet använder *specifika ord* och inte minst att *förbundet* utför *specifika politiska handlingar*: ord och handlingar som i fallet Israel–Palestina tydligen dikteras av Global Sociologists for Palestine. Om ISA nu ska ägna sig åt att stänga av nationella förbund behöver ISA själv klargöra tydliga principer för avstängning som tillämpas *lika* på *alla* förbund, oavsett land.

Mellan uppropet och SSF:s styrelse finns i sak inga skilda åsikter gällande det som har skett och nu sker i Gaza. Alinias med kollegors långa genomgång av skälen till att kriget i Gaza uppfyller kriterierna för folkmord och folkrättsbrott har över huvud taget inte med styrelsens ISA-brev att göra. Styrelsen har aldrig ifrågasatt eller protesterat mot internationella utredningar eller domstolar som utreder och beslutar om juridiska benämningar på kriget i Gaza som folkmord och folkrättsbrott. Våra åsikter går isär i fråga om SSF:s styrelses uppgift och i fråga om det meningsfulla i att tillfälligt stänga av ISS.

Efter upppropets milt sagt noggranna granskning av ordval och möjliga tolkningar av dem har SSF:s styrelse gått upppropet till mötes genom att reviderat ISA-brevet. Vi har förtydligat att det är *styrelsen* för SSF som protesterar och att vi med "the devastating consequences of the war in Gaza" (självlärt) avser palestinska civila. Vi har också korrigerat "expulsion/exclude" till "suspension" och "temporary suspension", en felskrivning som Geoffrey Pleyers nogsamt påpekade i sitt svarsmejl. Men Alinia m.fl. fortsätter att fäktas mot väderkvarnar och klänga sig fast vid ordval som om de på något sätt skulle avslöja en dold agenda hos SSF:s styrelse. En sådan agenda finns inte. Det är svårt att se på vilket sätt deras grova vantolkningar av såväl ISA-brevet som min text "Ordföranden har ordet" i *Sociologisk Forskning* nr 4 2025 verkar i Burawoys offentliga sociologiska anda. Det verkar snarare handla om att trumma in en och endast en åsikt om vad som måste göras gentemot ISS.

Jag förstår att det är viktigt att skapa uppmärksamhet för upppropet, Uppsala-deklarationen, Sociologists for Palestine och den internationella BDS-rörelsen ("Boycott, Divestment, Sanctions") i *Sociologisk Forskning* nu när tillfälle ges. Jag är på sätt och vis glad för att ISA-brevet bidragit till att skapa ett sådant utrymme, eftersom det verkar som om rörelsen inte får utrymme i mer inflytelserika medier. Det är viktigt att alla enskilda medlemmar i SSF genom den debatt som förs i detta nummer av *Sociologisk Forskning* kan sätta sig in de olika perspektiv som upppropet och SSF:s styrelse representerar, inte minst inför en medlemsomröstning. Men jag är uppriktigt sagt ledsen för att utrymmet används till att dels upprepa, dels komma med nya grumliga påståenden.

Till exempel: att styrelsen med ISA-brevet skulle motarbeta israeliska kollegor som fördömt "Israels massmord på civila i Gaza och den etniska rensningen på Västbanken", samt även att ISS i ett eget brev angående avstängningen "bekräftat att det råder oenighet inom organisationen om suspensionen, då det finns israeliska sociologer som anser att den är legitim". Här nöjer jag mig med att konstatera att det inte någonstans i dessa två dokument går att utläsa att undertecknande sociologer välkomnar avstängningen. Styrelsen motsäger inget i dessa texter. Man skulle kunna vända på upppropets argument i fråga om åtskillnaden mellan förbund och individ: Vi skulle kunna säga att styrelsen inte är emot enskilda sociologer, vi är emot ISA:s avstängning av ISS.

Grundfrågan är: På vilket vis stärker det upppropets svartvita argument att det finns gråzoner, ambivalens och olika åsikter bland sociologer i Israel?

Till exempel: att Alinias m.fl. genomgång av varför folkmordet i Gaza är ett folkmord och ett brott mot folkrätten slutar med "att tystnad är detsamma som acceptans". Detta är direkt osmakligt i sin antydning att styrelsen skulle ställa sig bakom mordandet av palestinska civila och uttraderingen av Gaza. Saken är den att SSF:s styrelse har uttalat sig som förbundsmedlem i ett internationellt förbund som efterfrågat vår hållning i frågan och att vi *inte valt att duka* frågan i tysthet. Vi har diskuterat och gjort vår röst hörd, men på ett annat sätt än på det som enligt upppropet är korrekt. Det innebär inte att vi ställer oss bakom Israels övergrepp i Gaza.

Till exempel: att upppropets företrädare krävde – ett krav som Alinia m.fl. upprepar – att SSF:s styrelse ska ta tillbaka ISA-brevet senast den 9 december *utan* en demokratisk omröstning bland förbundets medlemmar på grundval av att fyrtio av drygt trehundra femtio medlemmar har skrivit under upppropet. "Inte i vårt namn!" var rubriken på upppropet, som liksom Alinia m.fl. hävdar att styrelsens ISA-brev saknade demokratisk förankring. Detta är ironiskt. Hur ska det förstås? Är det upppropet som representerar SSF:s samtliga medlemmar? Är det kanske just passiv och tyst som den demokratiskt förtroendevalda styrelsen *ska* vara – för att vi inte valt samma ståndpunkt som de?

Till exempel: att det handlar om *ett korrekt* perspektiv blir extra tydligt i det avslutande stycket där Alinia m.fl. hävdar att sociologförbundet "ställt sig på fel sida om historien", detta eftersom "en dag kommer alla att ha varit för en total bojkott i protest mot Israels bosättarkolonialism, etniska rensning och folkmord". Förutom att detta åter väcker frågan om betydelsen av ordet "tillfällig" när det gäller avstängningen av ISS, sägs ingenting om *vad* bojkotten ska resultera i, men vi får förmoda ett lyckligt slut för både Palestina och Israel. Poängen verkar dock vara att "alla" ställer sig bakom en *total* bojkott.

Sveriges sociologförbunds styrelse står som sagt inte på någon sida i fråga om bojkottens vara eller icke-vara. Styrelsen står för att fri sociologisk forskning är en internationell angelägenhet och att ett politiskt fristående nationellt sociologförbund *inte* är att likställa med en statlig institution och att det inte heller är en representant för sin stat. Man kan också upprepa att styrelsen, med Burawoys tidigare citerade ord, står för "en mångfald av offentliga sociologier [och] värdeengagemang" och att vi således förfäktar den minsta gemensamma nämnaren för denna mångfald av offentliga sociologier, nämligen "engagemang för dialog kring frågor som tas upp av och genom sociologin" (Burawoy 2005:9, min översättning).

Åsa Wettergren (ordförande) & Styrelsen för Sveriges Sociologförbund

Referenslista

- Bogner, A. & C. Hirschi (2025) "Weltverbesserung auf Kosten der Wissenschaftsfreiheit", *Frankfurter Allgemeine Zeitung* den 4 september.
- Burawoy, M. (2005) "For Public Sociology", *American Sociological Review* 70(1): 4–28.
- Burawoy, M. (2021) *Public Sociology. Between Utopia and Anti-Utopia*. Cambridge: Polity Press.
- Haug Andersson, S. (2025) "Inskränkningar i yttrandefriheten när demokratin tappar mark", Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet den 13 mars 2025, <https://www.gu.se/nyheter/inskrankningar-i-yttrandefriheten-nar-demokratin-tappar-mark>.
- Pleyers, G. (2025) "Facts and Rigour at the Core of the Sociological Ethos", <https://www.isa-sociology.org/en/about-isa/executive-committee/presidential-corner-23/facts-and-rigour-at-the-core-of-the-sociological-ethos> den 22 september 2025.
- RSS (u.å) "A letter from Russian Society of Sociologists for the ESA NA meeting", https://pts.org.pl/wp-content/uploads/2022/04/To-ESA-regarding-ROS-letter_FIN.docx.
- RSS (2025), "International Scientific and Practical Conference 'The Black Sea–Mediterranean Region in the Russian National Security System. On the 80th Anniversary of Victory in the Great Patriotic War'", https://www-ssa-rss-ru.translate.google/index.php?id=2114&page_id=19&x_tr_sl=auto&x_tr_tl=en&x_tr_hl=en&x_tr_pto=wapp.
- SSF (2025) "Reviderat brev från SSF styrelse till ISA", <https://www.sverigessociologforbund.se/nyheter/2025/12/17/reviderat-brev-frn-ssf-styrelse-till-isa>.
- SSF (u.å.) "Stadgar", <https://www.sverigessociologforbund.se/stadgar>.
- Wettergren, Å. (2025) "Ordföranden har ordet", *Sociologisk Forskning* nr 4: 441–442.

Designsociologi i teori och praktik

– *en introduktion*

Abstract

In recent years, design-oriented approaches have gained increasing attention within the social sciences and humanities. This article introduces and discusses *design sociology*, an interdisciplinary field that combines sociological theory with design methods. While the approach has been explored in international journals and books, there is a lack of Swedish literature addressing the topic. The purpose of this article is therefore to introduce design sociology and, through empirical examples, illustrate how it can be applied in practice.

According to Professor Deborah Lupton, a leading scholar in the field, design sociology can be divided into three orientations: *sociology of design*, which analyses how design is influenced by social and cultural contexts; *sociology through design*, where design is used as a tool for sociological inquiry; and *sociology with design*, which involves collaboration between sociologists and designers or design researchers. Drawing on Lupton's framework, the article discusses a previously conducted project in elderly care as an example of design sociology in practice. The article concludes with reflections on the opportunities and challenges of integrating design sociology into sociological research and higher education.

Keywords: Design sociology, sociology, design methods, experiences, institutional ethnography

DESIGNORIENTERADE ANSATSER HAR blivit ett allt vanligare sätt att inom humaniora och samhällsvetenskaperna utforska komplexa samhällsfrågor i en föränderlig och oförutsägbart värld (Jewitt et al. 2020). Det finns flera olika fält och inriktningar som är grundade i designbaserade metoder och teorier. Industriell design, systemdesign, människa–dator–interaktionsdesign och tjänstedesign (Otto & Smith 2013) är bara några exempel. Andra exempel på designorienterade ansatser är designetnografi (Pink et al. 2022), designantropologi (Gunn et al. 2013), spekulativ design (Dunne & Raby 2013), kritisk design (Bardzell & Bardzell 2013; Bardzell et al. 2012), normkritisk och normkreativ design (Wikberg & Jahnke 2018), reflekterande design (Sengers 2005) och designaktivism (Bieling 2019).

En designinriktning som aktualiserats under senare tid i internationell litteratur är designsociologi (*Design Sociology*). Professor Deborah Lupton (2018), som har en bakgrund inom sociologi och medie- och kulturstudier, är här en av förgrundsgestalterna. Lupton beskriver i artikeln "Towards design sociology" hur sociologiska teorier och designbaserade metoder med fördel kan kombineras när syftet är att hantera komplexa

frågor och ta itu med samhällsutmaningar. Den tvärdisciplinära ansatsen kan bidra till att bredda och utveckla såväl sociologisk forskning som designforskning (Lupton 2018).

I en nationell kontext har designsociologi ännu inte rönt någon större uppmärksamhet. Det saknas, enligt min bedömning, i stort sett svensk litteratur som behandlar området. Mot denna bakgrund är syftet med artikeln att introducera designsociologi och att genom empiriska exempel illustrera hur designsociologi kan omsättas i praktiken. Vidare är syftet att bidra till en sociologisk diskussion om designsociologins relevans, möjligheter och utmaningar för sociologisk forskning och högre utbildning i Sverige.

I artikelns första del, "Designsociologi i teori och praktik", presenterar jag vad som kännetecknar designsociologi. Med stöd i andras och egen forskning ger jag även några exempel på designsociologiska forskningsprojekt. I artikelns andra del, "Designsociologi – möjligheter och utmaningar", resonerar jag kring hur ansatsen kan vara användbar i sociologisk forskning, men också vilka utmaningar som finns. I denna del reflekterar jag även kring möjliga vägar framåt för designsociologin i både forskning och högre utbildning.

Designsociologi i teori och praktik

Designorienterade ansatser har fått stort genomslag inom antropologin (Otto & Smith 2013) och etnografin (Pink et al. 2022), men det är fortfarande relativt få sociologer som sysslar med designforskning (Lupton 2018). Lupton (2018) ramar in tre olika men sammanhängande inriktningar av designsociologi. Den första inriktningen kallar Lupton för "sociologi om design" (*the sociology of design*). Det rör sig om sociologisk forskning som studerar professionella designers diskursiva och materiella praktiker. Inriktningen intresserar sig även för de sociokulturella och politiska sammanhang i vilka design ingår. Idéer, designartefakter och andra materiella objekt som designer använder sig uppmärksammas tillsammans med de fysiska rum och platser som de verkar i. Den andra inriktningen är "sociologisk forskning genom design" (*sociology through design*). I denna typ av forskning använder sig sociologer av designmetoder och designkoncept som redskap i sin forskning för att utveckla sociologisk kunskap. Den tredje inriktningen, slutligen, är "sociologi med design" (*sociology with design*), det vill säga sociologisk forskning som utförs i samarbete med designforskare.

Liksom för många andra discipliner har förväntningarna på sociologisk forskning förändrats över tid. Forskningen knyts alltmer till begrepp och slutmål som *innovation* och *impact*. I linje med denna utveckling ställer forskningsfinansierare krav på delaktighet och engagemang hos användare, intressenter och externa aktörer. Designsociologi har, enligt Lupton (2018), mycket att erbjuda i detta avseende då ansatsen med fördel kan användas i tillämpad, praktikbaserad och framtidsorienterad sociologisk forskning. På motsvarande sätt kan sociologin, genom sociologiskt orienterade teorier och metoder, bidra till att designer och designforskare får en mer fördjupad förståelse av kontexter, social interaktion samt människors beteenden och behov.

Som framgår i Luptons (2018) sammanställning hämtar designsociologi inspiration

från olika designinriktningar och fält. En form av designpraktik som handlar om att ifrågasätta invanda värderingar, normer och antaganden är *reflekterande design* (Sengers et al. 2005). Denna inriktning har beröringspunkter med *kritisk design*, som syftar till att väcka kritiska frågor och utforska alternativa framtider (Bardzell & Bardzell 2013; Bardzell et al. 2012), samt med *normkritisk design*, som blottlägger och utmanar normer och föreställningar, ofta med koppling till exempelvis kön, ålder, etnicitet, klass, sexuell läggning, funktionsvariation med mera (Ehrnberger 2017). Även *spekulativ design* intresserar sig för framtidsscenarioer. Denna ansats används för att skapa reflektion och debatt kring framtidens möjligheter och utmaningar (Dunne & Raby 2013). *Design thinking* är en designbaserad metod för problemlösning och idéutveckling. Denna ansats praktiseras inom olika områden, exempelvis i affärsverksamhet, informationsteknologi och policyutveckling (Kimbell 2011, 2012). I korthet innebär den att designers kreativa och reflekterande arbetssätt används som en metod för att förstå och hantera komplexa problem i olika praktiska sammanhang (Johansson-Sköldberg, Woodilla & Çetinkaya 2013). *Co-design och participatory design* (deltagande design) är ansatser som är förknippade med social förändring. Här betonas aspekter som samarbete, samskapande och samproduktion mellan olika aktörer i samhället (Bjögvinsson et al. 2012). Social förändring är också ett bärande tema i *kontradiktorisk design* och *designaktivism* som ofta anses vara en form av politisk aktivism som strävar efter inkludering av marginaliserade grupper (Lenskjold et al. 2013).¹

Det finns olika exempel på projekt där designsociologi har omsatts i praktiken. I ett projekt om digital hälsa arbetade Lupton (2017) med designer, konsument- och vårdgrupper, myndigheter och aktörer från privat sektor. Deltagarna fick i en designworkshop, i form av ett så kallat *living lab*, kartlägga utbudet av digitala hälso- teknologier, det vill säga digitala verktyg, system och tjänster som används för att skapa, dela eller analysera information om hälsa och vård. Det kunde exempelvis röra sig om hälsoappar för egenmonitorering, patientportaler/e-journaler, vårdappar, och digitala medicintekniska hjälpmedel. Syftet var att de skulle identifiera vilka teknologier som användes och vilka sociala relationer som berördes av dem. Med stöd i kartläggningen diskuterades sedan både möjligheter och utmaningar med de nuvarande teknologierna. Därefter fick deltagarna spekulera kring framtida digitala hälso- teknologier och reflektera kring deras användningsområden, möjligheter och utmaningar med hjälp av storyboards. Projektet visade bland annat att digitala hälso- teknologier skapar nya möjligheter att dela och utveckla kunskap om hälsa, men att vissa grupper fortfarande utesluts från full delaktighet. För att teknologierna ska användas ansvarsfullt krävs tydligare samverkan mellan olika aktörer, klargörande av deras roller samt ökat fokus på etik, integritet och datasäkerhet (Lupton 2017).

I ett annat designsociologiskt projekt (Lupton & Michael 2017) undersöktes, med stöd av spekulativa och designbaserade metoder, allmänhetens förståelse av personlig dataövervakning. En central del av projektet bestod i att deltagarna fick reflektera

1 Denna sammanställning bygger framför allt på ett urval av Luptons (2018) beskrivning av olika designinriktningar, vilken jag också hänvisat till i en tidigare studie (Isaksson 2025).

kring hur personliga data skapas och vilka som har tillgång till dem. Deltagarna fick också föreställa sig en framtida "personlig datamaskin" och reflektera kring vilka funktioner en sådan skulle kunna ha. Utöver den personliga datamaskinen fick deltagarna även designa en datamaskin som skulle kunna samla in information och data om en annan person som de känner. Med utgångspunkt i dessa påhittade och spekulativa datamaskiner kunde forskarna fånga in och analysera deltagarnas uppfattningar om bland annat digital övervakning och personlig integritet.

Med hänvisning till Duggan, Lindley och McNicol (2017) beskriver Lupton (2018) ett forskningsprojekt där deltagande designfiktion användes som ett sätt att låta elever och lärare vid en engelsk skola föreställa sig framtidens utbildning. Forskarna intresserade sig för hur utbildning skulle kunna organiseras på andra sätt än genom nutidens nyliberala modeller. Eleverna tog fram spekulativa scenarier och prototyper i form av bland annat noveller, tecknade serier och fotografier. Forskarna kunde i analysen av det elevproducerade materialet blottlägga utmaningar som eleverna upplevde i skolan i dag. Bland annat framträdde teman som hopplöshetskänslor och prestationskrav. De konstaterade också att deltagande designfiktion kan vara ett kreativt verktyg för att föreställa sig alternativa framtider.

Ett annat exempel på hur designsociologi kan omsättas i praktiken återfinns i en studie som befinner sig i skärningspunkten mellan sociologi, hälsa och medicin. Här lyfter Cibir et al. (2023) fram hur designsociologin kan bidra till utvecklingen av "the sociology of health and medicine". Utifrån en designbaserad metod som växlar mellan forskning, idéutveckling, problemlösning och prototypframtagning diskuterar Cibir et al. (2023) hur politiska åtgärder i samband med covid-19-pandemin påverkat ojämställdheten och andra former av ojämlikhet.

Med stöd i Luptons (2018) definition av designsociologi har jag i en tidigare studie och artikel diskuterat och placerat in två egna forskningsprojekt i det designsociologiska fältet (Isaksson 2025). Den gemensamma nämnaren för projekten var att de handlade om hur samhällseliga strukturer, normer och maktrelationer kan blottläggas genom erfarenheter. Relationen mellan människors erfarenheter och samhällsstrukturer är en av sociologins kärnfrågor, och inom sociologin finns åtskilliga traditioner och teorier som studerat och analyserat det (Smith 1987, 2005). Dess utforskande med hjälp av just designsociologiska ansatser kan dock, enligt min bedömning, betraktas som ett område under utveckling. För att illustrera och ytterligare exemplifiera hur designsociologi kan omsättas i praktiken går jag djupare in på ett av de projekt som jag i den tidigare studien kortfattat diskuterat som ett exempel på designsociologi (Isaksson 2025). Nedan vidareutvecklar jag på vilka sätt detta projekt, som handlade om innovation och jämställdhet inom äldreomsorgen,² berörde relationer mellan erfarenheter och strukturer, och hur detta kom att visualiseras i designkoncept med inspiration från bland annat normkritisk design, spekulativ design och reflekterande design. Närmare bestämt syftade projektet till att identifiera och synliggöra hur utmaningar inom

2 Projektet, "Ojämställdhet som drivkraft för innovation – pilotprojekt", finansierades av Sveriges innovationsmyndighet Vinnova.

äldreomsorgen kan hanteras genom en kombination av ett jämställdhets- och innovationsperspektiv. Med hjälp av ett normkritiskt och designbaserat arbetssätt undersöktes hur personalens erfarenheter och vardagspraktiker kan ge upphov till nya förståelser av innovation bortom den teknikfokuserade diskurs som är förhärskande på området. Målet var att visa hur innovation och jämställdhet kan förstärka varandra samt att genom konkreta designkoncept lyfta fram dolda arbetsmoment och kompetenser inom en ofta undervärderad, kvinnodominerad yrkesgrupp.

Kvinnors (dolda) erfarenheter av omsorgsarbete i äldreomsorgen

Den kvinnodominerade omsorgssektorn har länge präglats av en stark diskurs och idé om att teknisk och digital utveckling är nödvändig för att säkerställa kvalitet i framtidens vård och omsorg (Isaksson 2025). Inte bara omsorgssektorn kännetecknas av ett starkt teknikfokus. Hela samhället genomsyras av vad som inom forskningen brukar benämnas teknologisk determinism, där tekniken ses som oundviklig och den främsta drivkraften bakom samhällsförändring. Detta har länge intresserat exempelvis fältet Human-Computer Interaction (HCI). Inom HCI synliggörs och ifrågasätts de normer och maktstrukturer som formar teknik och dess användning. Teknik ses inte som något neutralt, utan som bärare av samhälleliga värderingar och antaganden. Genom att använda design som ett kritiskt och reflekterande verktyg bidrar HCI till att utmana dessa normer och skapa mer inkluderande teknologier, där frågor om makt och social förändring blir en integrerad del av teknikens utveckling (O'Neill, Birk & Mandryk 2021). Utöver den här typen av forskning som problematiserar teknologisk determinism finns det även forskning som under decennier diskuterat hur innovation, däribland teknisk och digital utveckling, är maskulint kodat. "Innovatören", "uppfinnaren" eller "entreprenören" har historiskt sett framför allt förknippats med en man (Alsos et al. 2013; Wajcman 2010).

I det aktuella projektet, om innovation och jämställdhet inom äldreomsorgen, blev det påtagligt hur den teknikrelaterade diskursen påverkar personalen, hur de ser på sig själva och utvecklingen av omsorgssektorn. När vi i ett tidigt skede i projektet ställde frågor om hur personalen ser på utveckling av omsorgssektorn, vilka idéer om potentiella innovationer de har, blev merparten av intervjupersonerna tysta. Med tanke på rönen inom tidigare forskning är det sannolikt att kvinnorna inte uppfattade sig som bärare av "viktiga" idéer och lösningar, eftersom innovation fortfarande är maskulint kodat. När vi i stället, efter en självkritisk analys av hur vi ställt frågorna på ett sätt som förmodligen också bidrog till att reproducera en traditionell (maskulin) syn på innovation, bad personalen att berätta om "en vanlig dag" på jobbet framträdde en tydlig bild av att kvinnorna dagligen löste otaliga problem och utmaningar på kreativa sätt. De hade flera idéer som omsatts i arbetssätt men såg dem inte som något "innovativt" eller "märkvärdigt", sannolikt för att de inte var tekniska och digitala till sin karaktär. De bar med sig tyst kunskap och erfarenheter som var nödvändiga för att lösa arbetsuppgifterna och ge god omsorg. Vi ställde oss då frågan: Var får den här typen av erfarenheter plats i den tekniskt och digitalt orienterade diskursen om välfärdssektorns

framtid? Vidare väcktes frågorna: Hur värderas/(o)synliggörs dessa erfarenheter och lösningar i förhållande till tekniska och digitala lösningar? Och slutligen: Kan det finnas exempel på när teknik och tekniska innovationer inte bidrar till bättre kvalitet och omsorg, utan tvärtom leder till merarbete för personalen? (Isaksson et al. 2018).

Med stöd i analysen av erfarenheterna utvecklades sedan designkoncept vilkas syfte var att fungera som diskussions- och reflektionsobjekt. Dessa lyftes bland annat in i ett workshopmaterial som omfattade filmer och kortare texter där koncepten beskrevs. I anslutning till varje koncept fanns även ett antal diskussionsfrågor. Detta workshopmaterial har senare använts som utbildningsmaterial i kommuner och i samband med kompetenshöjande insatser för personal inom vård- och omsorgssektorn som rört digitalisering, innovation och jämställdhet inom sektorn. Nedan presenteras designkoncepten och därefter återkommer jag till den designsociologiska process som ledde fram till dem.

Brukargeneratoren

I våra intervjuer beskrev delar av personalen hur de upplevde att ny teknik införs utan att hänsyn tas deras specifika arbetsförhållanden. Ett konkret exempel rörde ett IT-system som skulle optimera hemtjänstpersonalens resor mellan brukare. En verksamhet tog in ett system som i grunden var skapat för fordon, exempelvis lastbilar. Systemet tog därför inte hänsyn till att restiden för hemtjänstpersonal, som många gånger går eller cyklar mellan sina brukare, kan variera på grund av exempelvis väderförhållanden som med- eller motvind, kuperad terräng, uppförs- eller nerförsbacke och andra förhållanden som kan medföra att restiden varierar beroende på färdriktning. För att inte få avvikelser i systemet löste personalen problemet genom att lägga in fiktiva brukare och personnummer i systemet, det vill säga stopp på vägen som inte existerade i verkligheten. Detta gjorde de alltså enbart för att skapa ”korrekt” restid i systemet (Andersson et al. 2019).

I syfte att synliggöra dessa erfarenheter och personalens osynliga (och innovativa) arbete tog vi fram ett designkoncept som vi kallade för brukargeneratoren (se figur 1). Brukargeneratoren är en slumpgenerator som tar fram en fiktiv brukare med personnummer. Med reglaget anges den tid som personalen anser sig behöva för att ta sig mellan punkt A och punkt B. Detta skrivs ut på ett kort som personalen tar med sig till datorn där den fiktiva brukaren läggs in i ruttoptimeringssystemet för att få fram en tid som mer stämmer överens med den tid det i realiteten tar för hemtjänstpersonal på cykel eller till fots att ta sig från punkt A till punkt B. Brukargeneratoren illustrerar hur personalen får kompensera för och arbeta runt bristfällig teknik (teknik som enligt den dominerande diskursen är nödvändig för att säkerställa kvalitet inom sektorn) i sitt dagliga arbete. Att det krävs manuell handpåläggning för att ett IT-system inte tagit hänsyn till de speciella förutsättningar som råder inom sektorn i fråga innebär att en lösning som skulle förenkla i stället skapar merarbete i ett annat led (Andersson et al. 2019). I det workshopmaterial som togs fram med beskrivningar av koncepten avslutades just detta exempel med diskussionsfrågorna:

- Vilka workarounds (provisoriska lösningar) har vi i vår verksamhet på grund av att man inte tagit full hänsyn till de specifika behov och förutsättningar som finns här?
- Finns det teknik i verksamheten som är kopplad till vissa arbetsmoment som egentligen innebär merarbete?
- Hur skulle arbetsmomenten kunna lösas i stället?

Figur 1. Brukargeneratoren. Foto: David Molander

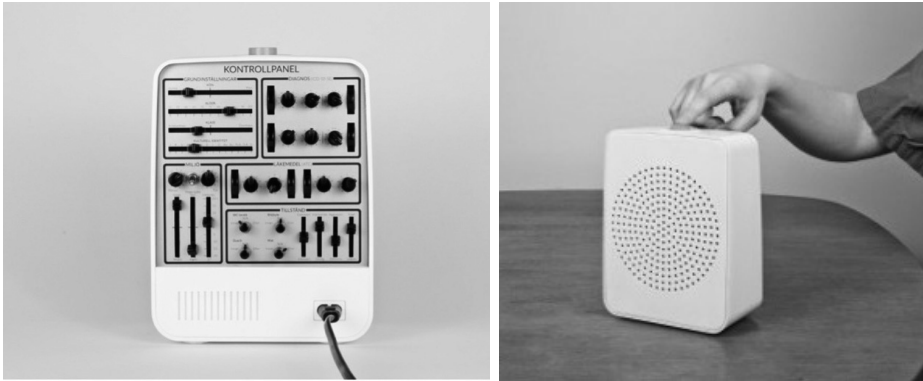
Brukargeneratoren konceptualiserar en befintlig praktik – en *workaround* – genom att omsätta den i en teknisk artefakt som producerar ett kort med en fiktiv brukare. Genom denna visualisering synliggörs hur det digitala systemet disciplinerar personalen och framställer arbetsmoment som avvikande, samtidigt som den illustrerar hur en informell praktik reproducerar och temporärt förhandlar systemets maktrelationer.

Vårdradion

Mycket av arbetet inom hemtjänsten består i att försöka stilla äldre personers oro. Det är en del av att ge god omsorg, men det är också nödvändigt för att personalen ska kunna genomföra sina arbetsuppgifter såsom att ge medicin och mat, att duscha de äldre personerna och att sätta på stödstrumpor. I projektet berättade en kvinna som arbetat inom hemtjänsten under många år att hon brukade sjunga en viss sång för en äldre kvinnlig brukare som hade kognitiv svikt. Brukaren tyckte mycket om den sången och den gjorde henne lugn. Detta medförde att personalen kunde ge brukaren den omsorg och genomföra de insatser som behövdes. För att visualisera denna erfarenhet och tysta kunskap, inte minst i ljuset av den dominerande teknikdiskursen, tog vi fram konceptet "Vårdradion". Radion har en mycket enkel framsida och en knapp överst som är enkel att trycka på. Baksidan är däremot betydligt mer komplex

och innehåller flera olika reglage och knappar – bland annat information om kön, klass, ålder, diagnos, vårdssituation och humör för stunden (se figur 2 och 3). Dessa knappar symboliserar den bakomliggande kunskap som krävs från personalens sida för att kunna avgöra vilken sång som passar bäst att sjunga för vilken brukare och vid vilket tillfälle. Vårdradion illustrerar således hur sjungandet av en sång (vilket kan verka som en trivial handling) kan te sig som en väldigt komplex företeelse om den skulle få en teknisk lösning (Isaksson 2025). Denna komplexitet återspeglades också i diskussionsfrågorna som avslutade detta exempel i workshopmaterialet:

- Om inte allt går att överföra till teknik, hur säkerställer vi då att den här typen av kunskap inte går förlorad i den teknikorienterade effektiviseringen i äldreomsorgen?
- Vilka andra handlingar underlättar och löser problem i vardagen och hur kan vi se till att dessa sprids?

Figur 2 och 3. Vårdradion: baksida respektive framsida. Foto: David Molander

Vårdradion illustrerar genom en teknisk artefakt den till synes enkla omsorgshandlingen att sjunga för en äldre person. Denna materialisering synliggör den komplexa kunskap och de erfarenhetsbaserade avvägningar som ligger till grund för omsorgshandlingar och som riskerar att osynliggöras i föreställningar om teknologi som ett nödvändigt, effektivt och kostnadsbesparande alternativ.

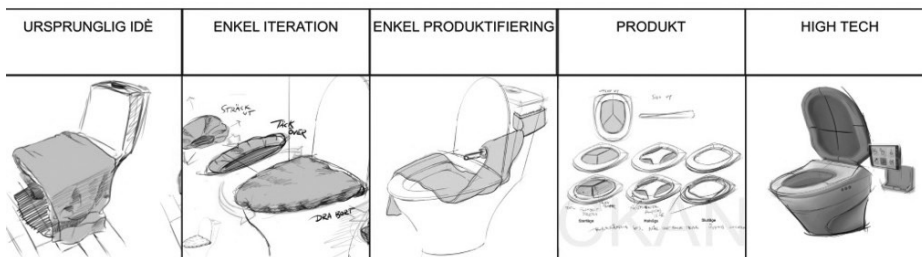
Handduk på toaletsitsen eller en intelligent toalett?

Personal inom äldreomsorgen beskrev under intervjuerna hur toaletter och toalettbesök kan uppfattas som obehagliga av många äldre, särskilt av personer med kognitiv svikt. Det stora vattenfyllda hålet i toalettstolen kan upplevas som skrämmande och bidra till att de äldre inte vill besöka toaletten. En kvinna inom äldreomsorgen berättade hur personalen löst situationen genom att lägga en handduk över toalettstolen för att få den äldre att slippa se det vattenfyllda hålet och våga sätta sig ner.

Den äldre personen stod med ryggen mot toalettstolen och precis innan hen nådde toalettssitsen drog personalen undan handduken. Precis som sången i exemplet med vårdradion kan handduken betraktas som en tämligen enkel men helt central lösning på en svårighet. Det här exemplet kom också att väcka tankar kring vilken plats en sådan här typ av lösning har i den teknikorienterade epok som vård- och omsorgssektorn liksom flera andra sektorer gått in i. I det här fallet valde vi att visualisera tankegångarna och personalens erfarenheter genom olika skisser och designer av toalettstolen (Isaksson et al. 2018). Skisserna illustrerar olika (spekulativa) sätt att lösa utmaningen med att få en äldre person att besöka toaletten. De visar på hur allt ifrån en enkel handduk till en högteknologisk toalettstol egentligen kan fylla samma funktion, det vill säga bidra till att en äldre person går på toaletten utan att uppleva obehag eller rädsla. Längst till vänster i illustrationen återfinns ”ursprungsidén”, det vill säga handduken på toaletten. Därefter, som en enkel iteration, skulle man kunna tänka sig någon form av engångsprodukt (liknande ett skoskydd som används inomhus på blöta skor) som sätts på toaletten. Med en enkel produktifiering skulle någon form av mekanik – till exempel en vev – kunna adderas så att lösningen inte blev beroende av personal som håller i handduken. Steget därefter illustrerar lösningen som en mer renodlad produkt – ett inbyggt skydd som kan öppnas och stängas. Sista steget visar hur en ”high tech”-lösning skulle kunna se ut: den intelligenta toalettstolen, som utöver att rymma den funktion handduken fyller också har en rad andra tekniska funktioner.

En följdfråga som uppkom i relation till dessa spekulativa lösningar var: Vilken lösning värderas sannolikt högst och varför? (Isaksson et al. 2018). I workshopmaterialet var följande diskussionsfrågor även kopplade till exemplet för att väcka frågor om innovation och teknik:

- När betraktar vi något som en innovation?
- Innovationen i traditionell bemärkelse är ofta synonymt med teknik, men behöver det verkligen vara det?
- Vilka strukturer har vi för att ta hand om idéer i de olika stegen?
- Var landar en idé om en intelligent toalett och vad gör vi med en lösning som en handduk på toaletten?
- Vilka idéer värderar vi högst och vilka får mest resurser?

Figur 4. Handduk på toalettstolen. Skiss: Einar Arreman

Konceptet "Handduken på toalettstolen" utgår från en enkel och vardaglig omsorgspraktik och problematiserar genom visualiseringar gränsen mellan vardagligt kunnande och det som benämns innovation. Genom att successivt "produktifiera" den ursprungliga lösningen synliggörs hur idéer från omsorgens praktik riskerar att osynliggöras som innovationer om de inte antar en teknologisk eller kommersiell form.

Projektet och koncepten som exempel på designsociologi

När projektet genomfördes för drygt tio år sedan betraktades och beskrevs det inte som designsociologi. Det var först sedan jag kommit i kontakt med Deborah Luptons artikel "Towards design sociology" (Lupton 2018) som jag började se projektet och de framtagna koncepten som exempel på designsociologi i praktiken.

Som framgått tidigare delar Lupton (2018) in designsociologin i tre inriktningar: "sociologi om design", "sociologisk forskning genom design" och "sociologi med design". Projektet med tillhörande koncept kan placeras in i den andra respektive tredje inriktningen, då jag som sociolog samverkade med forskare inom design (och även med forskare inom arkitektur och statsvetenskap) och då vi tillsammans praktiserade designbaserade metoder. Inom ramen för projektet genomförde vi intervjuer och observationer, och med inspiration från några av de designfält som nämnts ovan – reflekterande design, kritisk och normkritisk design – omsatte vi sedan våra iakttagelser i fysiska designkoncept med tillhörande workshopmaterial.

Vårt arbete hämtade vidare inspiration från en ansats som kallas Research through Design (RtD) – en inriktning som Lupton (2018) inte tar upp i sin översikt av designsociologi, men som enligt min tolkning kan relateras till det hon benämner "sociologisk forskning genom design". RtD är en forskningsansats som anammar metoder och processer från designpraktiker och ser dessa som fruktbara forskningsmetoder. Den kunskap som genereras, ofta med stöd också av andra insamlingsmetoder, omsätts och "paketeras" i en designartefakt (Zimmerman & Forlizzi 2014).

Enligt Frayling (1993) kännetecknas just *RtD* av att kunskap utvecklas genom själva den kreativa processen, där tänkandet sammanfaller med görandet och resultaten ofta antar formen av artefakter snarare än enbart text. En RtD-inspirerad design- och forskningsprocess kan inledas med en insamling av data eller information samt genomgång av relevant litteratur och forskning. Med stöd i den information som samlats in designas ett objekt som bidrar till att utveckla ytterligare information och kunskap. Denna nya kunskap kan i sin tur leda till att ytterligare objekt skapas eller till att mer data samlas in. Designcykeln kan upprepas i nya iterationer (Herriot 2019).

Projektet inom äldreomsorgen byggde på en liknande designprocess som vi i projektgruppen har utvecklat och tillämpat även i fler projekt (Isaksson et al. 2017). Processen består av följande steg: *kartlägga, visualisera, reflektera/diskutera* och *utveckla lösningar*. I det första steget görs en genomgång av tidigare forskning inom området. Observationer och/eller intervjuer genomförs med relevanta aktörer inom ramen för den kontext som projektet berör. Det kan, som i det projekt denna artikel presenterat, röra sig om intervjuer med medarbetare och/eller med ledningspersoner inom

en organisation. I detta steg kan det även bli aktuellt med textanalyser av olika slag för att utforska exempelvis policyer, styrdokument och webbsidor med mera. Med stöd i denna kartläggning och de empiriska data som samlats in omsätts kunskapen inte ”bara” i rapporter, ppt-presentationer och vetenskapliga artiklar, vilka är vanliga kommunikationskanaler inom forskning. I det andra steget omsätts och visualiseras kunskapen i stället i designkoncept. I det tredje steget används designkoncepten som diskussionsobjekt i organisationen, exempelvis i samband med workshoppar och/eller utbildningstillfällen. Det kan också vara så att designkoncepten används i andra sammanhang, så att koncepten kan leda till diskussion och reflektion utanför den kontext inom vilken de togs fram (Isaksson et al. 2017). Ett exempel är det workshopmaterial som togs fram i anslutning till designkoncepten. Det tredje steget öppnar ibland för utveckling och innovation. Syftet med designkoncepten är primärt att de ska väcka diskussion och reflektion samt bidra till kunskapsutveckling. Koncepten är i sig inte ”lösningar” på problem eller produkter som ska nå en marknad. Men genom att de bidrar till diskussion och reflektion kan de också leda till att ”verkliga lösningar” så småningom utvecklas.

Den ansats vi har utvecklat och tillämpat kännetecknas av att de olika stegen inte behöver följa efter varandra i en linjär process. Exempelvis kan en kartläggning följas av visualisering av koncept, som i sin tur innebär utveckling om kunskap som bidrar till att ytterligare kartläggning behöver genomföras och så vidare.

Det är den ovan beskrivna designsociologiska ansatsen, med inspiration från bland annat RtD, reflekterande design och (norm)kritisk design, som resulterade i de koncept jag presenterat ovan. Teoretiskt sett var projektet grundat i institutionell etnografi (IE), en ansats med tydliga sociologiska rötter som utvecklades av den kanadensiska sociologen och feministen Dorothy E. Smith (1987, 1990, 2001, 2005, 2006). Smith ställde sig kritisk till traditionell sociologi som enligt hennes mening utgick från abstrakta begrepp. Hon utvecklade därför vad hon själv benämnde en ”alternativ sociologi”: i stället för abstrakta begrepp måste den vardagliga erfarenheten stå i centrum. En annan central del av IE handlar om att kartlägga ”styranderelationer”, det vill säga de makt- och kunskapssystem som styr handlingar och beslut i olika samhällskontexter. Ansatsen kännetecknas därför av att forskningen börjar i det lokala och konkreta men söker förstå hur dessa erfarenheter är förbundna med bredare sociala ordningar (Smith 2005, 1987; Smith & Griffith 2022).

I linje med institutionell etnografi och Smiths (1987, 2001, 2005) resonemang betraktades omsorgspersonalens erfarenheter som en väsentlig kunskapskälla. Genom att tillämpa designsociologiska principer kunde vi blottlägga och visualisera hur maktrelationer, samhälleliga normer och ”styranderelationer” återspeglas i deras erfarenheter (Andersson et al. 2019). Koncepten kunde sedan användas som diskussionsunderlag inom berörda organisationer. Workshopmaterialet har, som tidigare nämnts, gjort det möjligt även för andra organisationer att ta del av designkoncepten i samband med kunskapshöjande insatser och erfarenhetsutbyte för exempelvis personer inom vård och omsorg som handlat om innovation och digitalisering inom sektorn. Uppföljningar har visat att koncepten och workshopmaterialet bland annat har bidragit till diskussioner

mellan omsorgspersonal och ledning om hur arbetssituationen ser ut för personal inom äldreomsorgen och vilka behov det finns av organisatoriska förändringar och förändrade arbetssätt. Koncepten, såsom brukargeneratoren (ytterligare exempel finns beskrivna i Isaksson et al. 2018), har bidragit till att synliggöra hur personal inom äldreomsorgen tvingas uppväga bristfällig teknik och orimliga arbetsvillkor genom egna, informella lösningar. Detta illustrerar vad Schön (1986) benämner "reflektion-i-handling", som handlar om att yrkesutövare inom olika områden ständigt behöver analysera och omforma sitt handlande medan de agerar för att hantera situationens komplexa och oförutsägbara villkor.

Fler studier behöver genomföras för att vi ska kunna bedöma vilka långsiktiga förändringar koncepten kan bidra till, men på kort sikt har de redan haft tydlig betydelse. Genom att ge vissa praktiker fysisk form har koncepten inte bara synliggjort omsorgspersonalens "reflektion-i-handling", utan också gjort det möjligt att diskutera var ansvaret för de strukturella problemen egentligen ligger. Som en av informanterna i studien uttryckte saken: "Nu lyfter ni ansvaret från mina axlar uppåt i hierarkin, dit det hör hemma" (Andersson et al. 2019, min översättning). Detta innebär att designarbetet fungerat som ett verktyg för att synliggöra strukturella hinder och omfördela ansvar till organisatoriska och politiska nivåer där förändring bör ske.

Med stöd i Luptons (2018) definition går det sammantaget att argumentera för att projektet kan placeras in i det designsociologiska fältet och ses som ett exempel på designsociologi i praktiken, även om det vid tiden för genomförandet inte diskuterades som ett designsociologiskt projekt. Det involverade forskare inom design, sociologi och statsvetenskap. Designbaserade metoder tillämpades, och forskarna samverkade med svenska kommuner och omsorgspersonal inom hemtjänst och vid äldreboenden. De tre designkoncepten kan i sig förstås som empiriska uttryck för designsociologi i praktiken då de synliggjorde och problematiserade makt, relationer och strukturer i det kvinnodominerade omsorgsarbetet. I "*Brukargeneratoren*" synliggörs hur personalen hanterar de motsättningar som uppstår när styrningssystem och tekniska lösningar inte tar hänsyn till det praktiska arbetets villkor. När dessa erfarenheter materialiseras som en artefakt framhävs den relation mellan människa och system som präglar omsorgsarbetet. "*Vårdradion*" lyfter fram den erfarenhetsbaserade och kroppsliga kunskap som ofta marginaliseras i den teknikorienterade diskursen om innovation och illustrerar hur värden som omsorg, empati och situerat omdöme riskerar att osynliggöras i tekniska standardiseringsprocesser. I "*Handduken på toalettstolen*" problematiseras slutligen gränsen mellan vardagligt kunnande, däri inbegripet nödvändigt omsorgsarbete, och det som betraktas som innovation. Detta aktualiserar sociologiskt centrala frågor om värde, erkännande och makt i arbetslivet.

Genom att belysa dessa praktiker med stöd av ett sociologiskt ramverk, i detta fall institutionell etnografi, blir det möjligt att förstå design inte bara som en metod för problemlösning, utan också som ett sociologiskt verktyg för att synliggöra hur strukturer, diskurser och institutioner formar människors vardagliga handlingar. Designsociologin bidrar därmed till att överskrida gränsen mellan att forska *om* och att forska *genom* design och gör det möjligt att på ett designbaserat sätt studera hur social

ordning skapas, upprätthålls och kan utmanas genom materiella och organisatoriska praktiker.

Designsociologi – vidare möjligheter och utmaningar

Lupton (2018) argumenterar för att det finns flera möjligheter med designsociologi. Samarbetet mellan designer och sociologer möjliggör en djupare förståelse av sociala frågor genom designpraktiker. Designforskare och designer kan bidra med designbaserade metoder i sociologin, medan sociologiska teorier har mycket att säga om hur design formar och formas av sociala praktiker och sammanhang. Sociologin bidrar därtill med fördjupade perspektiv och teorier om social ojämlikhet och maktrelationer. Designsociologins fokus på reflexivitet i designprocessen kan bidra till att designer blir mer medvetna om sina antaganden och värderingar. Som tidigare nämnts är det också vanligt att forskningsfinansiärer ställer krav på delaktighet och engagemang hos användare, "behovsägare" och aktörer utanför akademien. Genom designbaserade metoder har designsociologin potential att tillgodose sådana krav och engagera olika användare i forskningsprocessen på kreativa sätt (Lupton 2018).

Designsociologin har förstås teoretiska influenser och släktskap med tidigare designtraditioner. Suchman (1995) visade redan för flera decennier sedan hur design kan göra arbete synligt genom att uppmärksamma de ofta osynliga, relationella och situerade aspekterna av människors praktik, men betonade samtidigt att det alltid är en politisk handling som formar vad som erkänns som arbete. I linje med detta framhåller Bødker et al. (2022) hur designverktyg och designmaterial kan användas för att gestalta utmaningar och möjligheter, både nuvarande och framtida eller spekulativa. Vidare lyfter Bødker et al. (2022) fram att designmetoder är konstruktiva redskap för att skapa utbyten mellan aktörer med olika bakgrund och möjliggöra icke-experters aktiva deltagande. Inom den spekulativa traditionen ger Haraway (2016) viktiga perspektiv genom sitt arbete med *speculative fabulation*, där hon visar hur berättelser och fiktioner också kan användas som redskap för att utforska alternativa framtider och etiska förhållningssätt till vår samtid. Genom fabulerande praktiker föreslår hon en form av design och berättande som bjuder in både vetenskap och konst att "stanna i trubblat" och gemensamt föreställa sig mer hållbara och rättvisa världar.

Sammantaget visar detta hur designsociologi kan förstås som en ny och framväxande inriktning som dock står i aktiv dialog med etablerade traditioner inom designforskning, deltagande design och delvis även den feministiska vetenskapsteori där Haraway (2016) kan inplaceras. Samtidigt skiljer sig designsociologin från dessa genom sitt uttalade mål att tillämpa och vidareutveckla sociologisk teoribildning i och genom designpraktik. Ambitionen är en annan än inom de designinriktningar som designsociologi hämtar inspiration från, exempelvis spekulativ design (Dunne & Raby 2013), där sociologisk teori kan influera designpraktiken utan att utgöra en självklar utgångspunkt. Så som jag tolkar Lupton (2018) är en central premiss för designsociologin att alltid låta sociologisk teori och analys utgöra själva kärnan i den designbaserade forskningspraktiken.

Att involvera "slutanvändare" i designprocesser är en etablerad och självklar utgångspunkt inom flera designtraditioner. Syftet är ofta att skapa bättre produkter, tjänster eller system genom att låta användarnas erfarenheter och behov påverka designbesluten. Min uppfattning är att designsociologi bygger vidare på den här typen av metoder, men dess särdrag ligger i att denna form av deltagande inte enbart förstås som ett sätt att förbättra designens funktionalitet, utan som en sociologisk praktik för att skapa kunskap om samhälle, makt och sociala relationer.

Det som gör designsociologin fruktbar är enligt min mening just detta att den förenar sociologins analytiska och teoretiska ambitioner med designens kreativa och deltagande metodik. Medan det inom olika designfält är självklart att arbeta *med* användare, är det inom sociologin mindre vanligt att arbeta *genom* design som metodologiskt och teoretiskt verktyg. Designsociologi möjliggör därför nya former av sociologiskt arbete, där design inte bara används för att illustrera eller tillämpa teori, utan också som ett aktivt sätt att generera sociologisk kunskap om, med och genom design.

Det finns enligt Lupton (2018) en del utmaningar med designsociologin, och jag själv har erfarenhet av några av dem. I tidigare samverkansprojekt där en designsociologisk ansats har tillämpats har det förvisso visat sig att de framtagna designkoncepten har upplevts som betydelsefulla pedagogiska verktyg för diskussion och reflektion inom ramen för bland annat organisationers jämställdhets- och mångfaldsarbete. Koncepten har vidare beskrivits som centrala för att göra abstrakta normer, utmaningar och problem mer konkreta genom visualisering i fysiska ting, vilket bidragit till att skapa engagemang bland de aktörer som både medverkat till att ta fram koncepten och deltagit i de efterföljande diskussionerna (Isaksson et al. 2017). Det vi däremot har noterat är att det är viktigt att tidigt bygga ett förtroende mellan forskarna och de externt deltagande aktörerna. De externa parterna upplever visserligen att frågor och komplexa utmaningar blir mer konkreta och greppbara genom designkoncepten. Men innan dessa koncept finns på plats, under själva forsknings- och designprocessen, upplever de tvärtom att det är svårt att förstå vad ett designkoncept över huvud taget är, vad det kan komma att bli och vilken funktion det kommer att fylla. Därför har vi i tidigare projekt arbetat mycket med kunskapshöjande aktiviteter för att låta externa parter få inblick i vad en designprocess är, vad som kännetecknar normkritisk design och vad syftet med designkoncepten är. Att visa upp tidigare exempel på designkoncept, presentera i vilka sammanhang de har tagits fram och säga något om vilka reflektioner de har väckt är viktigt för att skapa engagemang och förtroende bland externa parter som kanske inte är vana vid designorienterade processer i samband med forsknings- och utvecklingsprojekt.

Som sociolog var jag tidigare inte heller van vid att tänka och utveckla sociologiskt orienterad kunskap "genom design". Det var till en början en utmaning för mig att tillsammans med designer och designforskare omsätta teori, frågeställningar och resultat i fysiska ting. För att något ska bli begripligt genom ett designkoncept behöver tydliga avgränsningar göras, och jag funderade själv på om komplexiteten och djupet i de frågeställningar vi utforskade då skulle försvinna. Jag upptäckte dock att designkoncepten snarast bidrog till djup, engagemang och kritiska reflektioner. Det

ska dock framhållas att det finns personer som upplevt designkoncepten (och processen som har lett fram till dem) som inte bara kritiska och komplexa, utan också som mycket provocerande. Koncepten blottlägger och utmanar normer och kan därmed uppfattas som provocativa. Det behövs således en beredskap för att hantera detta och också ett tydliggörande av vem som ansvarar för att de reflektioner som lyfts också tas till vara och omsätts i nya praktiker. När vi tidigare exempelvis har arbetat med designkoncept som en del i organisationers arbete med jämställdhet och mångfald, har en central aspekt av projekten varit att involvera ledningen vid berörda arbetsplatser för att säkerställa att de reflektioner som görs tas till vara i det vidare förändringsarbetet (Isaksson et al. 2017).

Avslutande reflektioner – designsociologi i forskning och högre utbildning

Då den svenska litteraturen om designsociologi är begränsad har denna artikel syftat till att introducera designsociologi som fält, illustrera hur designsociologi kan omsättas i praktiken och bidra till en sociologisk diskussion om designsociologins relevans i sociologisk forskning inklusive dess möjligheter och utmaningar. Som jag har argumenterat för i artikeln kan designsociologin erbjuda fruktbara sätt att kombinera sociologi med designbaserade metoder och teorier. Det handlar om tvärvetenskapliga samarbeten som kan skapa engagemang bland externa parter och bidra till att konkretisera abstrakta företeelser, maktrelationer och normer genom visualisering i designkoncept. Dessa koncept kan fungera som reflektions- och diskussionsobjekt i olika sammanhang, även i sammanhang där syftet är att nå makthavare och beslutsfattare. Koncepten i föreliggande studie användes exempelvis som diskussionsunderlag i samband med ett seminarium som anordnades av Sveriges kommuner och regioner (SKR).

Samtidigt finns det, precis som i annat tvärvetenskapligt arbete, utmaningar när olika metoder och teorier ska mötas. Likaså kan externa parter som involveras ställa sig kritiska och frågande till själva ansatsen, då det kan vara svårt att förstå och föreställa sig vad processen/projekten ska leda till. En ansats inspirerad av designsociologi kan därför, som jag framhållit tidigare, behöva stödjande material för att samverkansaktörer ska förstå syftet och metoden.

Det finns exempel på studier som rör design och sociologi inom högre utbildning. Colling-Dogrul och Herrick (2022) utforskar exempelvis samspelet mellan sociologi och design i ett tvärvetenskapligt orienterat utbildningsinitiativ. I studien parades sociologi- och designstudenter ihop för att undersöka social rättvisa och reformer inom det straffrättsliga systemet genom visuell berättarteknik. Sociologistudenterna hade i uppgift att genomföra en sociologisk analys av brott, rättvisa och social ojämlikhet, medan designstudenterna fokuserade på att utveckla kunskaper om och färdigheter i att kommunicera den här typen av sociala frågor. Studenterna fick sedan kritiskt reflektera kring hur sociologiska berättelser kan visualiseras och hur design kan vara ett kraftfullt verktyg för påverkan och engagemang. Därmed tangerade diskussionerna

och reflektionerna olika perspektiv på metoder för forskning, kommunikation och påverkansarbete.

Både ur ett internationellt och ur ett nationellt perspektiv hade det varit intressant med fler studier om hur designsociologi kan tillämpas av sociologistudenter i högre utbildning. Hur kan designsociologi bidra till en utveckling av både teori och metod i sociologiska kurser och utbildningsprogram? Hur kan designsociologin främja tvärvetenskapliga samarbeten mellan sociologi och designorienterade utbildningar, vilket i sin tur kan bidra till utvecklingen av nya teoretiska och metodologiska perspektiv på både gamla och framväxande samhällsutmaningar?

Då designsociologi kan användas för att visualisera normer och maktrelationer kan ansatsen sannolikt bidra till att studenter stärker sin förmåga att kritiskt diskutera och reflektera kring diskriminerande och exkluderande samhällsnormer. Dessutom tillhandahåller designsociologi genom sina praktiska designmetoder konkreta verktyg för att operationalisera och tillämpa sociologiska teoribildningar. Genom att låta studenter skapa egna designobjekt eller analysera objekt som tagits fram av andra kan de tränas i att använda sociologisk teori i visuellt baserad analys och kritik. På så sätt kan de utveckla en djupare förståelse av sociologisk teori och göra det som ibland upplevs som abstrakt till något mer konkret. Att kombinera sociologi med design kan också bidra till en tvärvetenskaplig lärmiljö där studenter inom sociologi möter studenter inom design, såsom i den ovannämnda studien. Liksom inom forskningen, där mötet mellan sociologer och designer/designforskare kan bidra till ömsesidigt lärande och nytänkande lösningar på problem (Lupton 2018), kan utbytet studenter emellan bidra till nya perspektiv på komplexa frågor och samhällsutmaningar.

Författarens tack

Författaren vill rikta ett tack till Camilla Andersson, Emma Börjesson, David Molander och Einar Arreman för deras värdefulla arbete i projektet. Reflektionerna kring projektet som ett exempel på designsociologi är författarens egna.

Författarpresentation

Anna Isaksson är docent i sociologi vid Högskolan i Halmstad. Hennes forskning handlar bland annat om hur designsociologi och normkritisk design kan användas i studier av arbetsliv och högre utbildning.

E-post: anna.isaksson@hh.se

Referenser

- Alsos, G. A., E. Ljunggren & U. Hytti (2013) "Gender and innovation: State of the art and a research agenda", *International Journal of Gender and Entrepreneurship* 5(3): 236–256. <https://doi.org/10.1108/IJGE-06-2013-0049>
- Andersson, C., R. Maze & A. Isaksson (2019) "Who cares about those who care? Design and technologies of power in Swedish elder care", *Proceedings of the Nordic Design Research Conference: Who Cares?* 8.
- Bardzell, J. & S. Bardzell (2013) "What is "critical" about critical design?", *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI'13)*, ACM, 3297–3306. <https://doi.org/10.1145/2470654.2466451>
- Bardzell, S., J. Bardzell, J. Forlizzi, J. Zimmerman & J. Antanitis (2012) "Critical design and critical theory: the challenge of designing for provocation", *Proceedings of the Designing Interactive Systems Conference (DIS'12)*, ACM, 288–297. <https://doi.org/10.1145/2317956.2318001>
- Bieling, T (2019) *Design (é) Activism*. Milano: Mimesis International.
- Bjögvinsson, E., P. Ehn & P.-A. Hillgren (2012) "Design Things and Design Thinking: Contemporary Participatory Design Challenges", *Design Issues* 28(3): 101–116. https://doi.org/10.1162/DESI_a_00165
- Bødker, S., C. Dindler, O. S. Iversen & R. C. Smith (2022) "What Are the Tools and Materials of Participatory Design?", i S. Bødker, C. Dindler, O. S. Iversen & R. C. Smith, *Participatory Design. Synthesis Lectures on Human-Centered Informatics*. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-02235-7_6
- Cibin, R., T. Stöckelewa, A. Denis & S. Strid (2023) "The use of the Design Sociology approach in pandemic research", i *Sociology of Health and Medicine in the Public Arena During the Covid-19 Pandemic*, ESA RN16 Midterm Conference.
- Collins-Dogrul, J., & J. Herrick (2022) "Pairing Sociology with Design", *Contexts* 21(4): 58–65. <https://doi.org/10.1177/15365042221131085>
- Duggan, J. R., J. Lindley & S. McNicol (2017) "Near future school: World building beyond a neoliberal present with participatory design fictions", *Futures* 94: 15–23. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2017.04.001>
- Dunne, A. & F. Raby (2013) *Speculative everything: Design fiction and social dreaming*. Cambridge: MIT Press.
- Ehrnberger, K. (2017) *Tillblivelser. En trasslig berättelse om design som normkritisk praktik* (doktorsavhandling, Kungliga tekniska högskolan).
- Frayling, C. (1993) *Research in art and design*. Royal College of Art Research Papers 1(1). London: Royal College of Art.
- Gunn, W., T. Otto & R. C. Smith (red.) (2013) *Design anthropology: Theory and practice*. New York: Routledge.
- Haraway, D. J. (2016) *Staying with the trouble: Making kin in the chthulucene*. Duke University Press Books. <https://doi.org/10.1215/9780822373780>
- Herriott, R. (2019) "What kind of research is research through design?", paper framlagt vid IASDR 2019, Manchester, Storbritannien.

- Isaksson, A (2025) "Design Sociology in Action: Exploring and Visualizing Gendered Experiences". Sociological Research Online. <https://doi.org/10.1177/13607804251349726>
- Isaksson A., Börjesson E., Andersson C. & Ehrnberger, K (2018) I Berg M, Fors V, Willim E (Red). *Samverkansformer: Nya Vägar För Humaniora Och Samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur AB, s. 153–173.
- Isaksson A., E. Börjesson, M. Gunn, C. Andersson & K. Ehrnberger (2017) "Norm critical design and ethnography: Possibilities, objectives and stakeholders", *Sociological Research Online* 22: 232–252.
- Jewitt, C., S. Price & K. Leder Mackley (2020) *Interdisciplinary insights for digital touch communication*. Cham: Springer Open.
- Johansson-Sköldberg, U., J. Woodilla & M. Çetinkaya (2013) "Design thinking: Past, present and possible futures", *Creativity and Innovation Management* 22(2): 121–146. <https://doi.org/10.1111/caim.12023>
- Kimbell, L. (2011) "Rethinking Design Thinking: Part I", *Design and Culture* 3(3): 285–306. <https://doi.org/10.2752/175470811X13071166525216>
- Kimbell, L. (2012) "Rethinking Design Thinking: Part II", *Design and Culture* 4(2): 129–148. <https://doi.org/10.2752/175470812X13281948975413>
- Lupton, D. (2017) "Digital health now and in the future: Findings from a participatory design stakeholder workshop", *Digital Health* 3. <https://doi.org/10.1177/2055207617740018>
- Lupton, D. & M. Michael (2017) "'Depends on Who's Got the Data.' Public Understandings of Personal Digital Dataveillance", *Surveillance & Society* 15(2): 254–268. <https://doi.org/10.24908/ss.v15i2.6332>
- Lupton, D (2018) "Towards design sociology", *Sociology Compass* 12(1): e12546. <https://doi.org/10.1111/soc4.12546>
- O'Neill, D., M. V. Birk & R. L. Mandryk (2024) "Unpacking norms, narratives, and nourishment: A feminist HCI critique on food tracking technologies", *Proceedings of the CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (CHI '24), 11–16 maj 2024, Honolulu, USA. ACM, New York, USA, 1–20. <https://doi.org/10.1145/3613904.3642600>
- Otto, T. & R. C. Smith (2013) "Design anthropology: A distinct style of knowing", W. Gunn, T. Otto & R. C. Smith (red.) *Design anthropology*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003085195>
- Pink, S., V. Fors, D. Lanzeni, M. Duque, S. Sumartojo & Y. Strengers (2022) *Design ethnography: Research, responsibilities, and futures*. Routledge.
- Sengers, P., K. Boehner, S. David & J. J. Kaye (2005) "Reflective design", *Proceedings of the 4th Decennial Conference on Critical Computing, between sense and sensibility* (CC '05). ACM, New York, USA, 49–58. <https://doi.org/10.1145/1094562.1094569>
- Schön, D. A. (1986) *Educating the reflective practitioner: Toward a new design for teaching and learning in the professions*. Jossey-Bass.
- Smith, D. E. (1987) *The everyday world as problematic: A feminist sociology*. Boston: Northeastern University Press.

- Smith, D. E. (2005) *Institutional ethnography: A sociology for people*. Lanham: AltaMira Press.
- Smith, D. E. & A. I. Griffith (2022) *Simply institutional ethnography: Creating a sociology for people*. Toronto: University of Toronto Press.
- Suchman, L. (1995) "Making work visible", *Communications of the ACM* 38(9): 56–64. <https://doi.org/10.1145/223248.223263>
- Wajcman, J. (2010) "Feminist theories of technology", *Cambridge Journal of Economics* 34(1): 143–152. <https://doi.org/10.1093/cje/ben057>
- Wikberg Nilsson, Å. & M. Jahnke (2018) "Tactics for Norm-Creative Innovation", *She Ji: The Journal of Design Economics and Innovation* 4(4): 375–391. <https://doi.org/10.1016/j.sheji.2018.11.002>
- Zimmerman, J. & J. Forlizzi (2014) "Research Through Design in HCI", 167–189 i J. Olson & W. Kellogg (red.) *Ways of knowing in HCI*. New York: Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4939-0378-8_8

Att poetisera – att teoretisera

Abstract

Richard Swedberg has put the theme of “theorizing” on the international sociological agenda. The article begins by exploring the surprising parallels that can be found between Swedberg’s *The Art of Social Theory* and the work of the Romantic writer Friedrich von Hardenberg. The thesis is that the latter’s ideas about poeticization, the Romantic operation, the art of invention, experimentation, and the use of analogy can help to cast light on the process that Swedberg calls theorizing. In a second step, these arguments are further developed with the help of the German sociologist Gerhard Schulze’s reflections on the sociological craft, particularly his thoughts on the sociological gaze and the sociological-operational intelligence. The aim is to make a contribution to the following questions: What are we doing when we theorize in sociology? How can we learn to become better at theorizing? The overall aim of the article is primarily explorative.

Keywords: theorizing, poeticizing, the romantic operation, the sociological gaze, sociological-operational intelligence.

TILL PENSIONÄRSLIVETS FÖRDELAR hör att man inte längre behöver vara så målmedveten. Det innebär bland annat att man kan kosta på sig att läsa lite huller om buller. Sålunda slumpade det sig att jag ungefär samtidigt läste Richard Swedbergs *The Art of Social Theory* (2014a) och Johan Redins *Ars inventrix. En studie av Friedrich von Hardenbergs (Novalis’) paraestetiska projekt* (2003), den senare en doktorsavhandling i estetik från Uppsala. Swedbergs bok kretsar kring hur man teoretiserar, utvecklar ny teori, inom området samhällsvetenskap. Centrala teman är därvidlag: observation, namngivning, begreppsbildning, typologier, analogier, metaforer, mönster och, som kronan på verket, förslag på förklaringar. Hardenbergs projekt handlar i Redins läsning om uppfinnandets konst, om att experimentera, om att upptäcka nya variationer och kombinationer av ting, idéer och begrepp inom ramarna för något som kallas den romantiska operationen.

Till min förvåning började de båda texterna efter ett tag att kommunicera med varandra. Jag försökte lägga örat nära intill för att om möjligt höra vad som sades, och fick även så småningom lust att själv delta i samtalet. Det följande är ett försök att fånga upp något av vad som då sades mellan oss (två texter och undertecknad). Möjligen är detta ett intressant exempel på så kallad serendipitet. Jag mer eller mindre snubblade över och fann något som jag från början inte alls sökte efter eller förväntade mig skulle finnas där.

Richard Swedberg behöver naturligtvis ingen presentation i ett sociologiskt sam-

manhang. Det behöver däremot Friedrich von Hardenberg. Jag börjar därför med en kort sådan. Därefter säger jag något, också förhållandevis kort, om argumentationsgången i Swedbergs bok, med fokus på vad han kallar förstudiefasen. Sedan tar jag upp en del tankar och idéer hos Hardenberg så som de framställs och anförts i Redins bok. Efter ett preliminärt bokslut styr jag åter in på lite mer ordnade sociologiska banor i form av den tyske sociologen Gerhard Schulzes bok *Soziologie als Handwerk* (2019), som bland annat behandlar ett par teman som tillför en del nya komponenter och vidareför resonemang i anslutning till Hardenberg och Swedberg.

Syftet med artikeln är att i slutändan bidra med något till den på många sätt gåtfulla frågan: Vad är det egentligen vi gör när vi teoretiserar inom sociologin (och även i andra sammanhang)? Och i förlängningen: Hur kan vi lära oss själva och andra att bli bättre på att teoretisera? Målsättningen är att med hjälp av Hardenberg, Swedberg och Schulze utveckla ett intresseväckande och fruktbart perspektiv på teoretiserande inom sociologin, ett perspektiv som kan stimulera till vidare eftertanke på området och möjligen även på sikt påverka hur sociologi bedrivs och lärs ut. De tre nämnda kompletterar varandra på så sätt att de tillsammans bidrar till att ge en fylligare bild av vad teoriarbete inom sociologin innebär. Forskningsområdet i fråga befinner sig i mångt och mycket ännu i en explorativ fas, då det inte minst gäller att inventera vad som finns att tillgå i form av uppslag, teman och begrepp som kan visa sig vara både fruktbara och användbara. Detta ställer krav på kreativitet, flexibilitet och öppenhet inför det oväntade; det handlar i detta sammanhang om att se och utforska nya möjligheter snarare än att tillhandahålla definitiva resultat.

En romantiker

Friedrich von Hardenberg levde under åren 1772–1801. Han kom från en adlig familj i tyska Thüringen. Efter studier vid universiteten i Jena, Leipzig och Wittenberg avlade han en juristexamen i juni 1794. Men det som framför allt fångade hans intresse var den samtida filosofin och litteraturen. Hardenberg kom att tillhöra den tidiga tyska romantiken, den så kallade Jena-romantiken, med bröderna Friedrich och August Wilhelm Schlegel, Ludwig Tieck och i viss mån även Friedrich Wilhelm Joseph Schelling. I samband med en publikation från 1798 valde Hardenberg att publicera sig under pseudonymen Novalis. Ungefär vid denna tidpunkt påbörjade han en andra yrkesutbildning, närmare bestämt vid bergsakademin i Freiberg i Sachsen, en av den tidens främsta tekniska läroanstalter. Han avled på grund av sjukdom redan i mars 1801. Till Hardenbergs publikationer, varav en del publicerades först efter hans död, hör aforismsamlingen *Blütenstaub*, diktcykeln *Hymnen an die Nacht*, essän *Die Christenheit oder Europa* och romanen *Heinrich von Ofterdingen*. Därtill efterlämnade han en stor mängd mer eller mindre ofärdiga anteckningar.

Teoretiseringsprocessen

Richard Swedberg har fört upp det tidigare i hög grad negligerade eller styvmoderligt behandlade temat ”att teoretisera, teoriarbete” (*theorizing, theory work*) på den internationella sociologiska dagordningen. Förutom redan nämnda bok kan nämnas den av honom redigerade samlingsvolymen *Theorizing in Social Science: The Context of Discovery* (2014b). I det följande skall jag redogöra för några av grundtankarna i *The Art of Social Theory* så som jag uppfattar dem (alla sidhänvisningar i detta avsnitt är till denna bok).¹

Den mer eller mindre färdiga teorin, såvida man inte övertar en redan färdig sådan, föregås av en teoretiseringsprocess inom ramarna för vad Swedberg kallar en förstudie. Denna process sträcker sig från det att man gör de allra första observationerna fram till det att man presenterar ett försök till en förklaring av något som fångat ens uppmärksamhet och intresse. Vad är det som sker under processens gång?

Det hela tar alltså sin början med observationer.² Det handlar om att skaffa sig kännedom, så rik som möjligt, om någon företeelse. För observationsprocessen presenteras ett par tumregler. Den första utsäger: saker och ting är inte vad de tycks vara. Man skall inte förbli vid det första ögonkastet och intrycket utan söka sig vidare. I detta ryms en invit att röra sig bort från det kända och förtrogna, däribland de egna förutfattade meningarna, mot det okända och främmande. Den andra tumregeln utsäger: allt slags information som vi inhämtar via observation kan vara till hjälp. Här gäller att allt är tillåtet. Även introspektion eller självakttagelse är en möjlig informationskälla. Syftet med observationsprocessen är att generera uppslag och idéer kring något som vi vill veta mer om, något som i slutändan tarvar en förklaring.

Observationsfasen följs av faser som inbegriper att till att börja med namnge det eller de fenomen som man stött på och vill veta mer om, sedan att konstruera begrepp för dem och vidare att eventuellt utveckla typologier eller klassifikationer med vilkas hjälp man sorterar sitt material. Särskilt utförlig och mångfasetterad är Swedbergs framställning av begreppsbildningsprocessen. De nämnda stegen bidrar alla till den begynnande teoriutvecklingen, varvid gäller att ”before the results have been reached, speculation should be the rule” (79). Den som spekulerar lämnar det välbekanta bakom sig och rör sig in i en (ännu så länge) mer eller mindre okänd terräng.

1 I en något senare artikel talar Swedberg försiktigt om ”an emerging movement, in the sense of scholars with a common intellectual project” (Swedberg 2017:190). En nyare samlingsvolym på området är *Die Praxis soziologischer Theoriebildung* (2024) med bidrag på tyska – dock med två undantag: Mikael Carleheden, ”Unchain the Beast! Pluralizing the Method of Theorizing”, och Richard Swedberg, ”Teaching Theorizing: A Personal Memoir”. Efter att denna text antagits för publikation har utkommit *Teoretiskt hantverk. Om teoretiserandet i samhällsvetenskaplig forskning* (2025).

2 Swedberg understryker dock vikten av att komma väl förberedd: en tränad blick för det sociala, förtrogenhet med sociologiska begrepp, mekanismer och teorier, tumregler för hur man kommer vidare och mer därtill (se ”Part 2: Preparing for Theorizing”).

Teoretiseringsprocessen inbegriper även att göra bruk av analogier och metaforer samt att utläsa mönster i det material som man arbetar med. Om dessa tillvägagångssätt heter det: "One of their strenghts is precisely that they are able to proceed in ways that formal logic cannot. Another is that they are helpful in coming up with new approaches to things" (81). Med hjälp av analogier och metaforer genomför vi förflyttningar. En analogi överflyttar något på något annat ("hjärnan fungerar som en dator"), en metafor liknar något vid något annat ("storstaden är ett socialt laboratorium"). Det som inte alls liknar något vi tidigare stött på är svårt att få fatt i; tanken får så att säga inget fäste. Med hjälp av analogier och metaforer får vi ett första fäste som gör det möjligt för oss att gå vidare, att ta nästa steg.³ Det behöver knappast påpekas att analogier och metaforer även kan leda vilse, men under upptäcktsfasen behöver man inte rädas dem. Att finna ett mönster innebär i sin tur att företa någon form av syntes, att bli varse företeelser som förhåller sig till varandra på så sätt att de bildar ett mönster. Analogier, metaforer och mönster gör vårt tänkande mer dynamiskt och innovativt, hjälper oss att få fatt på det nya och får oss att se något förtroget på ett nytt sätt.

Vad som kröner teoretiseringsprocessen under förstudiefasen är förslaget till en förklaring av det fenomen som väckt vårt intresse och som vi valt att studera. Swedberg är tydlig med att detta är det yttersta syftet med empiriskt förankrad forskning inom samhällsvetenskaperna. Att lansera en förklaring innebär att presentera en gissning om vad som är förklaringen till något, i bästa fall en korrekt gissning. Charles S. Peirce kallade detta för "abduktion". Av central betydelse i detta sammanhang är experimentet, inklusive tankeexperimentet. Man varierar förutsättningarna – ibland under kontrollerade former, ibland under friare former – för att se om utfallen skiljer sig åt. Om så är fallet är man något på spåren.

Swedberg lyfter likaså fram föreställningsförmågan eller den skapande fantasin (*imagination*) som betydelsefull. Denna förmåga inbegriper flera saker: att syntetisera en mångfald, att se nya möjligheter, att föreställa sig vad som *inte* är fallet (till exempel platser som inte finns), att göra oväntade och lekfulla kombinationer, att associera fritt, att drömma sig bort etc. Att kunna göra alla dessa saker bidrar till ett framgångsrikt teoretiserande (även om det ofta är svårt att säga exakt hur). Vidare framhåller Swedberg vikten av att man får tillgång till sitt förmedvetna, omedvetna, undermedvetna eller hur man nu vill benämna det ("what is deep down"). Detta är ett område som dagens kognitionsvetenskap är i färd med att utforska. Hur använder sig människor, medvetet eller omedvetet, till exempel av analogier, metaforer och mönster när de tänker och resonerar?

Att teoretisera inbegriper ett kunnande eller en skicklighet som kan läras ut och som därmed också är utvecklingsbar. Vi kan lära oss att observera bättre, att bli bättre

3 "Vi behöver nya metaforer för att kunna beskriva livets processer", skriver filosofen Fredrik Svenaeus i en recensionsessä om den så kallade nya biologin. På väg ut är "maskin- och informationsmetaforer" till förmån för sådana som hämtas från den "dynamiska systemteorin", som till exempel "kanalisering" (se Svenaeus 2025).

på begreppsbildning, bättre på att använda oss av analogier på ett fruktbart sätt och bättre på att komma fram med förklaringar, det vill säga bättre på att gissa.⁴

Den romantiska operationen

Friedrich von Hardenberg levde och verkade ett bra tag före det att sociologin fick sitt namn och långt innan den etablerade sig som en universitetsdisciplin. Det framstår därför som högst överraskande att Hardenberg skulle kunna kasta något som helst ljus över temat teoretiserande inom sociologin och besläktade ämnesområden. Att så dock är fallet hoppas jag att åtminstone antydningssvis kunna visa i det följande. För att undvika onödiga komplikationer går jag inte direkt till Hardenbergs texter utan håller mig till hur de presenteras, diskuteras och ymnigt citeras i Johan Redins avhandling. Den sistnämnde är dock på intet vis ansvarig för de läsningar och användningar av hans text som jag gör. Jag citerar i det följande både från Redin (R) och via honom från Hardenberg (H).⁵

Den tankevärld som i hög grad var bestämmande för Hardenbergs reflektioner och skrivelser var den tyska filosofin efter Kant. Under 1790-talet utgjorde den lilla universitetsstaden Jena en brännpunkt för den allra senaste utvecklingen inom den tyskspråkiga filosofin. I diskussionerna som försiggick där utkristalliserade sig två olika förslag på hur filosofin skulle kunna föras vidare efter Kant. En gruppering menade att utgångspunkten måste vara en självvident grundsats, en första obetingad sådan som så att säga är sin egen grund, och att filosofin måste sikta mot att framlägga ett avslutat system. En annan gruppering menade att en sådan filosofi inte låter sig genomföras och att sökandet efter en första grundsats, något absolut som det kom att heta, var en felaktig väg att gå. I stället betonade man filosofins provisoriska och oavslutade karaktär; den var snarast att se som en aldrig avslutad, till sin natur oändlig uppgift. Hardenberg anslöt sig till den senare tankeriktningen. ”Genom det frivilliga försakandet av det absoluta framträder den oändligt fria aktiviteten hos oss” (H:67–68), heter det hos honom. Det absoluta kan bara vara en riktpunkt som vi på sin höjd kan sträva mot och närma oss. Och någon obetingad första grundsats föreligger inte. Så mycket för att kontextualisera Hardenberg i den tidens filosofiska landskap.

Hardenberg lovprisade den hemlighetsfulla vägen som leder inåt. Ge akt på dig

4 I en nyare artikel resonerar Swedberg kring egna erfarenheter från att lära ut konsten att teoretisera inom ramarna för en doktorandkurs i sociologi som han genomfört upprepade gånger vid universitet i flera länder. Fokus ligger på praktiska övningar snarare än läsning; ”you cannot learn to theorize just by reading” (Swedberg 2024:420). Det gäller även att befria sig från den seglivade föreställningen att man först läser in sig på teori och sedan tillämpar denna i sin forskning.

5 För mina syften är frågan om huruvida Redin tolkar Hardenberg rätt av mindre betydelse. Min utgångspunkt är Hardenberg presenterad och tolkad av Redin. Kanske kan jag dock nämna att jag själv tidigare har sysslat med Hardenberg och att Redins avhandling enligt mitt förmenande utgör en mycket gedigen och tankeväckande läsning av denne. Valen av citat är naturligtvis styrda av mitt kunskapsintresse: Vad kan man finna hos Hardenberg som på ett eller annat sätt belyser teoretiseringsprocessen?

själ! Vänd din blick inåt! I den samtida tyska filosofin var själviakttagelsen anbefalld. Det gällde att spåra upp de förmedvetna eller omedvetna processer som försiggår inom oss när vi tänker och vill något, om att få tillgång till, med Swedbergs uttryck, "what is deep down". Men Hardenberg var ingalunda verklighetsfrånvärd. Så här heter det om observationen med våra sinnen: "I en riktig iakttagelse ligger också redan förklaringen" (H:149). Fröet till en intelligent gissning om hur något ligger till eller hänger ihop finns redan i den noggranna iakttagelsen. Den som har sett riktigt, hört riktigt etc. har också redan förstått eller är åtminstone en förklaring på spåren. Den som förstår sig på att iakttä är också den som oftast gissar rätt – åtminstone betydligt oftare än den dålige iakttagaren. "Den sanne observatören är en konstnär – han anar det betydelsefulla och vet hur man uppfångar det viktiga ur den sällsamma, förbistrykande blandningen av företeelser" (H:ibid.). Sakerligen kan talangen på detta område variera, men det är också en förmåga som rimligen kan övas upp. "Genom att experimentera lär vi oss att observera" (H:ibid.), heter det i ett annat sammanhang. Att experimentera är att iscensätta en erfarenhet, vi förändrar betingelserna för något *för att* observera vad som då händer. En hypotes är i sin tur, som det heter med en metafor, ett "nät" (H:155) som vi kastar över verkligheten för att fånga in och komma underfund med den.⁶

När Hardenberg talar om poesi så tänker han i termer av *poiesis*: "förmågan att frambringa, skapa, producera" (R:137). Poesin är framtidsorienterad och uppvisar en släktskap med "det profetiska sinnet och den religiösa siarförmågan" (H:25), den rör sig från det kända mot det okända, från det som är till det som möjligen är. "Att 'poetisera' är att utforska någontings möjligheter" (R:138). Analogt skulle man kunna säga: att teoretisera är att genomströva möjligheternas fält på jakt efter den rätta förklaringen. Poesi står som ett "samlingsbegrepp för en uppsättning kreativa egenskaper" (R:135). Skaparförmågan är intimt förknippad med vad Hardenberg med flera vid denna tid kallar för den *produktiva inbillningskraften*, såsom inbegreppet för den skapande förmåga som bor i oss. Inbillningskraften är en förmåga med vars hjälp vi överskrider varje här och nu, som förflyttar oss till platser som inte finns, som låter nya världar uppstå, som låter oss möta varelser som inte finns, som sammanför det till synes oförenliga. Den samtida filosofen Johan Gottlieb Fichte beskrev den produktiva inbillningskraften som ett svävande mellan vad som är oförenligt, mellan det ändliga och det oändliga.⁷ Inbillningskraften är inte något som likt fantasin kan ställas mot tänkandet, utan är snarare den skapande kraften

6 Det kan noteras att Hardenberg hade en viss förkärlek för att karakterisera sina förehavanden med hjälp av neologismer, som till exempel "logologi"; i detta avseende liknar han Charles S. Peirce snarare än Max Weber (se Swedberg 2014a:56–57).

7 "Inbillningskraft är förmågan att föreställa sig ett föremål även *utan dess närvaro* i åskådningen", heter det i *Kritik av det rena förnuftet* (Kant 2004:223). Den produktiva inbillningskraften kännetecknas enligt Kant framför allt av spontanitet, medan den reproduktiva inbillningskraften är associativ. Baudelaire skriver i sin tur i en text om Edgar Allan Poe: "Inbillningskraften är inte detsamma som fantasin [...]. Inbillningskraften är en så att säga gudomlig egenskap som utan hjälp av filosofins metoder förmår urskilja tingens hemliga och intima samband, korrespondenser och analogier" (Baudelaire 2006:125).

i vårt tänkande, det som binder samman och sårar, som varierar och kombinerar, såsom en del av den skaparkraft som dväls inom oss. Redin kallar inbillningskraften för ett "heuristiskt verktyg" (R:84).

Av central betydelse för Hardenberg är något som han kallar för den romantiska eller romantiserande operationen. "Världen måste romantiseras", heter det. Och han fortsätter: "Genom att ge det låga en högre innebörd, det vanliga en hemlighetsfull lyster, det kända värdigheten av något okänt, det ändliga ett oändligt sken, så romantiserar jag det – omvänd är operationen för det högre, okända, mystiska, oändliga – detta logaritmiserar genom denna förbindelse – det får ett vanligt uttryck. [...] Växelvis höjning och sänkning" (H:121). Den romantiska eller romantiserande operationen är inte uttryck för en önskan om att återförtrolla en avförtrollad värld, den är inte ett uttryck för någon eskapism, utan den kretsar kring "hur man kan lära sig att höja och fördjupa sin erfarenhet genom en viljans, sinnenas och föreställningarnas synergi" (R:122). Det handlar närmast om en "kognitiv operation" (R:132). Verkligheten rymmer mycket som inte är omedelbart tillgängligt, rymmer många dimensioner och nivåer som det gäller att komma på spåren och bringa i dagen. Det gör man genom att röra sig mellan det ändliga (realism) och det oändliga (idealism), genom att stiga upp och ner längs en serie av potenser (gradvis abstrahering och konkretisering).

Med en analogi skulle man kunna hävda: *världen måste teoretiseras* – åtminstone om vi inte vill förbli vid det vanliga och redan kända, inklusive våra förutfattade meningar. Varje försök att tänka något nytt innebär att syfta mot och närma sig det ännu så länge hemlighetsfulla, okända och oändliga. Saker och ting är förvisso inte (bara) vad de synes vara, de är mer än så, det finns förborgade sammanhang att uppträcka. Den romantiska eller romantiserande operationen utgör något av ett misstroendevotum riktat mot verkligheten sådan den ter sig för oss här och nu. Människan, den stora nejsägaren, säger nej – vi har ännu inte blivit varse och förstått allt! Det finns betydligt mer att se, höra och finna ut! På samma sätt förhåller det sig med den som teoretiserar: hen säger nej till vad saker och ting vid första anblicken synes vara, till vad gemene man håller dem för att vara (*doxa*), och tar ett steg ut i det okända för att se om inte fastare mark står att finna där. "Att romantisera" – och att teoretisera – är "ingenting annat än en kvalitativ potentiering" (H:121).

Av största vikt för Hardenberg är vad han omtalar som uppfinningskonst och experiment. Den förra visar vägen från det kända till det (ännu) okända. Det är en och samma uppfinningsförmåga hos människan som är verksam i tänkandet och i fantasin. Denna uppfinningskonst kan inte fixeras i termer av allmänna, bestämda eller direkta regler. I stället står den för en avvikelse från sådana regler, eller den följer med Hardenbergs ord en "högre (krokig) regel" (H:163). Kanske skulle man kunna säga att tumregler är krokiga regler.⁸ För teoretiserandets konst finns inga allmänna regler att tillgå, men väl heuristiska tumregler som hjälper oss att komma vidare, att ta nästa steg. Det gäller att pröva sig fram genom att upplösa och förena, variera, modifiera och

8 Swedberg listar några krokiga regler som han själv håller sig till: gör det som andra inte gör, använd dig av ditt undermedvetna, sluta inte för tidigt, gå inte vilse i språket (se Swedberg 2014a:145).

kombinera. De sistnämnda utgör vad Hardenberg kallar för olika "variansoperationer" (H:123) som innebär att vi experimenterar och prövar oss fram.

Hardenberg var förtrogen med den experimentella naturvetenskapen genom sina studier vid bergsakademin i Freiberg. I Redins tolkning kretsar den romantiska filosofin i långa stycken kring det experimentella tänkandet. Hardenberg skriver: "Det är genom att uppställa experiment med såväl tankeförmågan som med naturens objekt som vi lär oss att iaktta, kombinera och upptäcka det okända" (H:2). Det gäller alltså att förfara analogt. Uppfinningskonsten och det experimenterande förhållningssättet är i grund och botten två sidor av samma sak. "Att experimentera är att uppfinna och att uppfinna är förmågan att upptäcka nya kombinationer av ting, idéer och begrepp" (H:220).

Hardenberg talar även om "analogins trollstav" (H:199). Analogin är ett "verktyg" (H:212) med vars hjälp man kan skapa överraskande kombinationer av till synes disparata och oförenliga element. En viktig analogi var för honom den mellan de skapande eller alstrande processer som man finner i naturen och människans skapande eller alstring av språk och kunskaper: naturens och människans uppfinningskonst. På båda områdena genomför vi experiment för att komma skapandeprocesserna på spåren. "Att i föreställningsförmågan experimentera med bilder och begrepp är ett med det fysikaliska experimentet fullständigt analogt förfaringssätt. Sätta samman. Låta uppstå" (H:155). Med hjälp av den skaparkraft som vi finner i naturen blir det per analogi möjligt att komma den mänskliga skaparkraften på spåren. En snarlik tanke tycks mig för övrigt återfinnas hos Peirce. Människans förmåga att (ofta) gissa rätt, menade denne, har sin grund i att människan är en del av naturen och utrustad med instinktiva förmågor. Peirce skriver: "Nature and the mind have such a community as to impart to our guesses a tendency toward the truth, while at the same time they require the confirmation of empirical science" (citerad i Swedberg 2014a:104).⁹ Den produktiva inbillningskraften är för Hardenberg verksam såväl inom filosofin och konsten som inom vetenskapen. Genom uppfinningskonst och experimenterande gör människan poetiska/kreativa framstötter in i det okända och upptäcker det nya.

Preliminärt bokslut

Forskningen om teoretiseringsprocessen inom samhällsvetenskaperna, dess teori och praktik inklusive dess lärbarhet, befinner sig ännu i sin linda. Därför finns det goda skäl att hålla ögonen öppna för alla slags inspirationskällor, även oväntade sådana. Friedrich von Hardenberg måste nog sägas vara en oväntad inspirationskälla. Inte desto mindre menar jag att det finns uppslag och tankeblixtar att hämta hos honom som kan bidra till forskningsfältet i fråga. Jag tänker på hans antydning om att i den riktiga iakttagelsen ligger redan fröet till en korrekt förklaring, på tanken att uppfinningskonsten

9 Liknande citat anförs på s. 239–240. En snarlik tanke återfinns inom den evolutionära kunskapsteorin: "Under evolutionens gång har människorna utvecklat en 'medfödd' blick för den empiriska verkligheten som är *isomorf* med verklighetens uppbyggnad" (Schulze 2019:61).

och experimentet är två sidor av människans skapande förmåga (att poetisera), att vi söker oss fram genom gradvis abstrahering och konkretisering, och över huvud taget på den stora betydelse som han tillmäter analogin när det gäller att upptäcka något nytt. Hardenbergs reflexioner uppehåller sig till stor del i *the context of discovery* där ny teori blir till i form av gissningar eller hypoteser. Lika produktiv som analogin kan vara där, lika förödande kan den naturligtvis vara i *the context of justification*. Sist men inte minst: Världen måste förvisso romantiseras/teoretiseras om vi skall kunna vinna något mer än en ytlig förtrogenhet med och kunskap om den, om vi skall kunna ta nästa steg och komma vidare till andra verklighetsskikt. Och när vi teoretiserar är utan tvekan "reasoning" av största vikt, men även "guessing, hoping, speculating, using free associations, engaging in reverie, being intuitive and imaginative, and quite a bit more" (Swedberg 2014a:212).

Hardenberg var akademiskt obunden. Han verkade inte inom någon universitetsdisciplin, utan rörde sig mer eller mindre fritt mellan olika kunskapsområden. Även hans sätt att skriva ligger långt ifrån den vetenskapliga språkformen. För en professionell sociolog i dag är situationen mycket annorlunda. Svängrummet är betydligt mindre. I gengäld är arbetet mer fokuserat och disciplinerat, mer professionellt. Personligen är jag för en öppen sociologi som hämtar impulser från många olika håll, inklusive överraskande sådana som ligger utanför det vanliga synfältet. Jag läser Swedbergs bok om konsten att teoretisera i hög grad som en plädering för en öppen sociologi som söker inspirationskällor också bortom allfartsvägarna, utan att för den skull göra avkall på professionaliteten. Med ett sådant synsätt kan även Hardenberg bli av intresse för sociologin.

Sociologi som hantverk

Gerhard Schulze är som jag ser det en av de intressantaste bland samtida tyska sociologer. Hans mest kända verk torde vara *Die Erlebnisgesellschaft* från 1992, som är delvis översatt till engelska. Mycket intressant är även hans likaså tidsdiagnostiska bok *Die beste aller Welten* (2003). I det följande kommer jag att gå något närmare in på vissa aspekter av Schulzes bok *Soziologie als Handwerk. Eine Gebrauchsanweisung* (2019) med syftet att vidareföra de resonemang kring teoretiserande som framförts i det föregående. Som titeln antyder är boken fokuserad på den praktiska aspekten, på hantverket, på hur man går till väga – eller kanske snarare *bör* gå till väga – när man bedriver sociologi, och därmed även på professionalitet och lärbarhet. Teori för dess egen skull är inget man finner i Schulzes bruksanvisning.¹⁰ Fokus ligger på att bedriva sociologi som en praktisk verksamhet och att lära sig mer om hantverket medan man utövar det. (Alla sidhänvisningar i det följande är till nämnda bok.)

I den del av *Soziologie als Handwerk* som bär rubriken "Heuristik" anför Schulze

10 Pierre Bourdieu presenteras inte sällan som teoretiker. Detta rimmar synnerligen illa med hans skarpa kritik av vad han kallar "theoreticist theory". I stället insisterar han på en nära koppling mellan "theory and research" (se t.ex. Bourdieu & Wacquant 1992:30–35 och 158–162).

en charmerande liten berättelse (se 239). En man söker nattetid efter något under en gatlampas sken. En annan man kommer förbi och frågar: "Vad letar du egentligen efter?" "Mina nycklar." "Var någonstans tappade du dem?" "Där borta", svarar mannen och pekar. "Men varför letar du inte där borta då?" "Det är så mörkt där."¹¹ Är det möjligen så att även sociologer ofta helst letar där det är lite ljust, där man kan vara ganska säker på att finna åtminstone mer av detsamma, hellre än att söka sig mot det dunkla och riskera att komma hem tomhänt? Här anar man möjligen en tumregel: Flockas inte i ljuset, utan sök dig mot mörkret! Ett ledmotiv i Schulzes bok är under alla omständigheter att den som inte vågar sig ut i det svagt belysta, den som inte är beredd att ta några risker, förmodligen inte kommer att finna ut särskilt mycket av intresse. I avvägningen mellan säkerhet och horisontutvidgning bör sociologin avgjort prioritera det senare.¹²

Man finner i Schulzes bok inte något avsnitt med rubriken "Teoretiserandets konst" eller något snarlikt. Han diskuterar deduktion och induktion och förespråkar ett växel-spel mellan dessa båda tillvägagångssätt (se 159–166). Någon diskussion av abduction som ett tredje förfaringsätt förekommer inte såvitt jag kan se. Det finns emellertid flera diskussioner med relevans för temat teoretiserande. Till exempel diskuteras observationens och begreppsbildningens konst ("begrepp faller inte från himlen", "begrepp är varseblivningsprogram") i det sociologiska hantverket. Jag skall dock lyfta fram två andra teman: den sociologiska blicken och den sociologisk-operativa intelligensen.

Den *sociologiska blicken* är sociologins minsta gemensamma nämnare. Det handlar om vad som ligger till grund för all teoribildning och alla metodval inom sociologin, vad som föregår dessa, nämligen den grundinställning eller det grundperspektiv som gör oss till sociologer (se 35–54). En blick kan inte se allting. Man söker med blicken, heter det, man är intresserad av något visst. Så även den sociologiska blicken. En begränsning, men även början på en professionalism. Att vara sociolog innebär att söka efter och uppmärksamma interaktionsmönster, meningssammanhang (som ligger till grund för interaktionsmönster), fördelningar (vem har mycket, litet eller inget av vad), normaliteter (det som upprepar sig och mot vilket det ovanliga och överraskande avtecknar sig) och sociala kollektiv (människor som på olika sätt och av olika skäl regelbundet har med varandra att göra).¹³ Sociologisk är den teori som bidrar till att underlätta sökandet efter nämnda företeelser, som hjälper oss att bli varse dem. Att utveckla sådan teori förutsätter i sin tur att vi redan har övat upp en blick för det sociala. Nästa steg är sedan rimligen att bilda begrepp som är anpassade till forskningsobjektet. Därefter gäller det att bygga ut teorin i förhållande till den mer specifika forskningsfrå-

11 Schulze anger att han hämtat berättelsen från en publikation av den österrikisk-amerikanske psykologen Paul Watzlawick (som möjligen i sin tur hämtat den någonstans).

12 Två sammanhang inom den professionella sociologin där frågan om säkerhet kontra horisontutvidgning inställer sig brutalt är antagningen av nya doktorander och fördelningen av forskningsanslag.

13 Jfr Everett C. Hughes som talade om något han kallade "the sociological eye": "the kind of vision that allows you to eliminate what is irrelevant and zoom in on what is social about some phenomenon" (Swedberg 2014a:172).

gan. Den sociologiska blicken förblir konstant, rymmer ett antal konstanter, samtidigt som dess föremål, sociologins studieobjekt, befinner sig i förändring.

Sociologisk-operativ intelligens syftar å sin sida på kognitiva förmågor som med tanke på sociologins forskningsområde gör det möjligt för oss att bättre läsa av observationer, texter, data, bilder och förlopp. Schulze listar inte mindre än tio sådana färdigheter (se 272) som jag här kort återger med mina egna ord. Det handlar i grund och botten om kognitiva förmågor som gör oss till bättre sociologer, och, skulle jag vilja tillägga, inte minst förmågor som ökar våra möjligheter att utveckla ny teori inom ramarna för vår forskning.

- Förmåga att utläsa mönster ur ett material (observationer, texter, data).
- Förmåga att hantera komplexitet (ta hänsyn till flera variabler och deras inbördes relationer).
- Förmåga att kontextualisera (sätta in i ett relevant sammanhang).
- Flexibilitet (pluralism när det gäller teori och metod).
- Jämförelseförmåga (mellan individer, mellan kulturer, mellan olika tidsavsnitt etc.).
- Förståelse eller förmåga att föreställa sig andra människors avsikter och mål (att tolkande förstå socialt handlande med syfte att förklara det i dess förlopp och följder).
- Abstraktionsförmåga som gör det möjligt att finna gemensamma nämnare och det typiska (i ett flertal individuella fall, sociala episoder etc.).
- Helhetstänkande.
- Förmåga att tänka i termer av kollektiv (inte minst att ha ett öga för fördelningar).
- Förmåga att tänka iterativt (att kunna växla mellan teoriutveckling och empiri upprepade gånger).

Vad det enligt Schulze till syvende och sist handlar om i det ovanstående är upptäckarglädje, uppfinningsrikedom och kreativitet. Men dessa förmågor och egenskaper är samtidigt inte några gudagåvor utan kompetenser som rimligen kan övas upp. Frågan är exakt hur eller mera precist: Hur skall detta gå till inom ramarna för grund- och forskarutbildningen i sociologi? För min egen del kan jag inte påminna mig om att jag någonsin i min lärargärning fokuserat på denna fråga. Om jag lyckats bibringa någon studerande något av värde i detta avseende, så är det bara i förbigående eller av en ren slump. Det förefaller mig dock möjligt att när det gäller var och en av de nämnda förmågorna utveckla övningar som syftar till att öva upp dem. Vilken är till exempel den relevanta kontexten för ett visst fenomen? Hur skiljer man mellan relevanta och irrelevanta kontexter? Hur sorterar man bort de senare? Ett sätt att öva sig på att kontextualisera kan helt enkelt vara att försöka förstå en viss sociolog, klassisk eller modern, utifrån den tid och de sammanhang som hen var/är verksam i. Likaså borde det vara möjligt att genom övningar bättra på sin jämförelseförmåga, till exempel förmågan att finna det lika i det till synes olika och det olika i det till synes lika. Samma sak med abstraktionsförmågan. Det går rimligen att öva upp förmågan att i ett till att börja med

svåröverskådligt material finna det gemensamma för ett antal företeelser eller det som är typiskt oaktat alla individuella skillnader. Och i förlängningen ligger uppgiften att lära ut dessa färdigheter i ett sociologiskt undervisningssammanhang.

Vad de ovan nämnda förmågorna framför allt är oförenliga med, menar jag, är en snävt uppfattad professionalism. Vad som krävs är breda kompetenser. Besitter man dem så ökar chansen att uppslag och idéer kommer till en som eventuellt i slutändan kan utmyнна i en teori eller intelligent gissning som rymmer en förklaring av den studerade företeelsen. Som jag ser det skulle sociologin med fördel kunna finna bättre anslutning till de humanistiska vetenskaperna, och särskilt svag är jag av personliga skäl för ämnet idéhistoria, vars verksamhet i hög grad kretsar kring att förankra något i relevanta kontexter och att göra jämförelser. Swedberg tycks mig vara inne på något snarlikt när han pläderar för att sociologin mycket väl kan lära av konsten, såväl när det gäller att se som när det gäller att förläna uttryck åt något (se 2014a:201–204).

Schulze pläderar genomgående för en risktagande sociologi som är väl medveten om att inga slutsatser är slutgiltiga utan preliminära och möjligen kommer att visa sig vara felaktiga. Och i takt med att samhället förändras så åldras även det sociologiska vetandet och behöver omprövas. Schulze kan därför, i anslutning till diskussionen om den sociologisk-operativa intelligensen, i en fotnot anföra vad Eric Olin Wright skrev på sin blogg strax före sin död i början av 2019:

We make discoveries about the world, reveal how it "really works" as best we can. But we also invent new ways of thinking about the world that shape the way people make meaning in their lives and act in the social world. [...] In sociology there is thus a dance between a science of how things work and sociology of the creative possibility: possibility disciplined by a demand for specification of mechanisms. (379)

Avslutning

Kontentan av denna artikel skulle kunna formuleras så här: Att teoretisera inom sociologin är ett mera disciplinerat och professionellt sätt att poetisera (Hardenberg), ett som är väglett av den sociologiska blicken och som gör rikligt bruk av den sociologisk-operativa intelligensen (Schulze). Swedbergs *The Art of Social Theory* utgör i dagsläget det grundläggande arbetet på det ganska nymornade forskningsområdet i fråga. Det är ett verk som jag i hög grad sympatiserar med. Swedberg hänvisar till Peirce som sin kanske viktigaste inspirationskälla. Jag har försökt att lyfta fram Hardenberg som en likaså möjlig inspirationskälla. Vidare har jag pekat på några teman hos Schulze som kan bidra till svar på frågor som: Vilken är sociologins minsta gemensamma nämnare och vad inbegriper den? Vad är det vi bör lära ut på kurser i sociologiskt teoriarbete? Schulzes utläggning av den sociologiska blicken är till exempel mer precis än de utsagor av Everett C. Hughes (se not 13) om "the sociological eye" som Swedberg anför.

Den sociologiska blicken är en tränad varseblivningsförmåga (säkerligen finns det en och annan naturbegåvning även på detta område), en blick tränad i att upptäcka sociologiskt relevanta företeelser såsom fördelningar i ett material, interaktionsmönster,

olika sociala kollektiv etc. I en riktig iakttagelse, menade Hardenberg, ligger också redan förklaringen. Det är förmodligen att hårdra saker och ting. Rimligare är att säga att den skickligt utövade sociologiska blicken redan är en förklaring på spåren; förklaringen ligger så att säga i förlängningen av blicken. Här bör påminnas om att även teorier kan stå i vägen för den sociologiska blicken och begränsa dess synfält, kort sagt bidra till läsningar. Man blir oförmögen att se med öppna ögon just för att en viss teori har bitit sig fast i huvudet. Efter den sociologiska blicken tar den sociologiskt-operativa intelligensen vid. Den som funnit sociologiskt relevanta företeelser står inför den fortsatta uppgiften att närmare lära känna dem. Till denna uppgift hör att utveckla teori som i slutändan syftar till att föreslå en förklaring av en viss företeelse. Abstraktionsförmåga, jämförelseförmåga, förmåga att kontextualisera etc. är här färdigheter som hjälper en på traven. Med Hardenberg skulle kunna sägas att det är nu som den romantiska operationen tar vid; för den som inte vill förbli vid det första intrycket och sina förutfattade meningar gäller att världen måste romantiseras/teoretiseras, bland annat med hjälp av analogins trollstav. Att kontinuerligt röra sig, så fritt som möjligt, mellan nivåer av konkretion och abstraktion är också detta en del av teoriarbetet.¹⁴

Teori är förvisso inte något som man kan frambringa genom att steg för steg följa en manual. Att försöka formulera och följa mer precisa regler blir, menar jag, lätt hämmande; man förleds till att hela tiden snegla sig själv över axeln: Gjorde jag rätt nu? (jfr Swedberg 2014a:145). Det handlar snarare om att försätta sig i en position som är gynnsam för att uppslag och teori skall komma till en – likt ett frö som börjar gro eller en blixst som slår ner: man får en idé! Kanske skulle man kunna säga att det gäller att förbereda och öppna sig för nya möjligheter. Teori kommer till den som är öppen för nya sammanhang, kombinationer och variationer, till den som är beredd att göra förflyttningar med hjälp av analogier och metaforer. Slutenheten – dogmatismen – förblir däremot gärna på en och samma plats och bekvämligheten dröjer sig helst kvar där ljuset redan flödar.

Avslutningsvis skall nämnas att Swedberg inte reserverar teoretiserande för förstudiefasen utan pläderar för att det även ska försiggå i åtminstone två andra sammanhang: dels i något annorlunda form inom ramarna för huvudstudien och dels i form av vad han kallar ”fundamental theorizing”, varmed avses den icke-empiriska delen av teoriarbetet (se Swedberg 2014a:181 och 214). Därmed framstår det som rimligt att tala om teoretiserande eller teoriarbete i plural; sådan verksamhet försiggår i så fall i flera olika former och sammanhang. I samlingsvolymen *Die Praxis soziologischer Theoriebildung* skiljer Mikael Carleheden till exempel mellan sju olika slag av teoretiseringspraktiker, och även Sebastian M. Büttner skiljer, utifrån skiftande giltighetsanspråk och abstrak-

14 Om rekursivt teoriarbete i form av en upprepad rörelse mellan konkret fallbeskrivning och teoretiserande abstraktion, där det konkreta fallet inte illustrerar en teoretisk position utan bidrar till att generera innovativ teori, se Farzin & Laux (2016). Det konkreta exemplet, verkligt eller konstruerat, fungerar här som ett öppningsdrag med vars hjälp ny teori låter sig utvecklas. I detta fall tar teoretiseringsprocessen inte sin början med observationer, utan med ett åskådligt och instruktivt exempel som bildar en dramatisk scen, en ort där något spelas upp. Det anförda exemplet har därvidlag närmast karaktären av ett tankeexperiment.

tionsnivåer, mellan sju olika former av teoriarbete (se Carleheden 2024 och Büttner 2024). Även jag menar att Swedberg har en alltför snäv syn på teoriarbete. Detta bör enligt mitt förmenande fattas i en vidare bemärkelse; det föreligger olika typer av teoriarbete som var för sig förtjänar att undersökas närmare. Men det är en uppgift som ligger bortom den föreliggande artikelns målsättning.

Tack till personer som bidragit

Ett tack till Anna Engstam, Mikael Carleheden och två anonyma granskare för värdefulla synpunkter och förslag.

Författarpresentation

Carl-Göran Heidegren, professor emeritus, Sociologiska institutionen, Lunds universitet. Forskningsintressen: sociologisk teori, kunskapssociologi, erkännandeteori, idéhistoria. Senast publicerad bok: *Nära sin nations längtan. Tre kvinnoliv under den tyska Weimarrepubliken* (Bokförlaget Augusti 2025).

Kontakt: carl-goran.heidegren@soc.lu.se

Referenser

- Anicker, F. & A. Armbruster (red.) (2024) *Die Praxis soziologischer Theoriebildung*. Wiesbaden: Springer.
- Baudelaire, C. (2006 [1857]) "Nya anteckningar om Poe", 111–137 i *Amerikas blick – om Edgar Allan Poe*. Malmö: ellerströms.
- Bourdieu, P. & L. J. D. Wacquant (1992) *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Büttner, S. M. (2024) "Was heißt Theoretisieren? Zur Vielfalt von Theoriearbeit in der Soziologie", 45–72, i *Die Praxis soziologischer Theoriebildung*. https://doi.org/10.1007/978-3-658-44055-8_3
- Carleheden, M. (2024) "Unchain the beast! Pluralizing the method of theorizing", 17–43 i *Die Praxis soziologischer Theoriebildung*. https://doi.org/10.1007/978-3-658-44055-8_2
- Farzin, S. & H. Laux (2016) "Gründungsszenen – Eröffnungszüge des Theoretisierens am Beispiel von Heinrich Popitz' Machtsoziologie", *Zeitschrift für Soziologie* 45 (4), 241–260. <https://doi.org/10.1515/zfsoz-2015-1014>
- Kant, I. (2004 [1781/1787]) *Kritik av det rena förnuftet*. Stockholm: Thales.
- Larsson, B. & Y. Ulfsson Eriksson, O. Agevall (red.) (2025) *Teoretiskt hantverk. Om teoretiserandet i samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Arkiv.
- Redin, J. (2003) *Ars inventrix. En studie av Friedrich von Hardenbergs (Novalis') parastetiska projekt*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Schulze, G. (1992) *Die Erlebnisgesellschaft. Kultursoziologie der Gegenwart*. Frankfurt am Main & New York: Campus.
- Schulze, G. (2003) *Die beste aller Welten. Wohin bewegt sich die Gesellschaft im 21. Jahrhundert?*. München & Wien: Carl Hanser.
- Schulze, G. (2019) *Soziologie als Handwerk. Eine Gebrauchsanweisung*. Frankfurt am Main & New York: Campus.
- Svenaues, F. (2025) "Livets nyckelprocess", 85–93 i *Axess magasin* nr 5.
- Swedberg, R. (2014a) *The Art of Social Theory*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Swedberg, R. (red.) (2014b) *Theorizing in Social Science. The Context of Discovery*. Stanford: Stanford University Press.
- Swedberg, R. (2017) "Theorizing in sociological research. A new perspective, a new departure", *The Annual Review of Sociology* 43, 189–206. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-060116-053604>
- Swedberg, R. (2024) "Teaching theorizing. A personal memoir", 415–435 i *Die Praxis soziologischer Theoriebildung*. https://doi.org/10.1007/978-3-658-44055-8_15

Immigrants' trust

Abstract

The prevalence of migration across the world poses the question inasmuch migrants will assimilate to the way of life of the receiving country? Studies of immigrants show that immigrants usually assimilate via educational attainments and economic integration. Concerning culture, however, researchers do not agree and studies show mixed results: some ethnic groups preserve to a great extent their own culture, while other immigrants assimilate into the culture of the destination country. A central cultural aspect is social trust in other persons according to many researchers. Social trust is regarded by several researchers as a central factor for democracy, wealth, and good public administration. However, although both research streams – on immigration and on trust – are well-established, there are only a limited number of studies investigating immigrants' social trust globally. This paper examines which factors influence immigrants' trust levels on a global scale. Immigrants' level of trust is an important indicator of a successful integration, because it signals some form of understanding, acceptance, and feeling of comfort in the social context of the destination. The results show that the most important factor for immigrants' trust is the destination country's trust level. This indicates that immigrants assimilate to the destination's way of life. Furthermore, individual factors like education, trust in public authorities, and income increase immigrants' trust levels, but the influence of individual factors is modified by religious denomination. Overall, Muslim and Orthodox immigrants are less affected by individual factors than Protestants.

Keywords: trust, migration, segmented assimilation, integration, Muslim

INTERNATIONAL MASS MIGRATION is a prevalent social phenomenon since the 18th century (United Nations Population Division 2012, Dao et al. 2021, De Haas et al. 2019). During the last decades, immigration has become a controversial global topic. The reasons for political disputes are manifold, but often mentioned are cultural differences, perceived or real, between immigrants and natives (Sotiropoulos et al. 2023, Dennison and Geddes 2021, De Haas et al. 2019, Hadden 2017, Geurts et al. 2025).

Migration studies have tried to elucidate, if and how immigrants are culturally different. The results are mixed: partly, they conclude that immigrants integrate and adapt to the new culture surrounding them, but partly they conclude that immigrants preserve their original cultural values and norms.

This paper further examines whether immigrants are different or similar concerning one specific aspect of culture: general social trust in other persons. Several researchers consider trust to be an important cultural value, enabling cooperation among citizens. They argue that social trust is crucial for the successful establishment of good govern-

ance, economic development, and other public goods (for an overview see Nannestad 2008, Delaruelle et al. 2021). Because of the importance for a country's culture, I think that the question of immigrants' social trust is an interesting aspect of cultural integration. Which factors correlate positively or negatively with immigrants' trust?

The question this paper addresses is, which factors influence immigrants' general trust? I reason that immigrants' level of generalized trust is an important indicator of a successful integration. If immigrants show the same level of trust toward their fellow citizens, I regard it as an indicator of some degree of understanding, acceptance, and feeling of comfort in the social context. I think that successful cultural integration implies does not necessarily imply a positive attitude related to all aspects of the social context to the same degree, but enough to lead to a trusting attitude towards others.

In the following, I will present two different research fields that are relevant for the question of this paper. Firstly, one research field focuses on the question of how trust is formed in societies, not necessarily focusing on immigrants. From my point of view, it is relevant for this paper, because it informs about factors that also could be influential for immigrants.

Secondly, another research field focuses instead on the phenomenon of migration. It addresses various topics, ranging from how immigrants fare in terms of education, employment, and cultural habits. Being interested in immigrants' assimilation, I consider this field to be of interest for this article, although it is seldom concerned with the question of immigrants' trust.

In addition, I present, thirdly, the concept of Cultural World Regions (CWRs), which I will use to capture cultural traits of countries and regions. Finally, I present hypotheses, which summarize the evidence provided by migration, trust, and CWR concepts and research.

Social trust: the concept

Current understandings of social trust have been influenced by several theorists and theoretical traditions. Uslaner claims that social trust is a socialized moral norm (Uslaner 2002). Putnam understands social trust as being created by social cooperation and civic mindedness (Putnam 1993). Bourdieu regards social capital as being a form of personal asset based on the connectedness and network capability of individuals (Bourdieu 1999). Coleman and Hardin see social trust as being based on interaction experiences and the following rational expectations about trustworthiness (Coleman 1990, Hardin 2002).

The main difference lies between cognitive versus non-cognitive theories. Cognitive theories understand trust as being based on rather rationalistic calculations of another person's trustworthiness. This cognitive assessment is usually assumed to be based on former experiences. It comes in the form of knowledge of another person, cost-benefit analyses, and expectations of a tit-for-tat strategy (Coleman 1990, Hardin 2002).

Non-cognitive theories highlight the irrationality of trust instead. Trust is considered to be a "leap of faith" (Möllering 2006, referring to Simmel). In non-cognitive

theories, the crucial aspect of trust is the facilitation of human interaction and cooperation where monitoring is no longer possible (Offe 1999).

Despite the different understandings of trust, most agree that trust enables citizens to successfully create public goods such as democracy, welfare, economic growth, the upholding of the rule of law, and the prevention of corruption. Individuals are enabled to overcome collective action problems and to become more tolerant, engaged, volunteering, and community-oriented.

Research has shown that national trust levels remain relatively stable over time (for a discussion, see the overview by Nannestad 2008). I follow several researchers and will focus on the survey question about generalized trust in this article.

Trust research

Research of trust has been ongoing for decades, leading to recurrent results concerning some factors, which I will detail in the following. The presented factors are those that have been confirmed by several studies according to overviews (Nannestad 2008, Dinesen et al. 2020).

Inequality is reported to have a negative effect on generalized trust (Uslaner 2002, Zak & Knack 2002, Björnskov 2007). Likewise, there is evidence that ethnic diversity is negatively related to the creation of trust (Dinesen et al. 2020, Alesina & Ferrara 2002, Delhey & Newton 2005). The reason for both relationships is supposed to be twofold: Some level of identification between individuals is assumed to be relevant for the creation of trust. Identification makes empathy and a sense of community possible, which increases the possibility of trust. As most individuals more easily identify with socially similar persons, financial and ethnic differences may hamper identification with fellow citizens and, in turn, hamper the creation of trust.

Protestantism has been shown to be related to high levels of trust by several researchers (Uslaner 2002, Björnskov 2008, Delhey & Newton 2005). The reason why Protestantism is related to trust is, however, unclear.

Another reason for high levels of trust is supposed to be aspects of good governance and institutional trust (Farell & Knight 2003, Rothstein & Stolle 2002, Nannestad et al. 2014). Good governance and public institutions are reasoned to create structures that help to sanction betraying persons. ‘Good’ institutions are also supposed to provide an ideal by acting honestly, fair, transparent, accountable, and even-handed. By providing an ideal of trustworthiness, they encourage all to act according to the ideal of trustworthiness, leading to trust between individuals. Country studies have shown that this is especially the case for immigrants (Valcke et al. 2020, Pass et al. 2020, Rapp 2020).

A country’s level of wealth has been shown to be related to high trust levels (Zak & Knack 2002, Uslaner 2002). Usually, more wealthy countries have higher levels of trust than poorer countries.

By contrast with good governance and institutions, colonialism and communism are supposed to destroy trust between citizens (Mishler & Rose 1997, Björnskov 2008).

Both institutional systems create an environment of helplessness and cautiousness towards strangers, discouraging trust.

Migration research: do immigrants assimilate into their new country?

Research, especially, for the USA, provides a large pool of empirical information concerning how migrants shape their lives in receiving countries and how receiving countries may change (for overviews see Alba & Nee 2003; Zhou & Bankston III 2016). Theories have highlighted various dimensions: Macro factors are, for example, countries' socioeconomic structure and culture. Micro factors are immigrants' socio-economic background, status, educational background, and ethnicity. However, considerable controversies exist concerning to what extent immigration leads to homogeneous or heterogeneous outcomes for the receiving countries in the long run. Do immigrants blend into the existing culture, or do they preserve the cultural backgrounds of their origin countries?

Theoretical accounts which highlight homogeneity are classical assimilation theories and ideas of a 'melting pot' (for overviews see Alba & Nee 2003; Zhou & Bankston III 2016). Both theories assume that the receiving country's inhabitants and immigrants will eventually become similar in their way of life (Alba & Nee 2003).

Assimilation theories usually assume that immigrants acculturate to the core culture and assimilate to the social structure of the receiving country. Robert E. Park describes the process as based on immigrants' contacts and communications with inhabitants, which will eventually lead to immigrants' adaptation to the values, customs, habits, and socio-economic standards of the receiving country (Park 1928).

Milton M. Gordon (Gordon 1961) further developed and differentiated assimilation research, which opened the door for newer research to investigate heterogeneous outcomes and the variety of immigration patterns.

Evidence for assimilation theory is mixed (Zhou & Bankston III 2016), but several studies provide support (Gans 1994, Rapp 2020, Pass et al. 2020, Maxwell 2010, Dollmann 2021).

By contrast, theories of multiculturalism and segmented assimilation point to persisting heterogeneous outcomes between immigrants and natives (Alba & Nee 2003; Zhou & Bankston III 2016). Multiculturalism assumes that immigrant groups will form distinct ethnic and religious communities to uphold their specific culture in a new environment. There is some evidence showing the ongoing existence of ethnic neighbourhoods, social clubs, educational institutions, and business branches. In addition, religious preferences and practices prevail for several generations of immigrants in ethnic organisations. In sum, however, the evidence for multiculturalism is mixed (Zhou & Bankston III 2016).

Segmented assimilation assumes heterogeneous outcomes for receiving countries in a different way than multiculturalism (Portes & Zhou 1993). On one hand, the segmented assimilation approach highlights the ongoing relevance of the classical as-

simulation theory. On the other hand, segmented assimilation emphasizes variations and divergences, leading to heterogeneous outcomes (Zhou & Bankston III 2016). Min Zhou and associates find that ethnic groups differ concerning their assimilation patterns: For example, Asian immigrants assimilate in different ways than Latin-American immigrants. Asian immigrants usually are highly assimilated in socioeconomic terms (high education levels, well-paid middle-class occupations, living in suburbs), but they regularly maintain closed communities with ethnic schools, cultural clubs, and religious institutions (Zhou & Bankston III 2016). By contrast, Latin-Americans, especially darker skinned individuals, have difficulties to assimilating socio-economically. They often acculturate into the black Afro-American culture. These variations in class position and ethnicity lead to a segmented assimilation of immigrant groups into mainstream U.S. society.

Further evidence for heterogeneity and segmented assimilation comes from several studies. Helliwell and associates analyse levels of generalized trust for immigrants from 130 countries (Helliwell, Wang & XU 2016). Overall, they come to the conclusion that trust levels of immigrants fall between their origins and their new country.

Rice and Feldman provide evidence for value differences between U.S. natives and European immigrant groups (Italian, German, and Polish) (Rice & Feldman 1997). They found differences to U.S. natives even for second and third generations. For example, civic values and norms about family and marriage display striking similarities with the grandparents' original European national values. The approach leads not to a matching to American mainstream values.

The same result was found in another study. Nannestad and associates investigate Danish immigrants and found that immigrants do not preserve the lower trust levels of their origins, but show increased trust levels, falling between origin country and destination country (Nannestad et al. 2014).

More recent studies focused on trust in institutions, political engagement of immigrants, and life satisfaction. Thus, they are not directly addressing general trust, the dependent variable of this article. Nevertheless, they provide newer evidence concerning immigrants' integration in the receiving countries.

Valcke and associates provide evidence that immigrants' social belonging increase if they experience fair treatment by authorities and other people in the USA (Valcke et al. 2020). In a similar way, Niedlich and associates find that trust increases for immigrant pupils, if they are treated well in German schools (Niedlich et al. 2021). Spierings and Vermeulen show that immigrants have lower levels of trust in political institutions, lower levels of satisfaction with democracy, and act to a lesser degree politically in the Netherlands (Spierings & Vermeulen 2023). Rapp finds that immigrants have lower trust in the government and participate to lesser extent in political life in Switzerland (Rapp 2020). Interestingly, Pass and associates provide evidence that immigrants have lower levels of trust in the police the longer they lived in Australia (Pass et al. 2020).

Two studies investigated the relevance of the birth country: Dolman reports that political trust is lower for immigrants overall, but not for immigrants originating from authoritarian regimes in Germany (Dollmann 2021). Likewise, Berggren and associ-

ates provide evidence for the relevance of the birth country concerning immigrants' life satisfaction in 30 EU countries (Berggren et al. 2020).

Several studies focused especially on immigrants with Muslim backgrounds. Norris and Inglehart found that Muslim immigrants to some degree acculturate to norms about democracy, gender, sexuality, and religion in Western countries. However, Muslim immigrants remain less liberal than Western populations on average. Muslim immigrants have values, which fall between their origin countries values and Western values (Norris & Inglehart 2012).

Kretschmer investigates gender attitudes of immigrants, who are predominantly from Turkey in Germany (Kretschmer 2018). He, in addition to Norris and Inglehart, provides evidence that Muslim immigrants preserve their more conservative values regarding gender values. Even in the second generation, immigrants remain more conservative than their German counterparts. This is the case foremost for religiously active immigrants.

Bisin and associates find that Muslims integrate less fully than other immigrants into British society (Bisin et al. 2008). Most surprisingly, Muslims with higher incomes, higher educational degrees, and higher job positions identify more strongly with religious, Islamic norms. In other words, they are even lesser integrated than Muslims with a lower socio-economic status. This is in line with the theoretical idea of segmented assimilation: assimilation concerning education and employment but not concerning cultural values.

Asfari and Askar discover that Muslims preserve a distinct, Islamic culture in regard to identity and religion, despite having good employment and education status, in an exploratory small-scale study in the USA (Asfari & Askar 2020).

Geurts and associates discovered that religious Muslims perceive less integration than other minority groups in the Netherlands (Geurts et al. 2025). They attribute that to public debates about Islam as a problem for Dutch society.

In sum, most migration theories and studies suggest that immigrants assimilate, but that they vary concerning the dimensions and the depth of assimilation. Immigrants' cultural backgrounds and socio-economic success influence processes of acculturation.

In the following, the concept of CWRs is presented. I regard it as an interesting macro concept to capture the long historical paths and complex patterns of contemporary countries.

Cultural world regions (CWRs): a concept of cultures and modernization

I use the concept of cultural world regions (CWRs) to capture social traits on the macro level.

I regard that the concept of CWR is interesting out of several reasons: Firstly, it is a complex, historical, typological concept, which combines several macro dimensions. It includes the aspects ascertained in trust-related research but goes beyond these by including more dimensions (e.g., social movements, elite strategies, and family

structures). Thus, it is more including. Secondly, it provides information of historical developments, including pivotal windows of opportunity and path dependencies. Thirdly, it gives a balanced, Weberian view on culture, economy, and politics alike (Weber 2013 [1919-1920]). Fourthly, one could see it as a humble challenge to Przeworski's and Teune's claim that comparisons should be based on variables, not historic entities, such as regions and countries (Przeworski & Teune 1970). I reckon that it will be difficult in the foreseeable time to break down complex social entities into variables, because factors interplay with each other, providing windows of opportunities and path dependencies over long historical periods. In this sense, CWRs originate from a historical macro approach of sociology.

I mostly follow Göran Therborn's ideas concerning civilizations, which I rather call CWRs, because the term avoids connotations of strict long-term stability, homogeneity, and cultural conflicts (e.g., Huntington 1996, Therborn 2012). The concept provides an interesting viewpoint on the way social trust and cooperation in populations may have been influenced by historical developments, such as the establishment of religions, individual civil, economic, and political rights, and economic development.

CWRs are here defined as historically shaped, geographically large-scale, and culturally similar areas including several countries. Culturally, CWRs share a history of worldviews about social order, humanity, ethics, cosmology, and politics. Populations within CWRs share to some degree a way of living and patterns of behaviour (Therborn 2012).

There are five historically shaped CWRs according to Therborn: Sinic (China, Koreas, Japan, and, Vietnam), Indic (India, Sri Lanka, Bali, Java, Myanmar, Thailand, Laos, Cambodia, Nepal, and Tibet), Arabic (e.g., Saudi Arabia, Jordan, Turkey, Tunisia), European (e.g., Greece, Italy, Russia, Norway, Germany, France, Great Britain, USA, Australia), and, Sub-Saharan African.

I will further distinguish sub-variants. I will split the European civilization of Therborn's classification into a Post-Communist European CWR (e.g., Slovenia, Czech Republic, Russia) and a Western CWR (Greece, Italy, Norway, Germany, France, USA, Australia, Canada, and New Zealand). The split is due to the communist past in Eastern Europe, which Bjørnskov, Delhey, and Newton argue to decrease trust between citizens (Bjørnskov 2008, Delhey & Newton 2005).

Moreover, I will add a Latin American/Caribbean CWR due to the specific cultures that developed through the mixing of African, European, and Anglo-Saxon cultures.

Today, CWRs are not the same as their historical origins. CWRs were changed by historical developments in warfare, economy, politics, society, and technology. In this sense, they are enduring, but likewise flexibly in adapting to new circumstances. How adaptations were made and which aspects of historical cultures were kept depended largely on struggles and competition between groups, states, and other influential actors (Arnason 2001, Nielsen 2001).

Across the world, the Enlightenment, science, political revolutions, and the economy changed the historical institutions of CWRs. However, these developments had different impacts in CWRs. Therborn argues that there is a difference between those

CWRs that very early introduced these changes into their societies and those that made adaptations in later periods. The Western CWR changed first, while the remaining CWRs introduced changes later.

In the Western CWR, the influence of the Enlightenment and individualization has led to the emergence and popularity of new, non-religious, ideas concerning social and political organization. Based on the idea of all men's equal value as humans, enlightened thinking inspired the declaration of human rights and revolutions in France, Britain, and the USA. The British revolution established limitations for public authorities and introduced civil rights for citizens, while the French Revolution introduced democratic representation.

By comparison with other parts of the world, people in Western civilizations could early rely on legal citizen rights, civil and political freedoms, and political participation. In modern Western history, friendly societies, welfare associations, trade unions, employer associations, and cooperatives became well established. Social movements of free churches, teetotalers, workers, women, and LGBTQ individuals are further examples for ideologically organized mass interests in Western CWRs.

Furthermore, economic developments had an influence on how Western people experienced economic life: independent small-scale farming, manufacturing, free entrepreneurship and the market economy came with less hierarchy, control, and inequality than large-scale farming and statutory economic steering by authoritarian rulers. Europe and, partly, the Anglo-Saxon world had and have less inequality than other CWRs. Although modern thinking spread across the world via warfare and competition, it was most influential for Western CWR according to several authors (Eisenstadt 2001, Arnason 2001, Nielsen 2001).

In the predominantly Non-Western CWRs, the development was different. Colonizers and traditional authorities like kings and emperors usually were not elected. Later, even modern elites distinguished themselves from larger parts of the populations: in Africa and India, Western educated elites established their social spheres separately from the wider populations. In Africa, India, and partly in Latin America, modern political mass mobilization is not based on individual interests, but on ethnic, religious, or linguistic groupings. In East Asia, modern elites tried to preserve elite domination via suppression and control. Deference to seniority and rank is widespread in East and South-East Asian societies.

Often due to colonization, Non-Western CWRs experienced slave trade, large landowners in agriculture, and colonizers' interests in natural resources. These economic systems usually came with hierarchical, controlled, and unequal conditions.

Which expectations can one have concerning differences and similarities of social trust in CWRs? Populations in West Europe and Anglo-Saxon countries are historically more used to individual freedoms and social cooperation in movements, clubs, private societies, et cetera. In addition, they could enjoy cooperation between persons of equal status and less diverse wealth levels than populations in other CWRs. Levels of social trust could be argued to have been increased by such conditions. All other CWRs have historically been more subjected to inequality, authoritarian rule and

colonization and could, thus, be expected to have less trusting cultures among individuals and strangers.

Based on these considerations, I take a closer look into how different CWRs shaped social trust of both immigrants and original citizens.

In order to make a conservative assessment of the relevance of CWRs, I add several control variables, informed by previous trust research: inequality levels (share of national income of the top decile), ethnic fractionalization (a combination of racial and linguistic characteristics), Gross National Income, confidence in the police, confidence in civil services, postcolonialism, post-communism, and country-specific cultures (Protestantism).

In addition, I include variables based on migration studies and theories, which capture socio-economic position and cultural orientation of immigrants.

Hypotheses

Hypotheses 1: migration research factors

- 1a Individuals, including immigrants, with a higher education have higher levels of trust.
- 1b Individuals, including immigrants, with a higher income have higher levels of trust.
- 1c individuals, including immigrants, with a higher class position have higher levels of trust.
- 1d Individuals, including immigrants, who are employed, have higher levels of trust.
- 1e Muslims have lower levels of trust than individuals with another denomination or no denomination.

Hypotheses 2: trust research factors and CWRs

- 2a Immigrants have higher levels of trust
 - in countries with a high Gross National Income,
 - in Protestant countries,
 - in Western countries (West European and Anglo-Saxon countries), and
 - in countries with high levels of average social trust.
- 2b Immigrants have lower levels of trust:
 - in countries with high inequality levels (share of national income of the top decile),
 - in countries with a high degree of ethnic fractionalization (a combination of racial and linguistic characteristics),
 - in (post-) colonial countries, and
 - in (post-) communist countries.
- 2c Immigrants have higher social trust, if:
 - they have confidence in the police, and
 - they have confidence in the civil services,

2d Immigrants have lower social trust, if:

- they are Muslims, and
- they originate from a low trust country.

Age is included as a control variable.

Data and methods

For individual level variables, data are used from the World Values Survey, Wave 7 (2017-2022) (the data collection for wave 8 is ongoing). In addition, for economic aspects and ethnic fractionalization at country level, data are used from the Quality of Government Standard Dataset 2025. Previous research often focused on country specific studies in the OECD. It is interesting to explore, if factors of previous research are relevant on a global level. In addition, further factors are included, which have not been explored, such as historical legacies of world regions (CWRs).

Descriptive statistics and, partly, coding information of the variables is in the Appendix, Tables A1 and A2. The dependent variable is the question: ‘Generally speaking, would you say that most people can be trusted or that you need to be very careful in dealing with people? 1 = Most people can be trusted; 0 = Need to be very careful’. Because the dependent variable is binary, logistic regression is applied. However, one needs to keep in mind a certain insecurity of the concept “trust”. Trust is a concept that is influenced by culture. Individuals’ interpretations may differ, according to their understanding of what it means to trust other people. Despite this uncertainty, many studies have shown that national trust levels remain relatively stable (for a discussion see the overview of Nannestad 2008).

All metric variables were centered at the overall mean. Centering makes it meaningful to interpret the null point of the y-axis: at zero, all the variables can be interpreted as the average respondent. Grand mean centering does not affect estimation results (Hox 2010). The author used Stata 18 for the statistical analysis.

Multilevel analysis captures context effects on individuals than regular single-level regression. This is because, usually, individuals are influenced by the social context they live in. In other words, individuals differ not only due to individual level differences in income and education, but likewise due to the contextual differences of their countries’ development level, historical legacies, and other aspects. Linear regressions do not properly take into account contextual aspects, while multilevel regressions do. Multilevel models are specifically designed to account for and analyse such differences. Multilevel models acknowledge that observations within groups (e.g., individuals in countries) may be more similar to each other than to observations in other groups. Ignoring this similarity would violate the assumption of independent observations, leading to biased standard errors. Multilevel analysis estimates directly level two variance, effects of level 2 variables, and gives more correct standard errors (Hox 2010). In addition, I use robust standard errors, which correct for heteroskedasticity and within-cluster correlation, giving more reliable standard errors.

The research strategy is as follows:

In a first step, I run multilevel logistic models for all respondents, including natives and immigrants. This establishes whether immigrants are different from natives concerning social trust ("Basic" model, 65625 respondents). An equation for the Basic model is in the appendix.

In a second step, I run a model with immigrants only. In the immigrant model, I include additional origin related variables, which are not in the Basic model ("Immigrant" model, 5731 respondents). The models are presented in Tables 1a and 1b.

In a third step, I calculate average probabilities and marginal effects for the immigrant model. They are presented in form of graphs with confidence intervals (graph 1-4). The graphs are based on the immigrant model shown in Table 1.

I am aware that the analysis can only provide descriptive results. The results cannot be interpreted as proving *de facto* causal relationships. Underlying processes of immigrant adaptation and integration are not directly analysed via regressions. Moreover, the data have problems of heteroskedasticity, which I address by using robust calculations via the Stata program. Nevertheless, I think that even a descriptive analysis provides interesting information about the empirical data concerning the social phenomenon of immigrant trust.

The contexts, the two-level units, are countries in this study. Ideally, at least 20-50 units should be available at level two (Hox 2010). The number of countries is 52 (47) with an average of 1262 (122) respondents. The model is specified in the appendix.

The results in Tables 1a and 1b are shown as odds ratios of individual trust. Odds ratios of 1 indicate that the outcome is not influenced by the independent variable. Odds ratios lower than 1 (e.g., 0.9) indicate a negative influence. Odds ratios greater than 1 (e.g., 1.2) indicate a positive influence.

Results

Table 1. Individual trust, odds ratios, multilevel logistic regression.

Variable	Basic Model	Immigrant Model
Immigrant	0.924	
Confidence in the Police	1.449***	1.583***
Confidence in the Civil Services	1.554***	1.697***
Work/Studies	1.105**	1.267**
Class, Base: Lowest Class		
Upper Class	1.505***	1.498
Upper Middle Class	1.242***	1.342***
Lower Middle Class	1.126**	1.132
Personal Income	1.063***	1.080***

Variable	Basic Model	Immigrant Model
Age, squared	1.000**	1.000
Tertiary	1.328***	1.462***
Catholic	0.969	0.823*
Protestant	1.053	0.912
Orthodox	0.875	0.678***
Jewish	1.217	0.696*
Muslim	0.921	0.583***
Hindu	0.952	0.682
Buddhist	1.051	0.925
Other	0.930	0.765**
Residence Trust Level, Base: Low trust		
Lower Middle	2.346***	2.440
Higher Middle	3.917***	4.753*
High Trust	7.422***	6.561**
OriginTrust Level, Base: Low trust		
Lower Middle		1.048
Higher Middle		1.123
High Trust Origin		1.831***
Inequality, Top Ten Share of Income	0.289*	0.209
Protestant Country	1.641***	1.093
Ethnic Fractionalization	0.911	0.881
(Post-)Colony	0.966	1.028
Gross National Income, logged	1.099	0.763***
(Post-)Communism	1.075	0.810
Latin America	1.282	0.752
East Europe	0.768*	0.807
Africa	0.977	0.302
Arabic Countries	1.016	0.696
Southeast Asia	0.946	0.735
Sinic/East Asian Countries	0.623***	0.791
Base: Western Countries		
_cons	0.034***	0.040***
var(_cons[country])	1.043***	1.000

Statistics	Basic Model	Immigrant Model
Variation Partition Coefficients	13%	0%
N	65625	5731
Loglikelihoods	-28338.30	-3140.55
Bayesian Information Criterium	57053.73	6583.98

Note: * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$.

As shown in Table 1, most or all of the variation in the data is due to individual or unexplained variation. Differences between countries account only for a minor share of variation. This is indicated by small Variation Partition Coefficients (VPC), which are 13% (Basic) and 0% (Immigrants). Thus, the variation between countries comprises only a minor share of the whole variance of trust, the rest is between individuals (87% to 100%). In other words, belonging to a country does not matter much for the trust of individuals, but rather individual characteristics. The VPC of the Basic model implies that the assumption of a clustering is meaningful. Country differences are not big, but still existent. Thus, clustering improves the Basic model in comparison to a simple OLW. This is not necessarily the case for the Immigrant model. Eventually, one could opt for an OLW. The Log Likelihood (LL) test and the Bayesian information criteria (BIC) rank the Immigrant model as better fitting. The results for both models show constants of general trust at 0.03/0.04. This indicates that the respondents tilt more towards being careful and not trusting in general in most countries.

Basic Model

Most surprisingly, immigration background is not significantly lowering individual trust (Table 1, Basic model). This can be interpreted as an optimistic result for immigrants' trust levels. The result is not in congruence with previous, more pessimistic findings.

By contrast to immigration background, the other individual level variables are mostly significant in both models. They influence trust in the way researchers found previously.

Many class positions that are higher than the lowest class (base) have significantly higher odds for general trust. This is also true for people, who have confidence in the police and the civil services. Additionally, persons with higher income, are working or studying, and have tertiary education have higher odds for general trust. Age is significant but has no large effect.

How do CWRs and country level variables affect trust? In the Basic model, individual trust is influenced by two CWRs: Living in East Europe or East Asia (Sinic) significantly lowers trust levels by comparison to Western countries (base), but not for all CWRs. This, partly, confirms the expectation that the historical legacy of the West with individual freedoms, more equality, and social cooperativeness has a positive effect on general trust.

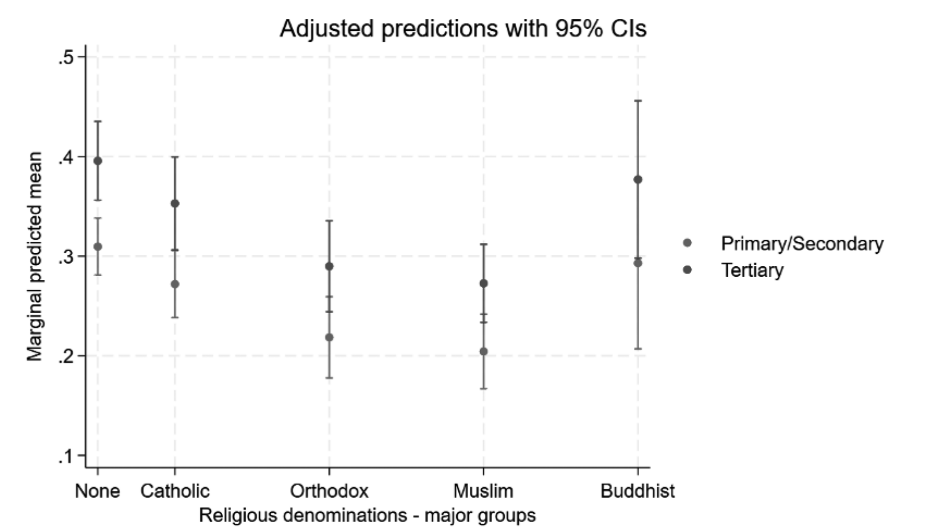
The other country variables are only partly significant. Protestant countries have significantly higher odds to have trusting populations. By contrast, inequality lowers a population’s trust. Post-/colonialism, post-/communism, and ethnic fractionalization are not significant, which is not according to previous studies.

Most notably, a country’s average level of trust influences individual trust considerably (base: low-trusting countries). Living in a high-trusting country increases the odds for an individual to be trusting by seven times. This is the highest effect in the Basic model.

Immigrant model

The results are, partly, different in the Immigrant model (Table 1, Immigrant model). The individual variables have similar effects. A difference is the relevance of some denominations. Being a Muslim, an Orthodox, a Jew, and having an unspecified Other denomination, lowers individual trust by comparison with having No denomination (base). Thus, considering that denominations are not significant in the Basic model, denominations are only relevant for the level of trust for immigrants.

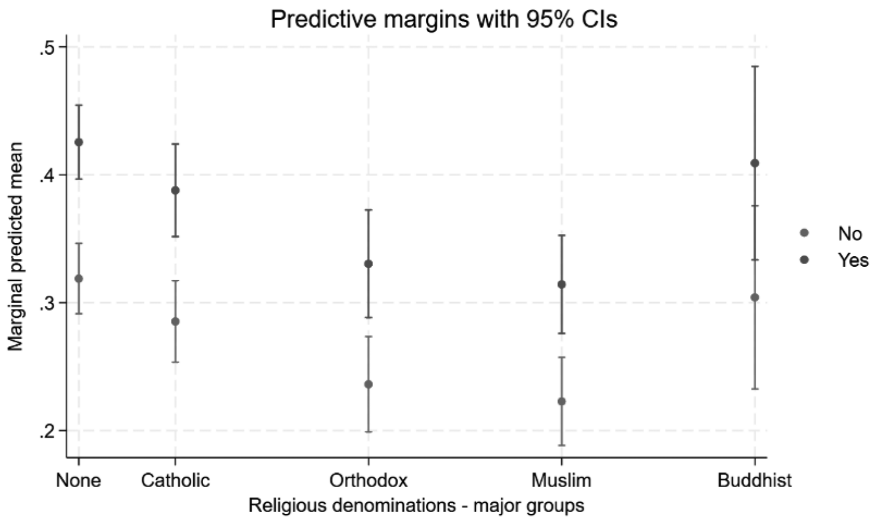
Graph 1 shows trust probabilities for different levels of education across denominations of immigrants. Interestingly, education significantly increases the trust levels for non-affiliated individuals and Catholics. Nevertheless, education has no significant effect for Orthodox, Muslimic, and Buddhist believers.

Graph 1 Immigrant trust: denomination and education levels

Graph 2 shows the effect for having confidence in the civil services on trust probabilities across denominations of immigrants. The effect is significant for most denominations, but not for Buddhists. Thus, confidence in the civil services is more relevant than education for immigrants' trust.

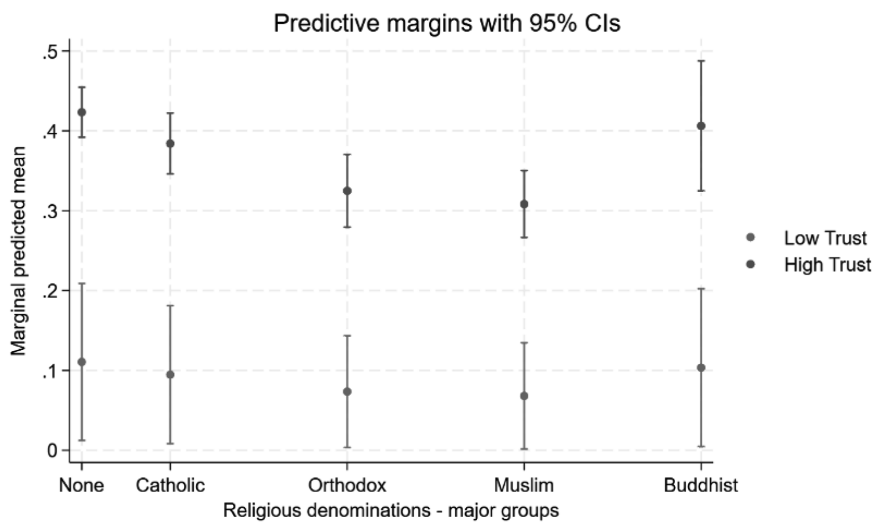
The findings for denominations strengthen former research findings concerning lower trust levels of Muslims.

Graph 2 Immigrant trust: denomination and confidence in the civil services

On the country level in the Immigrant Model, significant is a lowering effect of a country's wealth, which is hard to explain. The other country variables are not significant.

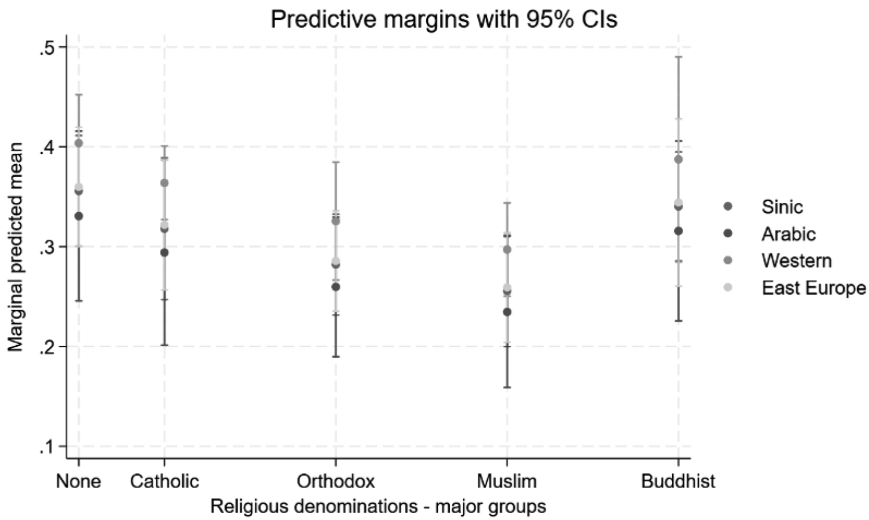
Living in and originating from countries with high average trust levels both positively affect immigrants' trust. Notably, the effect of the destination country is much stronger: Living in a high trust environment increases the odds for being trusting by six times. Originating from a high trust country increases trust by nearly two times. Thus, the new context appears to be more relevant for immigrants' trust level.

Graph 3 Immigrant trust: denomination and trust averages of residence context

Graph 3 shows the marginal effects of living in a high trust context across denominations. All displayed denominations have significantly higher probabilities for trust in high trust contexts, again, confirming the results from the analysis.

I was curious, if immigrants’ trust levels are affected by the cultural context, they are living in. If a Muslim, for example, immigrated to an Arabic country, one could expect that this would have an increasing effect on his or hers trust level. The reason is that the cultural context would be congruent to the individual faith, eventually easing the ability to act and connect to the new home context. In a similar way, one could expect the same for other immigrant’s: moving to a cultural context, which matches an immigrant’s denomination, could increase trust to others. Nevertheless, this seems not to be the case, as shown in Table 1 and in Graph 4. Notably, for immigrants’ trust levels, the destination CWRs are not significantly different from the Western CWR in the analysis.

Graph 4 Immigrant trust: denomination and CWRs

Likewise, Graph 4 shows that CWRs are not significantly different in their effects on trust across denominations. Interestingly, however, the probabilities for immigrants' trust follow the same pattern across denominations and destination CWRs: all immigrants have higher trust probabilities in Western CWRs, irrespective of religious faith. In addition, the ordering of trust probabilities is the same for all denominations across CWRs: highest in the Western and lowest in the Arabic CWR. This suggests that the destination context is important, but that a match between denomination and cultural context is irrelevant for immigrants' trust levels.

Conclusion

In sum, the results of this analysis support several of the findings of previous research: being a Muslim, having low education, low income, and low class position all lower the odds of trust (Zhou and Bankston III 2016). Confidence in the police and civil services as indicators of good governance has clearly a positive effect (Nannestad et al. 2014). Thus, the following hypotheses have been confirmed:

Hypotheses 1: migration research factors

- 1a Individuals, including immigrants, with a higher education have higher levels of trust.
- 1b Individuals, including immigrants, with a higher income have higher levels of trust.
- 1c individuals, including immigrants, with a higher class position have higher levels of trust.
- 1d Individuals, including immigrants, who are employed, have higher levels of trust.
- 1e Muslims have lower levels of trust than individuals with another or no denomination.

Hypotheses 2: trust research factors

2c Immigrants have higher social trust, if:

- they have confidence in the police
- they have confidence in the civil services

2d Immigrants have lower social trust, if they are Muslims.

In addition to previous studies, however, this analysis found the relevance of denominations surprising. Like Muslims, Catholics, and Orthodox Catholics have consistently low trust levels. Non-affiliated individuals, Jews, and Buddhists have similar or even higher trust levels than Protestants. Thus, the range of denominations is wider than previous studies, which focused on Muslims, stated. Denomination seems to be an underdeveloped dimension in the concept of segmented assimilation, which claims that different immigrant groups assimilate differently and selective (Portes and Zhou 1993).

By contrast to individual characteristics, factors on the country level are seldom supported: post/communism, post/colonialism, and ethnic fractionalization are not significant (e.g., Uslaner 2002, Björnskov 2008, Dinesen et al. 2020). In the Basic model, Protestantism has the expected increasing effect, inequality has the expected lowering effect, but not in the Immigrant model. Non-Western CWRs are usually decreasing in comparison with the Western base, but they are mostly not significant. The author is especially disappointed by the irrelevance of CWRs, which obviously did not add any further information concerning the trust levels of immigrants.

This means that the following hypotheses are not confirmed:

Hypotheses 2: trust research factors and CWRs

2a Immigrants have higher levels of trust in countries:

- with a high Gross National Income,
- in Protestant countries, and
- in Western countries (West European and Anglo-Saxon countries).

2b Immigrants have lower levels of trust in countries:

- with high inequality levels (share of national income of the top tenth group),
- with a high degree of ethnic fractionalization (a combination of racial and linguistic characteristics),
- in (post-) colonial countries, and
- in (post-) communist countries.

Thus, country level aspects do not affect immigrants' trust levels with the exception of average trust levels, which have strong effects. The residence country average trust level is the single most important factor. Being in a high trust and not low trust context increases the odds for being trusting by 6 times, in comparison to having confidence in the civil services (1.7 times). The origin country average trust level, is likewise, very influential, but not as effectful as the residence country trust level. This could indicate that immigrants assimilate to the culture of the residence country, which should be investigated further. The following hypotheses are supported:

Hypotheses 2: trust research factors

2a Immigrants have higher levels of trust in countries with high levels of average social trust.

2d Immigrants have lower social trust, if they originate from a low trust country.

The strong impacts of average context trust levels can be interpreted as indicating that trust is predominantly a socio-cultural phenomenon. If the individuals and society surrounding a person are trusting, that person will start to trust as well. This is also the case for immigrants. This can be interpreted as an important indicator of a successful integration, because immigrants' trust signals some form of understanding, accepting, and feeling of comfort in the social context of the destination.

Author presentation

Ingrid Grosse is a Senior Lecturer in Sociology, most recently at Karlstad University. Her research interests include comparative studies of welfare systems and the sociological conditions shaping values. In recent years, her work has primarily focused on comparisons between different cultural and socio-economic world regions.

Contact: ingridgrosse71@gmail.com

References

- Alba, R. & Nee, V. (2009) *Remaking the American mainstream: Assimilation and contemporary immigration*. Harvard University Press.
- Alesina, A. & La Ferrara, E. (2002) Who trusts others? *Journal of public economics* 85(2): 207–234.
- Asfari, A. & Askar, A. (2020) Understanding Muslim assimilation in America: An exploratory assessment of first & second-generation Muslims using segmented assimilation theory. *Journal of Muslim Minority Affairs* 40(2): 217–234. <https://doi.org/10.1080/13602004.2020.1781467>
- Berggren, N., Bergh, A., Bjørnskov, C. & Tanaka, S. (2020) Migrants and life satisfaction: The role of the country of origin and the country of residence. *Kyklos* 73(3): 436–463.
- Bisin, A., Patacchini, E., Verdier, T. & Zenou, Y. (2008) Are Muslim immigrants different in terms of cultural integration? *Journal of the European Economic Association* 6(2-3), 445–456.
- Bisin, A., Patacchini, E., Verdier, T. & Zenou, Y. (2016) Ethnic identity and integration. *European Economic Review* 90: 146–164. <https://doi.org/10.1016/j.eurocorev.2016.01.006>
- Bjørnskov, C. (2006) The determinants of trust. *Public Choice* (130): 1–21.
- Bjørnskov, C. (2008) Social trust and fractionalization: A possible reinterpretation. *European Sociological Review* 24(3): 271–283.
- Coleman, J. S. (1994) *Foundations of social theory*. Harvard university press.
- Dao, T. H., Docquier, F., Maurel, M. & Schaus, P. (2021) Global migration in the twentieth and twenty-first centuries: the unstoppable force of demography. *Review of World Economics* 157(2): 417–449. <https://doi.org/10.1007/s10290-020-00402-1>
- De Haas, H., Castles, S. & Miller, M. J. (2019) *The age of migration: International population movements in the modern world*. Bloomsbury Publishing.
- Delaruelle, K., Walsh, S. D., Dierckens, M., Deforche, B., Kern, M. R., Currie, C., Maldonado, C. M., Cosma, A. & Stevens, G. W. (2021) Mental health in adolescents with a migration background in 29 European countries: the buffering role of social capital. *Journal of Youth and Adolescence* 50: 855–871.
- Delhey, J. & Newton, K. (2005) Predicting cross-national levels of social trust: Global pattern or nordic exceptionalism? *European Sociological Review* 21(4): 311–327. <https://doi.org/10.1093/esr/jci022>
- Dennison, J. & Geddes, A. (2021) Thinking globally about attitudes to immigration: Concerns about social conflict, economic competition and cultural threat. *The Political Quarterly*, 92(3): 541–551.
- Dinesen, P. T., Schaeffer, M., & Sonderskov, K. M. (2020). Ethnic diversity and social trust: A narrative and meta-analytical review. *Annual Review of Political Science* 23(23) 441–465. <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-052918-020708>
- Dinesen, P. T. & Sonderskov, K. M. (2012) Trust in a time of increasing diversity: On the relationship between ethnic heterogeneity and social trust in Denmark

- from 1979 until today. *Scandinavian Political Studies* 35(4): 273–294. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9477.2012.00289.x>
- United Nations Population Division (2012) *Trends in total migrant stock: 2012 revision*. World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.TOTL>
- Dollmann, J. (2022) The political integration of immigrants: How pre-and post-migration contexts matter. *Journal of International Migration and Integration* 23(3): 1091–1125.
- Farrell, H. & Knight, J. (2003) Trust, institutions, and institutional change: Industrial districts and the social capital hypothesis. *Politics & Society* 31(4): 537–566. <https://doi.org/10.1177/0032329203256954>
- Fearon, J. D. (2003) Ethnic and cultural diversity by country. *Journal of Economic Growth* 8(2): 195–222. <https://doi.org/10.1023/A:1024419522867>
- Gans, H. J. (1994) Symbolic ethnicity and symbolic religiosity - Towards a comparison of ethnic and religious acculturation. *Ethnic and Racial Studies* 17(4): 577–592. <https://doi.org/10.1080/01419870.1994.9993841>
- George Leckie, M., T., Steele, F. (2016) *LEMMA VLE Module 9. Single-level and multilevel models for ordinal responses - Stata Practical*. <http://www.bristol.ac.uk/cmm/learning/online-course/>
- Geurts, N., Glas, S., Sipma, T. & Spierings, N. (2024) How do minoritized migrant-background citizens perceive their political representation? An intracategorical perspective. *Ethnic and Racial Studies*: 1-26.
- Gordon, M. M. (1961). Assimilation in America - Theory and reality. *Daedalus* 90(2): 263–285. <Go to ISI>://WOS:A1961CCX1700004
- Hadden, T. (2017) Ethno-cultural diversity and human rights in an era of mass migration: Human rights issues in the balance between separate provision and integration for settled immigrant communities. In *Ethno-Cultural Diversity and Human Rights* (pp. 225–255). Brill Nijhoff.
- Hardin, R. (2002) *Trust and trustworthiness*. Russell Sage Foundation.
- Helliwell, J. F., Wang, S. & Xu, J. (2016) How durable are social norms? Immigrant trust and generosity in 132 countries. *Social Indicators Research* 128: 201–219.
- Hox, J. J. (2010) *Multilevel analysis: techniques and applications* (2nd ed.). Routledge.
- Inglehart, R. C., Haerpfer, A., Moreno, C., Welzel, K., Kizilova, J., Diez-Medrano, M., Lagos, P., Norris, E., Ponarin & Puranen, B. (2022) *World Values Survey: All rounds - country-pooled datafile* (Version 3.0.0). <https://doi.org/10.14281/18241.18>
- Knack, S. & Zak, P. J. (2003) Building trust: public policy, interpersonal trust, and economic development. *Supreme court economic review* 10: 91–107.
- Kretschmer, D. (2018) Explaining differences in gender role attitudes among migrant and native adolescents in Germany: intergenerational transmission religiosity, and integration. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44(13): 2197–2218. <https://doi.org/10.1080/1369183x.2017.1388159>
- Maxwell, R. (2010) Evaluating migrant integration: Political attitudes across ge-

- nerations in Europe. *International Migration Review* 44(1): 25–52. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2009.00797.x>
- Möllering, G. (2006) *Trust: Reason, routine, reflexivity*. Elsevier.
- Nannestad, P. (2008) What have we learned about generalized trust, if anything? *Annual Review of Political Science* 11: 413–436.
- Nannestad, P., Svendsen, G. T., Dinesen, P. T. & Sønderskov, K. M. (2014) Do institutions or culture determine the level of social trust? The natural experiment of migration from non-western to western countries. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 40(4): 544–565. <https://doi.org/10.1080/1369183x.2013.830499>
- Niedlich, S., Kallfaß, A., Pohle, S. & Bormann, I. (2021) A comprehensive view of trust in education: Conclusions from a systematic literature review. *Review of Education* 9(1): 124–158.
- Norris, P. & Inglehart, R. F. (2012) Muslim integration into western cultures: Between origins and destinations. *Political Studies* 60(2): 228–251. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2012.00951.x>
- Offe, C. (1999) How can we trust our fellow citizens. *Democracy and trust* 52: 42–87.
- Park, R. E. (1928) Human migration and the marginal man. *American journal of sociology* 33(6): 881–893.
- Pass, M. D., Madon, N. S., Murphy, K. & Sargeant, E. (2020) To trust or distrust? Unpacking ethnic minority immigrants’ trust in police. *The British journal of criminology* 60(5): 1320–1341.
- Portes, A. & Zhou, M. (1993) The new second generation: Segmented assimilation and its variants. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 530: 74–96. <http://www.jstor.org/stable/1047678>
- Przeworski, A. & Teune, H. (1970) *The Logic of comparative social inquiry*. John Wiley and Sons.
- Putnam, R. D. (1992) *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton university press.
- Rapp, C. (2020) National attachments and the immigrant participation gap. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 46(13): 2818–2840.
- Rice, T. W. & Feldman, J. L. (1997) Civic culture and democracy from Europe to America. *Journal of Politics* 59(4): 1143–1172. <https://doi.org/10.2307/2998596>
- Rothstein, B. & Stolle, D. (2003) Social capital, impartiality and the welfare state: An institutional approach. In *Generating social capital: Civil society and institutions in comparative perspective* (pp. 191–209). Springer.
- Sotiropoulos, D., Kanellopoulos, K. & Yfanti, A. (2023) Literature review on the impact of the migration and refugees’ waves on democratic attitudes and trust. *Working Paper 3.2 TRUEDEM: Trust in European Democracies Project* (www.TRUEDEM.eu).
- Spierings, N. & Vermeulen, F. (2024) Minding the political engagement gap: how discrimination and religion impact Dutch voters with an immigrant background. *Acta Politica* 59(3): 619–642.
- Teorell, J., Sundström, A., Holmberg, S., Rothstein, B., Alvarado Pachon, N., Mert

- Dalli, C., Lopez Valverde, R., Saidi Phiri, V & Gerber, L. (2025) *The quality of government standard dataset, version Jan25*. University of Gothenburg: The Quality of Government Institute, <https://www.gu.se/en/quality-government> doi:10.18157/qogstdjan25
- Therborn, G. (2012) *Världen: en inledning*. Liber.
- Uslaner, E. M. (2002) *The moral foundations of trust*. Cambridge University Press.
- Valcke, B., Van Hiel, A., Onraet, E. & Dierckx, K. (2020) Procedural fairness enacted by societal actors increases social trust and social acceptance among ethnic minority members through the promotion of sense of societal belonging. *Journal of Applied Social Psychology* 50(10): 573–587.
- Weber, M. (1988) *Gesammelte aufsätze zur soziologie und Sozialpolitik*. Mohr Siebeck.
- Weber, M. (2002) *Wirtschaft und gesellschaft*. Mohr Siebeck.
- Welzel, C. (2013) *Freedom rising*. Cambridge University Press.
- Zhou, M. & Bankston III, C. L. (2016) *The rise of the new second generation*. Polity Press.

Appendix

Table A1. Variables Basic Model

Variables	Max	Min	Mean
Trust	1	0	0.2
Trust, country of residence average; Base: Low trust country	1	0	0.2
Lower middle trust country	1	0	0.3
Higher middle trust country	1	0	0.2
High trust country	1	0	0.3
Immigrant (1. & 2. Generation= Immigrant, Father immigrant or Mother immigrant)	1	0	0.1
Confidence in Police	1	0	0.6
Confidence in Civil Services	1	0	0.5
Work/Studies; Base: Pensioner/ Housewife/Unemployed	1	0	0.7
Age, squared and centered	-1696	6080	47
Class: Upper Class	1	0	0.02
Upper Middle Class	1	0	0.22
Lower Middle Class	1	0	0.4
Base: Working/Lower Class	1	0	0.36
Income, centered	5	-4	0
Tertiary Education. Base: Primary/Secondary	1	0	0.3
Denominations, dummies			
Base: None	1	0	0.2
Catholic	1	0	0.2
Protestant	1	0	0.1
Orthodox	1	0	0.1
Jewish	1	0	0.003
Muslim	1	0	0.3
Hindu	1	0	0.007
Buddhist	1	0	0.06
Other	1	0	0.04
Ethnic Fractionalization, centered	-0.5	0.4	0
(Post) Colony	1	0	0.6
Gross National Income, logged & centered GNI per capita, PPP (current international \$)	-1.9	1.8	0
(Post) Communism	1	0	0.16

Table A2. Variables Immigrant Model

Variables	Max	Min	Mean
Trust	1	0	0.3
Trust, country of residence average; Base: Low trust	1	0	0.3
Lower middle	1	0	0.2
Higher middle	1	0	0.2
High trust	1	0	0.6
Trust, country of origin average; Base: Low trust	1	0	0.5
Lower middle	1	0	0.5
Higher middle	1	0	0.4
High trust	1	0	0.4
Confidence in Police	1	0	0.7
Confidence in Civil Services	1	0	0.5
Work/Studies; Base: Pensioner/ Housewife/ Unemployed	1	0	0.6
Age, squared and centered	-2165	5432	1.7
Class: Upper Class	1	0	0.02
Upper Middle Class	1	0	0.28
Lower Middle Class	1	0	0.37
Base: Working/Lower Class	1	0	0.33
Income, centered	-4	5	0
Tertiary Education. Base: Primary/Secondary	1	0	0.5
Denominations, dummy, Base: None	1	0	0.14
Catholic	1	0	0.16
Protestant	1	0	0.1
Orthodox	1	0	0.1
Jewish	1	0	0.01
Muslim	1	0	0.18
Hindu	1	0	0.02
Buddhist	1	0	0.5
Other	1	0	0.06
Share of GDP of Top Tenth, centered	-0.2	0.2	0
Protestant country	1	0	0.4
Ethnic Fractionalization, centered	-0.5	0.4	0
(Post) Colony	1	0	0.4
Gross National Income, logged & centered GNI per capita, PPP (current international \$)	-1.7	1.8	0.8
(Post) Communism	1	0	0.12

Model specification:

Y_{ij} is a binary outcome (e.g., whether an individual i in cluster j has trust or not). The equation is for the Basic Model:

$$\begin{aligned} \text{Logit}(\Pr(Y_{ij}=1)) = & \beta_0 + \beta_1 \text{Immigration background}_{ij} + \beta_2 \text{Confidence in Police}_{ij} + \\ & \beta_3 \text{Confidence in Civil Services}_{ij} + \beta_4 \text{Work}_{ij} + \sum_k \chi_k \text{Class}_{ij} + \\ & \beta_5 \text{Income}_{ij} + \beta_6 \text{Age}_{ij}^2 + \beta_7 \text{Education}_{ij} + \\ & \sum_n \theta_n \text{Denomination}_{ij} + \sum_l \theta_l \text{Trustlevel Country}_{ij} + \\ & \beta_8 \text{Topten share of Income}_j + \beta_9 \text{Protestant country}_j + \\ & \beta_{10} \text{Ethnic}_j + \beta_{11} \text{Colony}_j + \\ & \beta_{12} \ln(\text{GNI}_j) + \beta_{13} \text{Communism}_j + \sum_r \phi_r \text{Region}_j + u_j \end{aligned}$$

where:

- $\text{logit}(p) = \ln(1-p)$ transforms the probability into log-odds.
- Y_{ij} is the binary dependent variable (trust).
- β_0 is the intercept.
- $\beta_1, \beta_2, \beta_3, \dots$ are coefficients for predictors.
- $\sum_l \theta_l \dots$ are coefficients for groups of predictors, summarized
- $u_j \sim N(0, \sigma_u^2)$ represents the random intercept for cluster j (countries).

Recensioner

Gundenäs, Henrik. *Till tals. Yttrandefrihet förr, nu och sedan*, Daidalos, 2025.

Året är 2025 och något av det mest brännande i den offentliga debatten är frågor om yttrandefriheten och hoten mot denna. Lever vi i intoleransens tid? Vad hotar yttrandefriheten och vad står på spel när den hotas? I boken *Till tals* placerar författaren Henrik Gundenäs yttrandefriheten där den hör hemma, som ”det centrala medlet att hålla i gång den demokratiska konflikten” (s. 97). Yttrandefriheten är en av de fundamentala fri- och rättigheter som gör människor till politiska subjekt, som skiljer medborgare från undersåtar. Det är en frihet som människor har varit tvungna att erövra om och om igen på olika platser i världen sedan upplysningen och revolutionernas tidsålder, genom kamp mot censur och för likvärdigt politiskt deltagande.

Gundenäs definierar begreppet yttrandefrihet utifrån dess funktion när han skriver:

”Yttrandefriheten är nämligen inte bara den enskilde medborgarens, forskarens, journalistens eller kulturutövarens frihet att sprida upplysningar och åsikter. Den är själva förutsättningen för fri åsiktsbildning – envars möjlighet att bilda sig en mening och låta andra ta del av det man vill säga. Utan fri åsiktsbildning inget offentligt samtal, ingen kritisk debatt, ingen konflikt.” (s. 23)

Att ta sikte på varför vi behöver yttrandefrihet i ett demokratiskt samhälle skiljer sig från till exempel en begreppslig definition, som snarare handlar om vilka handlingar som skall omfattas av yttrandefriheten: Är konst, dans, musik, en stilla ordlös manifestation också yttranden? Eftersom vi också förstår symbolspråk som just språk så är det rimligt att tänka på olika typer av handlingar som yttranden. Yttranden kan inte heller reduceras till avsändarens syften, vi förstår att yttranden kan tolkas och ges mening av den som lyssnar, ser och läser.

Boken börjar med svensk ytterhögers yttrandefrihetsmantran och dess samtidiga angrepp på och inskränkningar av yttrandefriheten. Ambitionen är dock betydligt mer långtgående än att bemöta just högerens argument och politik. Gundenäs vill skapa ”tankereda” och skriva fram ”hur vi skulle kunna uppfatta yttrandefriheten om vi slapp kulturkriga med [ytterhöger]” (s. 23). Han gör det genom en samling tematiska kapitel i vilka han diskuterar olika centrala aspekter av både yttrandefrihet och yttrandefrihetsdebatten. Dessa är inte vad man kanske förväntar sig, det är inte till exempel lagstiftning, skydd av minoriteter eller demokrati som är kapitelrubriker.

I stället är det betydligt mer nyfikna och öppna frågor om ansvar, censur, sanning, jargong, jämlikhet och lojalitet som noggrant avhandlas i relation till historiska och dagsaktuella exempel. De historiska exemplen fungerar bra för att belysa en underliggande poäng, en iakttagelse att vi lever i en brytningstid: "Den politiska framtiden kan se dystert ut, men egentligen är den precis lika obestämmd som den var för invånarna i Sverige i mitten av 1700-talet," skriver Gundenäs (s. 96).

I det första kapitlet, om ansvar, visar Gundenäs hur opinionsbildare det senaste årtiondet gärna diskuterat enskilda medborgares ansvar för yttranden, men inte så gärna sitt eget ansvar för att opinionen börjat acceptera mer inskränkningar av yttrandefrihet (s. 57). Den tid vi lever i nu verkar ha en annan slags yttrandefrihetsdebatt än den som för 15 år sedan handlade om konstnärliga och satiriska avbildningar av profeten Mohammed. Kanske beror det på, som Gundenäs skriver, att när yttrandefriheten är "rättsligt vunnen" blir en debatt om konstnärlig frihet "märkligt statisk med förutsägbara och låsta positioner" (s. 31). Den bok som han själv skrivit representerar på inga sätt en låst position, utan är verkligen upplagd för att inbjuda till bredd och djup i tänkandet kring yttrandefrihet i dag.

Gundenäs skriver på ett lättillgängligt sätt och formulerar sig ofta skarpt och roligt. Han gör det utan avkall på analytiskt djup och bredd. De frågetecken som uppstår under läsningen får till slut ett pedagogiskt levererat svar. Det är egentligen bara i kapitlet "Jämlikhet", där han bland annat förklarar den "yttrandeaktivistiska vänstern" och fångar in skillnaden mellan högerens gemenskap och vänsterns splittrande tendenser, som jag inte övertygas om att alla relevanta perspektiv getts plats och därför inte helt följer med in i slutklämmen. I kapitlet "Jargong", där Gundenäs bygger mycket utifrån sin egen översättarexpertis, blir resonemangen snåriga och lite väl inomvetenskapliga, om än aldrig ointressanta. Med risk för att den intresserade allmänheten förloras ger kapitlet en välmenande känga till den akademiska jargongen som ett "andefattigt språk, ett syrefattigt språk". Särskilt samhällsvetenskapligt skrivande och artikelformatet kritiserar för att, i enlighet med den "akademiska kapitalismens" logik, reproducera gångbar jargong snarare än nytt kunskapssökande (s. 157ff). Som allra bäst är Gundenäs när han hjälper läsaren att förstå antaganden som ligger bakom olika offentliga intellektuella höga röster om yttrandefrihet, som Lena Andersson, Jan Myrdal och Åsa Wikforss.

Akademisk frihet är ett tema som återkommer genom bokens kapitel. Akademisk frihet är ett exempel på hur yttrandefrihet kan ta sig uttryck, men den har också, precis som yttrandefriheten, en särskild roll i demokratiska samhällen. På så sätt är både akademisk frihet och yttrandefrihet typexempel på hur mänskliga rättigheter fungerar och varför man inte bör reducera fenomenet mänskliga rättigheter till konventionstext, som görs i slutet av boken (s. 230). Risken med att hänvisa till internationell rätt för att försvara yttrandefrihet är att den politiska idén fastnar i legalism. Genom att som Gundenäs förstå yttrandefrihet genom begreppen ansvar, sanning, jargong, jämlikhet och lojalitet skapas andra sätt att tänka som behövs för att motverka intellektuell stiltje.

Det är en mycket rik och utförlig notapparat som kan fungera som en tankekartor över svensk offentlig debatt, sammanvävt med inflytelserika verk av politiska teore-

tiker som Adorno, Arendt, Marcuse, Luxemburg och Mouffe (inte sällan översatta av Gundenäs själv). För just den akademiska frihetsdebatten saknar jag dock en del perspektiv, som frågan om bojkott som aktualiseras både i relation till auktoritära stater såsom Iran och Ryssland, men särskilt de senaste två åren i förhållande till Israel, till exempel böcker av Nick Reimer eller Maya Wind. En annan röst som man kunnat förvänta sig se bland referenserna är historikern Joan W. Scott, som för 15 år sedan tog sig an slöjförbud och *laïcité* och på senare tid diskuterat amerikansk högers angrepp på offentligheten och akademien.

Jag saknar ett avslutande kapitel, ett som sammanfattar och knyter ihop de olika aspekter som Gundenäs argumenterat inte i sig själva kan utgöra kärnan i yttrandefriheten, men som krävs för att upprätthålla demokrati. Boken är användbar särskilt för dem som vill förstå olika relationella aspekter av yttrandefrihet, liksom den är läsvärd för dem som är intresserade av offentlig debatt i Sverige och den politiska frågan i sig under 2020-talet.

Karin Zackari

Biträdande lektor i mänskliga rättigheter vid Göteborgs universitet.

Referenser

- Reimer, N. (2023) *Boycott Theory and the Struggle for Palestine: Universities, Intellectualism and Liberation*. Lanham: Bloomsbury.
- Scott, J. W. (2019) *Knowledge, Power, and Academic Freedom*. New York: Columbia University Press.
- Scott, J. W. (2010) *Slöjans politik*. Hägersten: Tankekraft.
- Wind, M. (2014) *Towers of Ivory and Steel. How Israeli Universities Deny Palestinian Freedom*. London: Verso.

Schack, Lotte. *Children of the Crisis: Political subjectivity, responsibility and justice in the Swedish climate movement*. University of Gothenburg, 2025

Lotte Schack's substantial work on the Swedish climate movement includes four studies using ethnographic methods which were submitted for Schack's PhD thesis including a thesis frame which I had the pleasure of reading as her opponent. In this review, focused predominantly on the four papers, I examine the author's contributions, common threads, and the questions the body of work helps to frame for future investigation.

"Pandemic Possibilities: The Corona Crisis as Perceived Opportunity and Threat for Climate Activists", a book chapter published in *The Routledge Handbook of Grassroots Climate Activism* co-authored by Mattias Wahlström, contains original data (including panel survey data) analyzing how individual climate activists in Sweden and Finland felt about and responded to the Coronavirus pandemic in relation to their activism. Schack and Wahlström find that the pandemic provided opportunities that included the demonstration that states have capacity and resources to make substantial changes and the experimentation with personal change as people were forced into different types of behaviors. The activists saw that both individuals and institutions could be reshaped in response to crises. At the same time, changes to individual behavior were seen by the activists as slow, temporary, and of limited impact while the state response continued to prioritize economic growth. Furthermore, the pandemic undermined the political salience of climate change.

Beyond this, the authors found that the pandemic affected activists' internal processes. The restrictions placed on physical protests meant a significant number of activists shifted to online forms of engagement, while some stopped participating altogether. The authors note that affective infrastructure (Dean 2016), which reproduces the practical optimism often needed to sustain movement activity, was diminished in online activist practices, particularly for younger activists in Fridays for Future.

In "Climate Subjectivity: Youth, Innocence and Willfulness in the Swedish Climate Movement", published in *Mobilization*, Schack seeks to understand the subjectivity of the Swedish climate justice movement by drawing on feminist, Marxist, and Marxist Feminist concepts. Using ethnographic methods, Schack finds that young people were interpellated (Althusser 1971) into the subjectivity of the child as innocent, apolitical victims but that this was only partially adopted by young activists who accepted the political subjectivity attached to being of a younger age category but who demand generational justice through acts of disruptive protest. This subversion produced the political subject of the willful child, or as Schack (2024a: 236) writes, [young people] "causing trouble by refusing to listen to the grown-ups". This active process not only reshaped the conception of the child but also climate justice itself, which was often associated with a form of global justice in which the Global South was subject to the greater harms of climate change produced predominantly by the Global North.

“Roots or Branches: The Climate Crisis and Other Injustices”, published in *Capitalism Nature Socialism*, connects nicely to the question of political subjectivity as it deals with how activists within a local Fridays for Future chapter conceptualize the idea of climate justice. Here, Schack draws on Eyerman and Jamison’s (1991) concept of cognitive praxis, especially exploring the movement’s cosmology. The paper centers a metaphor of a tree and finds two distinct representations: 1) climate change is the primary problem (the root) that intensifies other environmental and social issues (branches); 2) colonialism and capitalism are the root problem, creating climate change alongside other environmental and social problems. An eco-Marxist feminist perspective is used to understand nature itself as exploited and expropriated as a force of reproduction of the system of capitalism.

The fourth study in the thesis looks at the way notions of justice operate within the justice system in the Swedish context in the unpublished, aptly titled paper “Taking Climate Justice to Court”. The work looks at two cases: 1) the Aurora case, where a group of young climate activists sued the state for failing to take climate responsibility under the UN Convention on the Child; 2) the defense of Extinction Rebellion (XR) activists charged for disobeying police orders during a civil disobedience action in which the activists claimed self-defense or defense of their children.

Schack observed that courts look at elements of the law less connected to responsibility and thus generally undermine what the movement would consider to be justice. In the case of the XR activists, their protest was against corporations, but the trial did not highlight the culpability of those actors, which Schack identified as obfuscation by redirection. Regarding Aurora, the Supreme Court decided not to look at the case because it did not meet their criteria for consideration as individuals rather than representatives of a class of victims. We can think about that as obfuscation through responsabilization in which the activists must end up accepting the rules of the game and their normative frameworks if they decide to take the judicial strategy to social change. This can, in effect, neutralize the activists’ criticism. However, Schack’s interviewees indicate that following through on such formal channels clarified to them that “some kind of revolt against the system we have today” (Schack 2025) is the only viable response.

The four pieces, though distinct, have more than just the subject of the Swedish climate movement holding them together. There are several themes and threads that make their way to form an analytical quilt that speaks not only to the Swedish case, but across much of the climate justice movement and social movements in general.

One thread that can be identified is the embodied nature of activism. The pandemic period provides a look at the ways in which young activists could no longer engage in the forms of physical assembly that often mark the contestation found in the very definition of a social movement. The movement is not held in the views of individuals in society but in collective struggle. While the findings differed for older activists engaged in forms of knowledge production and diffusion, the study re-raises the question of whether non-physical forms of engagement can qualify as contention or if they form a different type of (related) social process (also see Saunders and Roth

2023). Although perhaps not as developed as it could be, this thread is also present in “Roots or Branches” through the concept of cognitive praxis and, arguably, in the conclusion of “Taking Climate Justice to Court”.

Another thread is the ever-present sociological tension between structure and agency, seen particularly in “Climate Subjectivity” where young people are interpellated as innocent youth. Considering the role agency plays in Schack’s analysis, as compared to the passive form of ideological control in (at least a “vulgar” reading of) Althusser (Montenegro 2023: 114), we could further the analysis through the exploration of the work of Stuart Hall. Hall also found himself wrestling with these ideas (Montenegro 2023) and developed the concept of decoding (Hall 1980 [1973]) to give power to actors confronted by discourses to change their reading of the ideologies those discourses contain. We may find similar tendencies further back in the work of Gramsci (1971), or even in Marx (see e.g., Hall 1983).

What we really find across all four pieces is internal diversity within the movement that is of course not particularly unique but nevertheless worthy of further exploration on its own. We see the tensions regarding the political subjectivity of youth; the diversity of tactics that lead to a diversity of effects during the COVID pandemic; the experimentation with strategies in the court cases - and how they differ from the approaches present in other papers; and of course differences in how the problem itself is understood and what climate justice means to these actors. Although rarely explicitly discussed in the work, these threads also suggest the importance of seeing the activists as *strategic* actors (Jasper 2004).

This final point raises some questions left unanswered. This is not at all surprising as articles should be more focused and journals often have strict word limits. However, these questions may be worth considering for future investigation: Does the subject of the ‘willful child’ raise potential concerns for the reproduction of the movement, and experience-building which may have a future role in strategic leadership (see e.g., Ganz 2009)? (In some ways the political subject of youth requires a reproduction of the affective infrastructure across youth cohorts which would then enable a reproduction of “practical optimism” within the cohort.) Is trial and error (pun intended) a necessary strategic step to advance movements’ strategic views or can these be bypassed without spending precious time, energy and resources? Can strategies align when cosmologies differ? How can activists create their own opportunities or amplify their efforts when opportunities present themselves? Finally, how can Marxist thought further contribute to answering these questions?

Eugene Nulman
University of Florence

References

- Althusser, L. (1971) *Lenin and Philosophy and Other Essays*. Monthly Review Press.
- Dean, J. (2016) *Crowds and Party*. Verso.
- Eyerman, R. & Jamison, A. (1991) *Social Movements: A Cognitive Approach*. Pennsylvania State University Press.
- Ganz, M. (2009) *Why David sometimes wins: Leadership, organization, and strategy in the California farm worker movement*. Oxford University Press.
- Gramsci, A. (1971) *Selections from the Prison Notebooks* (Q. Hoare & G. Nowell Smith, Eds. & Trans.). International Publishers.
- Hall, S. (1980 [1973]) *Encoding/decoding*. In *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies, 1972-1979* (pp. 128–138). Routledge.
- Hall, S. (1983) In *Marx: A Hundred Years On* (B. Matthews, Ed.). Lawrence & Wishart.
- Jasper, J. (2004) “A strategic approach to collective action: Looking for agency in social-movement choices.” *Mobilization: An International Quarterly*, 9(1), 1–16.
- Montenegro, V. (2023) “Stuart Hall and the Introduction of Althusser in Cultural Studies: A Thinker of Difference.” *Theory, Culture & Society*, 41(3), 105–122.
- Saunders, C. & Roth, S. (2023) *Organising for Change: Social Change Makers and Social Change Organisations*. Policy Press.
- Schack, L. & Wahlström, M. (2025) “Pandemic Possibilities: The Corona Crisis as Perceived Opportunity and Threat for Climate Activists.” In *The Routledge Handbook of Grassroots Climate Activism*, edited by Sabine von Mering, Thomas E. Bell, Alexandre da Silva Faustino, Wendy Steele, Ann Ward, and Mariana Arjona Soberón, 241–55. Routledge.
- Schack, L. (2024a) “Climate Subjectivity: Youth, Innocence and Willfulness in the Swedish Climate Movement.” *Mobilization: An International Quarterly* 29 (2): 229–44.
- Schack, L. (2024b) “Roots or Branches: The Climate Crisis and Other Injustices.” *Capitalism Nature Socialism* 35 (4): 109–127.
- Schack, L. (2025) “Taking Climate Justice to Court.” Unpublished manuscript, in Schack, L. 2025. *Children of the Crisis: Political subjectivity, responsibility and justice in the Swedish climate movement*, Göteborg Studies in Sociology No 80, University of Gothenburg.

Anmodan om intresseanmälan för redaktörskap för Sociologisk Forskning 2027–2028

DET ÄR ÅTERIGEN dags för *Sociologisk Forskning* att få nya redaktörer och en ny redaktion. Vid årsskiftet 2026–2027 har avdelningen för pedagogik och sociologi vid Linköpings universitet haft ansvar för tidskriften i fyra år, och det är tid för Sociologförbundet att besluta om vid vilket lärosäte tidskriften ska vara placerad från 2027 och framåt.

Förbundet vill härmed uppmana våra medlemsinstitutioner att senast den 30 april 2026 inkomma med anmälan om intresse för att ansvara för *Sociologisk Forskning* under perioden 2027–2028, en tvåårsperiod som kan förlängas till fyra år.

Fullständig information om vad intresseanmälan ska innehålla kommer att skickas ut i ett mejl till prefekterna för alla medlemsinstitutionerna i februari 2026. Fullständig information finns även tillgänglig på förbundets hemsida: <https://www.sverigessociologforbund.se/nyheter/2026/1/22/nytt-redaktrskap-fr-sociologisk-forskning-och-acta-sociologica-skes>

Om Sociologisk Forskning

Tidskriften *Sociologisk Forskning* har givits ut av Sveriges Sociologförbund sedan 1964 med fyra nummer per år. Den är i dag den enda svenska sociologitidskriften och en av de äldsta i Norden. Merparten av de publicerade texterna är vetenskapliga arbeten på svenska, men även artikelmanus på engelska, danska och norska tas emot för bedömning och publicering. Tidskriften tillämpar anonymiserad kollegial granskning (*double blind peer review*), vilket innebär att artiklar som publiceras i *Sociologisk Forskning* är granskade av två till tre andra forskare utanför tidskriftens redaktion. Vidare har *Sociologisk Forskning* en recensionsavdelning där svensk och internationell sociologisk litteratur granskas. I varje nummer informerar också Sveriges sociologförbund om sin verksamhet. I tidskriften publiceras ibland föreläsningar, samtal, debatter, intervjuer och krönikor samt kortare forskningsnotiser om pågående forskning.

Sociologisk Forskning publiceras med omedelbar öppen tillgång (*open access*) under Creative Commons-licensen CC BY-NC-ND 4.0. Tidskriften är i dag öppet tillgänglig både på tidskriftens hemsida och genom databasen DiVA. På båda plattformarna finns i dag alla texter från volym 30, nr 1 (1993) till och med tidskriftens senaste num-

mer. Volymerna 1–55 (1964–2018) av *Sociologisk Forskning* finns också tillgängliga digitalt genom den kommersiella textdatabasen JSTOR (för de lärosätesbibliotek som prenumererar på den tjänsten, alltså inte öppet tillgängliga). Sedan 2015 distribueras tidskriften till medlemmarna av Sveriges sociologförbund enbart i elektronisk form, men ett antal exemplar av tidskriften trycks fortfarande på papper till ett antal bibliotek i Sverige och utomlands. Tidskriften indexeras i ett stort antal databaser, däribland Web of Science, Scopus och DOAJ.

I förbundets stadgar står att läsa om tidskriften:

§19. Sociologisk Forskning är Sociologförbundets tidskrift. För tidskriften ansvarar den av förbundsstyrelsen utsedda redaktionen. Förbundsstyrelsen utser den institution eller motsvarande där redaktion ska förläggas efter ett öppet utlysningförfarande, normalt för en tid av två plus två år. Redaktionen svarar för innehåll, utgivning, administration och ekonomisk redovisning. Det ekonomiska ansvaret åvilar förbundsstyrelsen. Redaktionen skall fortlöpande informera förbundsstyrelsen om tidskriftens verksamhet och ekonomi.

Av tradition flyttar ansvaret för att ge ut *Sociologisk Forskning* mellan olika lärosäten i Sverige. Tidigare har redaktionen varit förlagd till följande lärosäten under följande år: Uppsala universitet (1964–1966, 1973–1974, 1983–1985, 1993–1995 och 2009–2012), Lunds universitet (1967–1969, 1976–1977, 1987–1989, 2006–2008 och 2017–2020), Göteborgs universitet (1970–1972, 1985–1987 och 1995–1997), Stockholms universitet (1975, 1980–1983, 1991–1993 och 1999–2001), Umeå universitet (1978–1980, 1989–1991 och 2003–2005), Örebro universitet (1997–1999), Linnéuniversitetet (Växjö) (2001–2003), Mittuniversitetet (Östersund) (2012–2014), Högskolan i Dalarna (Falun) (2014–2017), Södertörns högskola (2020–2022) och Linköpings universitet (2023–2026).

Vid de sociologiinstitutioner eller sociologiämnen som för tillfället ansvarar för tidskriftens utgivning utses redaktörer och en redaktion. Redaktörerna sköter det dagliga arbetet med tidskriften och ansvarar för all korrespondens med författare och externa granskare, kontakter med sättnare och tryckeri, hantering av hemsidan och sociala medier samt alla övriga delar av slutproduktionen av ett nummer. Redaktörernas kommunikation med skribenter och granskare sköts via Open Journal Systems (OJS), ett webbaserat system för digital hantering och publicering av tidskriftsartiklar.

Redaktionen hjälper löpande redaktörerna med att bedöma inkommande manus och utgör ett stöd i arbetet med tidskriften. Ansvarig utgivare utses av Sociologförbundet. *Sociologisk Forskning* har även ett redaktionsråd (vetenskapligt råd) bestående av välmeriterade sociologiska forskare, i huvudsak från Sverige men även från våra nordiska grannländer. Syftet med redaktionsrådet är att förankra tidskriften vid landets sociologiinstitutioner samt bistå redaktionen med sakkunskap, synpunkter och tips.

Tidskriftens huvudsakliga stabila intäkt är Vetenskapsrådets tidskriftsbidrag, som måste sökas vart tredje år. Tidskriftsbidraget från VR förvaltas av det lärosäte där redaktionen för närvarande är förlagd. För perioden 2024–2026 erhåller *Sociologisk*

Forskning 996 450 kr fördelat på de tre åren. Utöver detta krävs även samfinansiering från det lärosäte där redaktionen är förlagd. Linköpingsredaktionen har av lärosätet fått medfinansiering som varierat i storlek under åren, från 525 000 de första två åren till 150 000 det fjärde året. Detta har möjliggjort att de två redaktörerna får 15–20 procent vardera avsatta inom sin tjänst för att arbeta med tidskriften. Därtill erhåller Sociologförbundet prenumerationsavgifter för den tryckta versionen av tidskriften (främst från bibliotek) samt royaltysavgifter från den kommersiella textdatabasen JSTOR. Dessa intäkter används för att betala kostnader för tidskriftens layout (utförs av ett företag) samt tryckning och distribution av pappersupplagan.

Styrelsens beslut om vid vilket lärosäte *Sociologisk Forskning* ska vara förlagd under perioden 2027–2028 kommer att utgå från en bedömning där vi ser till de föreslagna redaktörernas meriter och erfarenheter; huruvida tillräcklig medfinansiering kan garanteras från det aktuella lärosätet; huruvida redaktörer och tilltänkt redaktion har den bredd som krävs för att hantera inkommande manus grundade i olika sociologiska teorier, metoder och forskningsfält; och i viss mån även huruvida *Sociologisk Forskning* någon gång tidigare eller relativt nyligen varit förlagd vid lärosätet i fråga, samt de sökandes idéer om hur tidskriftens utgivning och spridning kan upprätthållas och utvecklas.

Å förbundsstyrelsens vägnar

Åsa Wettergren

Ordförande för Sveriges sociologförbund

Anvisningar för författare

Sociologisk Forskning accepterar vetenskapliga artiklar för eventuell publicering på svenska, engelska, danska eller norska. Tidskriften tillämpar anonymiserad kollegial granskning (double blind peer review), vilket innebär att artiklar som publiceras i Sociologisk Forskning är granskade av minst två andra forskare utanför tidskriftens redaktion. Sociologisk Forskning accepterar endast texter som inte tidigare publicerats och avvisar manuskript som samtidigt erbjudits annan tidskrift eller förlag. Inga avgifter tas ut för publicering i Sociologisk Forskning.

Artiklar

1. För bedömning accepteras endast kompletta manuskript. Redaktionen accepterar inte synopsis, utkast till artiklar eller i övrigt ofärdiga manuskript.
2. Manuskriptets författare ska följa Sociologiförbundets riktlinjer för samförfattande.
3. Manuskript registreras via Sociologisk Forsknings hemsida.
4. Manuskriptet ska vara skrivet i MS-Word med dubbelt radavstånd och försett med goda marginaler. Nytt stycke görs med radbrytning. Manuskriptets omfång ska vara minst 4 000 ord och högst 10 000 ord, inklusive abstract/sammanfattning. Redaktionen tar endast emot manuskript via hemsidan.
5. Författare ska inte anges i manuskriptet. På manuskriptets första sida anges endast titel och antal ord.
6. En sammanfattning (abstract) om maximalt 175 ord, samt fem nyckelord ska bifogas.
7. En kort författarpresentation på ca 50 ord ska bifogas. Ange även din titel, vetenskapliga hemvist, samt postadress.
8. Eventuella noter placeras som fotnoter i manuskriptet. Slutnoter ska inte användas.
9. Tabeller, figurer och bilder ska både inkluderas i manuskriptet samt laddas upp i separata filer i sitt ursprungliga filformat.
10. Undvik förkortningar i den löpande texten. Eventuella förkortningar skrivs med punkt ("t. ex.", "m.fl.").
11. Vid användning av akronymer för organisationer, institutioner eller dylikt, skriv ut den oförkortade lydelsen första gången akronymen används i texten.
12. Vetenskapliga termer och begrepp bör i första hand översättas, till vedertagen svensk översättning.
13. Litteraturhänvisningar i löpande text görs enligt följande: (Sontag 1977:35) alternativt Sontag (1977:35). Vid flera refererade verk inom samma parentes, skriv: (Sontag 1977:35; Pilgrim & Rogers 1993:25). För litteraturhänvisningar till verk med fler än tre författare, skriv: (della Porta, Hänninen, Siisiäinen m.fl. 2015:79). För litteraturhänvisningar i vilka flera verk av samma författare anges, skriv: (Merton 1949, 1973, 1976).
14. För alla referenser i referenslistan för vilka det finns ett DOI-nummer registrerat, ska det numret anges i referensen (i den form som anges i exemplet för tidskriftsartiklar nedan).

Referenserna i referenslistan utformas på följande sätt

Bok: Durkheim, É. (2005[1897]) *Suicide. A study in sociology*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203994320>

Artikel: Haavio-Mannila, E., J.P. Roos & O. Kontula (1996) "Repression, revolution and ambivalence. The sexual life of three generations", *Acta Sociologica* 39 (4):409–430. <https://doi.org/10.1177/000169939603900403>

Kapitel i bok: Dryler, H. (1994) "Etablering av nya högskolor. Ett medel för minskad snedrekrytering?", 285–308 i R. Erikson & J.O. Jonsson (red.) *Sorteringen i skolan*. Stockholm: Carlsson.

Recensioner

Recensioner av sociologiska avhandlingar och annan relevant litteratur (inklusive kurslitteratur) välkomnas och bedöms av redaktionen. En recension ska vara minst 700 ord och högst 1 500 ord. En recensionsessä, det vill säga en recension där två eller fler böcker behandlas, ska vara högst 2 500 ord. Recensioner laddas upp via Sociologisk Forsknings hemsida.

Debatt och kommentarer

Debattinlägg ska vara högst 3 000 ord. Kommentarer till texter publicerade i tidskriften ska vara högst 1 000 ord och skickas till redaktionen senast 30 dagar efter det att texten publicerats. Författaren till den text som kommenteras ges alltid utrymme att svara på kommentarer. Debattinlägg och kommentarer laddas upp via Sociologisk Forsknings hemsida.

Redaktionen har ordet: Sociologiska krutdurkar

Christian Ståhl & Marcus Persson

Vägyal i miljösociologin: Expertis, klimatvetenskap och vetenskapsförnekelse

Johan Söderberg

Debatt: Konstruktivistisk miljösociologi i tider av klimatnödläge

– En replik på Johan Söderbergs kunskapsrealistiska tes

Rolf Lidskog & Göran Sundqvist

Debatt: Slutreplik

Johan Söderberg

Debatt: Folkmord och illegal ockupation gör en akademisk bojkott nödvändig

Mino Alinia, Alireza Behtoui, Anna Lundberg, Jeffrey Mitchell, Diana Mulinari
& Håkan Thörn

**Debatt: Förbundsstyrelsens svar till Alinia, Behtoui, Lundberg, Mitchell,
Mulinari och Thörn**

Åsa Wettergren & Styrelsen för Sveriges Sociologförbund

Designsociologi i teori och praktik – en introduktion

Anna Isaksson

Att poetisera – att teoretisera

Carl-Göran Heidegren

Immigrants' trust

Ingrid Grosse

Recensioner

Sociologförbundet har ordet

Åsa Wettergren

Sveriges Sociologförbund
Swedish Sociological Association

www.sociologiskforskning.se